

Når det er svært at være ung i DK

— unges beretninger om mistrivsel og ungdomsliv

Når det er svært at være ung i DK
— *unges beretninger om mistrivsel og ungdomsliv*

Når det er svært at være ung i DK - *unges beretninger om mistrivsel og ungdomsliv*

Af Niels Ulrik Sørensen, Ane Grubb, Iben Warring Madsen og Jens Christian Nielsen

© Forfatterne og Center for Ungdomsforskning 2011

Grafisk design: Line Krogh Jensen, Center for Ungdomsforskning

Center for Ungdomsforskning er et forskningscenter på Institut for Uddannelse og Pædagogik (DPU), Aarhus Universitet. Vi påtager os mange slags opgaver og modtager gerne henvendelser fra alle der interesserer sig for ungdomsforskning. Hvis det passer ind i vores profil kan vi igangsætte både smalle målrettede undersøgelser og større undersøgelser af almen interesse.

Man kan som institution, organisation eller forening også blive medlem af Foreningen Center for Ungdomsforskning, og dermed indgå i et samarbejde og netværk med centerets forskere og støtte centerets eksistens.

For yderligere oplysninger om Center for Ungdomsforskning se www.cef.u.dk

Indholdsfortegnelse

Forord	8
Kapitel 1 - Indledning	9
Baggrund og målsætning	10
Trivsel og mistrivsel i det kvantitative studie	11
Trivsel og mistrivsel i dette studie	13
Ungdomslivet idag	14
Rapportens opbygning	15
Kapitel 2 - Metode	17
Indledning	18
Rekruttering af informanter	19
Informanter med psykiske sygdomme	21
De unges køn, alder og uddannelse	21
Uheld og fejlkilder i rekrutteringen	22
Optakten til interviewene	23
Interviewsituationen	24
Analysen af interviewene	26
Kapitel 3 - Analysen	29
INDLEDNING	29

DEL 1: UNGDOMSLIVETS UDFORDRINGER	30
<i>Indledning</i>	30
<i>At vælge sin fremtid</i>	31
I fars fodspor	34
Når mulighederne spærrer for valget	37
Sammenfatning	39
<i>Hverdagslivets udfordringer og pres</i>	39
De forbilledige søskende	42
Forældre uden forventninger	44
Sammenfatning	47
<i>Den svære socialitet</i>	48
Overgange og ensomhed	49
Længerevarende ensomhed	51
Sammenfatning	52
<i>Udfordrende forældrerelationer</i>	57
Splittet liv efter skilsmissen	58
Dårlig samvittighed efter skilsmissen	59
Forklarer og forsvare forældrenes svage sider	61
Jeg nænnede ikke og fortælle det til mine forældre	65
Sammenfatning	68
DEL 2: SELV-RETTEDE MESTRINGSSTRATEGIER	69
<i>Indledning</i>	69
<i>At holde sig for sig selv</i>	70
Gradbøjning af samvær i cyberspace	73
At holde sine tanker for sig selv	74
Sammenfatning	75
<i>Kroppen som projekt</i>	76
En føleksesmæssig ventil	78
Til boksning med en spiseforstyrrelse	79
Sammenfatning	80
<i>Selvskadende adfærd</i>	82
Skyld og straf	82
At straffe sine forældre	85
Et signal til omverdenen	86
At mærke sig selv	88
Et ungdomskulturelt ritual	89
Sammenfatning	90
<i>At disciplinere sig selv</i>	92
Sammenfatning	94
DEL 3: DE SOCIALT RETTEDE MESTRINGSSTRATEGIER	94
<i>Indledning</i>	94
<i>Når unge hjælper hinanden</i>	95
Hårdt arbejde at få hul igennem til vennerne	97

Naturgroet solidaritet	99
Sammenfatning	100
<i>Når en voksen træder til</i>	102
Når uddannelsen udviser fleksibilitet	102
En voksen kollega som ven	103
<i>Når voksne familiemedlemmer træder til</i>	104
Forældre støtte	105
Sammenfatning	106
Kapitel 4 - Konklusion	108
INDLEDNING	109
Målet med undersøgelsen	109
De interviewede unge	110
Analysens opbygning og perspektiv	110
UNGDOMSLIVETS UDFORDRINGER	110
Når selvet er den store udfordring	110
Store og små valg	111
Et tyngende ansvar	111
SELV-RETTEDE MESTRINGSSTRATEGIER	112
Opbygelige og akutte adfærdsformer	112
Selvskadende adfærd	113
Offentlig og privat	114
Tårnhøje forventninger	114
SOCIALT RETTEDE MESTRINGSSTRATEGIER	114
En nær ven	114
Voksen støtte	115
Ikke bare individualiserede	115
TRIVSEL OG UNGDOMSLIV	116
Spørgsmålet om social integration	116
De sociale og kulturelle rammebetingelser	117
Et individuelt udskillelsesløb	117
Unge forskellige forudsætninger	118
Individualisering og forbundethed	118
Ikke hele sandheden	119
Referencer	121

Forord

I denne rapport offentliggør Center for Ungdomsforskning resultaterne af et kvalitativt studie af mistrivsel og ungdomsliv blandt 15-24-årige unge i Danmark. Studiet, der bygger på dybdegående interviews med 33 danske unge, er en del af det treårige forskningsprojekt *Når det er svært at være ung i DK*, som er realiseret gennem en støttebevilling fra Egmont Fonden.

Forskningsprojektet rummer også et stort kvantitativt studie, hvis resultater blev offentliggjort i rapporten *Når det er svært at være ung i DK – unges trivsel og mistrivsel* i tal i 2010. Derudover har projektet dannet ramme om bogen *Den svære ungdom – 10 eksperter om unges trivsel og mistrivsel*, som blev udgivet på Hans Reitzels Forlag samme år. Senere i år publiceres endvidere rapporten *Når det er svært at være ung i DK – viden og råd om unges trivsel og mistrivsel*, der opsummerer forskningsprojektets resultater samt formulerer forslag til, hvordan man kan arbejde videre med unges trivsel og mistrivsel.

Nærværende rapport er udarbejdet af Niels Ulrik Sørensen, Ane Grubb, Iben Warring Madsen og Jens Christian Nielsen, der ligeledes har været leder af *Når det er svært at være ung i DK*. Ane Grubb, Iben Warring Madsen, Astrid Agerlin Munksgaard og Martha Nina Ozmec har udført de 33 kvalitative interviews, som er det empiriske omdrejningspunkt i rapporten.

Analyserne i rapporten er blevet kvalificeret under en række diskussioner, workshops, udviklingslaboratorier etc. om unges trivsel og mistrivsel, som har fundet sted i projektperioden. Her har kollegaer, andre forskere, praktikere, projektets følgegruppe samt repræsentanter for Egmont Fonden leveret tankevækkende indsigter og perspektiver, som vi har kunnet trække på i arbejdet med rapporten.

Center for Ungdomsforskning vil gerne takke alle, der har bidraget til processen. En særlig tak skal rettes mod de 33 unge, der er blevet interviewet til rapporten – deres bidrag har været uvurderligt.

God læselyst.

Niels Ulrik Sørensen & Jens Christian Nielsen
Center for Ungdomsforskning

1

Indledning

Kapitel 1

Indledning

Baggrund og målsætning

Når det er svært at være ung i DK – unges beretninger om mistrivsel og ungdomsliv præsenterer resultaterne af et kvalitativt studie af mistrivsel og ungdomsliv blandt 15-24-årige unge i Danmark. Studiet bygger på dybdegående interviews med 33 unge fra forskellige dele af landet, der fortæller om deres erfaringer med diverse mistrivselsformer, som ensomhed, selvskadende adfærd og mobning, og om deres besvær med at håndtere de krav, udfordringer og muligheder, der ellers præger det moderne ungdomsliv.

Studiet indgår i det treårige forskningsprojekt *Når det er svært at være ung i DK*, hvis overordnede formål er at undersøge unges trivsel og mistrivsel, hvilke mønstre og sammenhænge der måtte være mellem forskellige former for mistrivsel, samt endelig at komme med råd til, hvordan unges mistrivsel kan vendes til trivsel. Projektets ambition er således at sætte fokus på:

- Hvornår det er svært at være ung i dag
- I hvilke situationer, vanskelighederne især træder frem
- Hvad der gør det svært at være ung i dag
- Hvilke unge der især har vanskeligheder
- Og hvad der skal til for at håndtere udfordringerne i det moderne ungdomsliv

Disse spørgsmål bliver besvaret i en række studier, der belyser unges trivsel og mistrivsel fra forskellige synsvinkler og med forskellige vægtninger af fokuspunkterne. Dette studie berører flere af fokuspunkterne, om end fra en ganske bestemt synsvinkel – de unges.

Hensigten med studiet er således at fremdrage de individuelle erfaringer og subjektive perspektiver, som gør sig gældende blandt de 33 unge, der er blevet interviewet til studiet. De beretninger om mistrivsel og ungdomsliv, der træder frem af interviewene, har således karakter af de interviewede unges personlige bud på, hvornår det er svært at være ung i dag, i hvilke situationer vanskelighederne især træder frem osv.

I studiet vil de forskellige bud blive sat i spil med hinanden. Der vil blive afsøgt både

fællestræk og særtræk i de unges beretninger om mistrivsel og ungdomsliv, således at et bredt spektrum af de erfaringer og perspektiver, der træder frem i beretningerne, får en plads i studiet. Selvom en særlig opmærksomhed vil blive rettet mod afsøgningen af de beretninger om mistrivsel og ungdomsliv, der er mest fremherskende blandt de interviewede unge, vil alternative beretninger også blive fremdraget, således at der tegnes et mættet og nuanceret billede af de konsekvenser, det kan have for de unge at opleve mistrivsel og have besvær med at håndtere ungdomslivet. Billedet vil dog også rumme eksempler på unge, der kommer igennem mistrivsel og finder ud af at håndtere ungdomslivet.

I 2010 offentliggjordes resultaterne af et kvantitativt studie, der ligeledes indgår i *Når det er svært at være ung i DK* (Nielsen et al 2010). Studiet, der byggede på en stor spørgeskemaundersøgelse blandt 15-24-årige unge, havde som formål at afdække mønstre og sammenhænge mellem en række forskellige mistrivselser blandt unge i Danmark.

De 33 unge, der er blevet interviewet til det kvalitative studie i denne rapport, deltog alle i spørgeskemaundersøgelsen, og rapporten stiller skarpt på nogle af de problemstillinger, der blev berørt i spørgeskemaundersøgelsen. Men da det kvalitative studie tager udgangspunkt i de unges individuelle erfaringer og subjektive perspektiver, fremstår problemstillingerne til tider i et nyt lys eller vendes ligefrem på hovedet. Desuden inddrages problemstillinger, der ikke blev berørt i spørgeskemaundersøgelsen, men som har vist sig at stå centralt i de unges beretninger.

I rapporten vil sammenfaldene og spændingerne mellem det kvantitative og det kvalitative studie løbende blive tematiseret. De to studier kan betragtes som forskellige kighuller ind til de unges trivselssituation, der både understøtter og udfordrer hinanden. Ingen af studierne fortæller i sig selv hele sandheden, men tilsammen bibringer de et billede, der viser nogle generelle mønstre og sammenhænge i denne situation, uden at tabe blikket for de individuelle og subjektive præg, der også gør sig gældende, når den enkelte unge har problemer og oplever mistrivsel.

For de institutioner og praktikere, der arbejder med unges trivsel og mistrivsel, kan dette dobbeltblik forhåbentlig være med til at skabe et overblik over unges trivselssituation, samtidig med at det kan vække genkendelse i forhold til konkrete unge, de møder i dette arbejde. *Når det er svært at være ung i DK* skal nemlig ikke alene ses som et bidrag til forskningen om unges trivsel og mistrivsel. Projektet har også som ambition at række ud i og bidrage til de refleksions- og udviklingsprocesser, som finder sted i praksisfeltet. Den afsluttende publikation i projektet vil derfor være en kortfattet og læsevenlig rapport, hvor praksisfeltet kan finde viden og råd om unges trivsel og mistrivsel, der tager udgangspunkt i resultaterne fra de to studier i projektet. Rapporten, der får titlen *Når det er svært at være ung i DK – viden og råd om unges trivsel og mistrivsel* (Nielsen & Sørensen 2011), offentliggøres i forlængelse af nærværende rapport.

Trivsel og mistrivsel i det kvantitative studie

Når det er svært at være ung i DK har anlagt en bred og eksplorativ tilgang til unges trivsel og mistrivsel, der kommer til udtryk på forskellig vis i det kvantitative og det kvalitative studie.

Det kvantitative studie satte fokus på udbredelsen af og sammenhængen mellem en række forholdsvist veldefinerede adfærdser blandt unge, som hver for sig udgør etablerede forskningsområder indenfor forskningen i unges mistrivsel: kriminalitet, rusmiddelbrug, seksuel risikoadfærd, kropskontrol, cutting, selvmordstanker, ensomhed, mobning, stress osv. (Nielsen et al 2010 og Nielsen et al 2010a).

Men samtidig forfulgte studiet unges trivsel og mistrivsel gennem et parallelt spor, der satte fokus på de unges subjektive oplevelse af sig selv og deres liv. De unge, der deltog i spørgeskemaundersøgelsen, blev således ikke bare bedt om at svare på spørgsmål, der vedrørte de pågældende adfærdsformer. De blev endvidere opfordret til at foretage en række subjektive vurderinger af, hvor godt eller dårligt de syntes deres liv var, hvor populære eller upopulære de oplevede sig selv i forhold til andre unge, hvor høj eller lav deres selvtillid var, hvor ofte de havde problemer, der gjorde det svært for dem at klare hverdagen osv.

Disse subjektive vurderinger af selvet og livet var ikke bare i sig selv interessante indikatorer på de unges trivsel og mistrivsel. Idet de blev krydset med de belyste adfærdsformer, bidrog de endvidere til at forstyrre den forbindelse mellem visse af adfærdsformerne og mistrivsel, som lå til grund for adfærdsformernes inddragelse i studiet: Fx viste det sig, at det at have mobbet andre, det at have haft en kønssygdom, det at have presset nogen seksuelt og det at have været fuld flere gange om ugen var forbundet med en øget forekomst af positive vurderinger af egen popularitet og selvtillid blandt de unge. Dvs., at de unge, der havde erfaringer med disse adfærdsformer, oftere var mere positivt indstillede overfor sig selv og deres liv end gennemsnittet af de unge i studiet.

Det kvantitative studie diskuterede på den baggrund, om disse adfærdsformer nu også burde forbindes så entydigt til mistrivsel, som det ofte er tilfældet, eller om de måske ligefrem skulle betragtes som udtryk for trivsel. Studiet drog ikke nogen entydige konklusioner på det spørgsmål, men argumenterede i stedet for, at det ikke altid er muligt at tegne en skarp skillelinje mellem trivsel og mistrivsel. Der blev således lagt vægt på, at trivsel og mistrivsel i visse tilfælde er præget af flydende overgange og indimellem ligefrem kan være vævet så meget ind i hinanden, at selvsamme adfærdsform både kan udtrykke trivsel og mistrivsel.

Dette understøttes i nogen grad af den forskning, som beskæftiger sig med enkelte af de adfærdsformer, der blev belyst i det kvantitative studie. Eksempelvis har både rusmiddel- og mobbeforskningen (Nielsen et al 2010a, Illeris et al 2009, Pedersen & Kolind 2010, Kofoed & Søndergaard 2009 og Rabøl Hansen 2005) vist, at selvom det at drikke alkohol og være aktiv mobber kan være udtryk for mistrivsel, kan det samtidig virke trivselsskabende for de unge, da det kan bidrage til at inkludere den enkelte i sociale sammenhænge – om det at mobbe eller drikke – der kan virke fremmende for den unges oplevelse af at høre til, have en identitet osv. Det giver derfor god mening, at studiet viste, at bl.a. disse adfærdsformer, som normalt forbindes med mistrivsel, havde en positiv effekt på den subjektive trivsel.

Omvendt viste det kvantitative studie, at andre af de adfærdsformer, som forbindes med mistrivsel, rent faktisk så ud til at være forbundet med en forøget tilbøjelighed til subjektiv mistrivsel. Det gjaldt især det at have kastet op med vilje, sultet sig selv, skåret i sig selv, være utilfreds med sin krop, føle sig ensom og det at have forsøgt selvmord. De unge, der havde erfaringer med disse adfærdsformer, var især mere tilbøjelige til at angive, at de havde et dårligt liv, og at deres selvtillid svar lav. Her pegede adfærdsformerne således tydeligere mod mistrivsel – også når der blev taget højde for den subjektive trivsel.

Men heller ikke her var billedet helt entydigt. For selvom det at have kastet op med vilje, sultet sig selv osv. tydeligvis øgede de unges tilbøjelighed til at have subjektiv mistrivsel, var det rent faktisk kun ganske få af disse adfærdsformer, der ligefrem affødte en subjektiv mistrivsel hos en majoritet af de unge, der havde erfaringer med dem. Selv blandt disse unge var det m.a.o. oftest en majoritet, der havde positive vurderinger af sig selv og deres liv. Endog der, hvor resultaterne pegede mest entydigt mod mistrivsel, viste det kvantitative studie således, at der langt fra

er vandtætte skotter mellem trivsel og mistrivsel i ungdomslivet. De fleste unge præges af begge dele – om end på forskellige områder og i forskellige blandingsformer.

Det gjaldt endog den gruppe af unge i studiet, der så ud til at være hårdest ramt af mistrivsel: de ledige unge. Selvom de ledige unge havde langt flere mistrivselrelaterede adfærdsmønstre og mere subjektiv mistrivsel end de øvrige unge, havde de som regel tillige områder af livet, der var præget af trivsel. Det samme gjaldt de unge, der havde oplevet vold, sygdom o.l. i familien, til trods for at disse oplevelser ofte var forbundet med en betydelig nedsættelse af trivslen. Som også andre studier (Nielsen et al 2010a, Frydenberg 2008, Helweg-Larsen et al 2003, SOU 2006 og Ungdomsstyrelsen 2007) har vist, havde de unge kvinder i studiet større problemer med den subjektive trivsel end de unge mænd, hvilket dog ikke lavede om på, at de unge kvinder også havde masser af subjektiv trivsel. Vægtningen mellem trivsel og mistrivsel var nok anderledes hos de unge kvinder end hos de unge mænd, men der var ikke desto mindre stadig tale om et blandingsforhold, hvor begge elementer gjorde sig gældende.

Trivsel og mistrivsel i dette studie

I dette studie udforskes grænsefladerne mellem trivsel og mistrivsel yderligere. De 33 unge kvinder og mænd, der deltager i studiet, er således udvalgt, fordi deres svar i det kvantitative studie indicerede, at deres liv var præget af mistrivselrelaterede problemstillinger, der må betragtes som ganske alvorlige, samtidig med at de i andre henseender så ud til at trives. Hovedtanken har således været at sætte fokus på unge, der befinder sig i en slags gråzone, hvor de på den ene side har problemer, hvis omfang og intensitet forekommer bekymrende, men på den anden side er de ikke faldet helt til bunds. Noget holder dem tilsyneladende flydende.

Studiet udforsker de modsatte kræfter, der umiddelbart ser ud til at være på spil i disse unges trivsel og mistrivsel. Der rettes m.a.o. et dobbeltblik på de kræfter, der truer med at trække de unge ned, og de kræfter, der alligevel ser ud til at holde dem oppe, ligesom samspillet mellem disse modsatte kræfter søges indfanget. Det undersøges bl.a. i den forbindelse, om et og samme fænomen kan trække i begge retninger, som det kvantitative studie lagde op til – og i givet fald hvordan. Hensigten er at male et billede af unges trivsel og mistrivsel, der kaster lys over en række af de spændinger og dilemmaer, som trådte frem af det kvantitative studie, men som studiet ikke rummede mulighed for at forfølge nærmere.

De unges individuelle erfaringer og subjektive perspektiver, der søges indfanget i dette studie, udgør et velegnet sted at oplyse disse spændinger og dilemmaer fra. Selvom de unge ikke nødvendigvis har fuld indsigt i eller overblik over deres egen trivsel og mistrivsel, har de en førstehåndsviden, som ingen andre er i besiddelse af. De vil således kunne fortælle helt konkret, hvordan deres trivsel og mistrivsel kommer til udtryk, hvornår den kommer til udtryk, hvordan de handler på den, hvilke konsekvenser den har osv. De vil også kunne berette om de små og store følelser og tanker, som præger dem i disse situationer. Selvom disse tanker og følelser nogle gange kan pege entydigt mod trivsel eller mistrivsel, kan de andre gange være præget af modsætninger, dobbeltheder osv., som det ikke er muligt at indfange i et kvantitativt studie, men som er vigtige at få frem, hvis man vil have et fyldestgørende indblik i de unges trivsel og mistrivsel.

De unges følelser og tanker kan også i sig selv danne udgangspunkt for trivsel eller mistrivsel. Trivselsforskere (Frydenberg 2008 og Medin & Alexandersson 2000) peger eksempelvis på, at trivsel blandt nutidens unge ikke mindst handler om, at den enkelte unge har en tro på sig selv og sin evne til at skabe trivsel for sig selv. Troen på, at man er i stand til at handle og orientere sig

på en måde, der bidrager til ens egen trivsel, er m.a.o. trivselsskabende for den unge. Tilsvarende kan en manglende tro på, at man er i stand til at bidrage til sin egen trivsel, være med til at skabe mistrivsel.

Det betyder ikke, at den enkelte unge i denne optik betragtes som herre over sin egen trivsel eller mistrivsel. Den enkeltes tro på sig selv og sin handlekraft anses tværtimod som noget, der skabes i sociale dynamikker, som den unge langt fra selv har kontrol over. En af udfordringerne i studiet af trivsel og mistrivsel blandt nutidens unge er således at gribe trivselns individualiserede udtryksform, samtidig med at der tages højde for de sociale dynamikker, som denne udtryksform skabes igennem.

Den afsøgning af de unges mistrivsel og besvær med at håndtere ungdomslivet, der finder sted i dette studie, fokuserer derfor heller ikke snævert på de unges forståelse af sig selv og deres egen handlekraft. Afsøgningen er ligeledes rettet mod at afkode de sociale vilkår og positioneringsmuligheder, som de unge fortæller frem i relation til denne forståelse og handlekraft. Eksempelvis betones skolens rolle, sociale problemer i familien, forældrerelationer, uddannelsessystemets indretning, kropsidealer og en række andre ydre forhold, som ser ud til at have betydning for de unges mistrivsel og besvær med at håndtere ungdomslivet.

Ungdomslivet i dag

Selvom studiet trækker på en række studier af forskellige mistrivselserformer, der hver især leverer en dybdegående viden om de enkelte mistrivselserformers egenskaber og konsekvenser, udgør ungdomsforskningen den primære ramme om studiet. Ungdomsforskningen bidrager ikke mindst med et tværgående blik på ungdomslivet, der undersøger den betydning, som ungdomslivets faser, arenaer, relationer osv. har for de måder, som de enkelte mistrivselserformer manifesterer sig på i de unges liv.

Ungdomsforskningen har bl.a. peget på sammenhængen mellem de unges trivsel og deres sociale integration på de arenaer, som ungdomslivet udspiller sig på: familien, skolen, uddannelsen, arbejdet, fritiden osv. Ikke mindst peges på, at den sociale integration i fællesskaber, der består af andre unge, er yderst afgørende for trivsel. Og det gælder både de fællesskaber, der findes i institutionerne, fx i skolen og idrætsforeningen, og udenfor disse, fx på internettet og i nattelivet (fx Nielsen et al 2010a, Illeris et al 2009 og Heggen & Øia 2005).

Samtidig lægges der imidlertid vægt på, at det er vigtigt for de unges trivsel, at de føler sig accepteret af de voksne, der omgiver dem på de forskellige arenaer, hvad enten der er tale om forældre, lærere, pædagoger eller nogle helt andre. Her tæller det ikke mindst, om de unge oplever, at de kan indfri de krav og forventninger, som de voksne stiller til dem. Det kan specifikt dreje sig om at klare sig godt i skolen eller på uddannelsen, man handler i videre forstand om at kvalificere sig til voksenlivet, lære at klare sig selv og tage ansvar for sit eget liv (Frønes 2006, Illeris et al 2009 og Pless 2009).

Den sociale integration er dog ikke en proces, der påbegyndes og afsluttes én gang for alle. Ungdomstiden består af en række skift og overgange – mellem skole og ungdomsuddannelse, barndomsby og uddannelsesby osv. – hvor de unge løbende må integrere sig blandt nye jævnaldrende og nye voksne i nye sammenhænge med nye spilleregler (Heggen & Øia 2005 og Illeris et al 2009). Det er en af grundene til, at vi ofte forbinder ungdomstiden med en stor åbenhed og mange muligheder, men forskningen peger på, at det ligeledes skaber en betydelig sårbarhed og udsathed hos de unge, som er vigtig at have for øje i afsøgningen af deres trivsel (Nielsen et al 2010a og Illeris et al 2009) – for lige så snart man har fundet sin plads et sted, skal

man videre til et andet sted, og hvem ved, om man kan finde sig til rette og klare sig dér?

Dette spørgsmål bliver ikke mindre presserende af, at ungdomstiden samtidig er en tid, hvor man uvægerligt undergår nogle store forandringer, man skal forsøge at finde hoved og hale i. Kroppen udvikler sig, seksualiteten spirer, følelseslivet ændrer karakter, og i det hele taget oplever man nye og ukendte sider af sig selv, der skaber opbrud i ens selvforståelse og identitet. Hvem man er, og hvem man er i gang med at blive, er et allestedsnærværende spørgsmål, der på den ene side gør ungdomslivet frydefuldt og intenst, men på den anden side også kan skabe usikkerhed og afmagt.

Alt dette er der i og for sig ikke noget nyt i. Men i nutidens samfund, hvor alt hele tiden er under udvikling og forandring, og der er et enormt fokus på den enkeltes evne til at manøvrere i disse forandringer, får disse spørgsmål en særlig vægt. Selvom de fleste undersøgelser peger på, at de unges sociale og familiære baggrund stadig er afgørende for, hvilke barrierer og chancer de møder i livet, oplever de unge således i stigende grad, at de står alene med ansvaret for at træffe stadig flere valg i livet. Og disse valg handler ikke bare om at vælge den rigtige uddannelse, finde et godt job, den rigtige partner, den rigtige stil eller udforme sin krop på passende vis. Det handler i videre forstand om at udforme sin egen identitet, finde ud af, hvem man er, hvilket har vist sig at være en kolossal opgave for nutidens unge.

For hvordan kan man i et samfund, hvor alt hele tiden forandrer sig, finde frem til en identitet, man kan opleve som nogenlunde sammenhængende på tværs af alle mulige situationer, hvis sammenhæng er helt uoverskuelig? Hvordan kan man på én gang imødekomme fordringer om at være fleksibel, forandringsparat, i stand til at tage nye udfordringer op og flytte sig derhen, hvor tingene bevæger sig, og samtidig opbygge en fornemmelse for "mig selv" under alle disse omskiftelige omstændigheder?

På den ene side synes denne opgave nærmest umulig. På den anden side synes det at være en presserende nødvendighed at opbygge sådan en sådan fornemmelse for at kunne navigere i omskifteligheden. Og man skal da heller ikke beskæftige sig med unge i dag ret længe for at opdage, at de helt grundlæggende er i gang med en central personlig afklaringsproces, der er så omfattende, at den så at sige kører i døgn drift og sætter sit præg på alle dagliglivets forhold (Illeris et al 2009). Der er derfor også god grund til at undersøge, hvordan dette forhold – ligesom de øvrige vilkår i ungdomslivet – spiller ind på den oplevelse af mistrivsel og ungdomsliv, der gør sig gældende blandt de unge i dag.

Rapportens opbygning

I det næste kapitel i rapporten – kapitel 2 – redegør vi for de metodiske overvejelser, vi har gjort os i forbindelse med studiet, ligesom vi beretter, hvordan vi rent faktisk har gennemført studiet. Vi kommer bl.a. ind på de overvejelser, vi gjorde os forud for rekrutteringen af informanter, hvordan informantgruppen endte med at blive sammensat, hvordan vi forberedte os på interviewene, hvordan interviewene forløb, samt hvordan vi har analyseret det datamateriale, som var resultatet af interviewene.

I kapitel 3 præsenterer vi så analysen. Kapitlet, der fylder det meste af rapporten, rummer tre dele. Den første del fokuserer på nogle af de store udfordringer, informanterne støder på i deres ungdomsliv. I denne del gengiver vi hermed de unges beretninger om vilkår og omstændigheder i ungdomslivet, som de oplever som svære, men som de ikke desto mindre er nødt til at gå igennem eller forholde sig til, uanset om de vil det eller ej. Disse vilkår og omstændigheder varierer lidt fra ung til ung, men hovedtemaerne er udfordringen med at træffe

valg om fremtiden, føle sig presset af kravene i hverdagen, have svært ved samværet med andre unge samt have problemer på hjemmefronten med forældre.

I den anden del retter vi søgelyset mod det, vi har valgt at kalde 'selv-rettede mestringsstrategier', som mange af informanterne gør brug af i deres bestræbelser på at håndtere ungdomslivet med alle dets mange udfordringer. Disse strategier kan variere meget, men det er et fællestræk for dem, at de indebærer en opmærksomhed på selvet, som også sættes i centrum af de unges adfærd, når de har problemer og mistrives. De hovedtemaer, vi kommer igennem her er: At holde sig for sig selv, gøre kroppen til et projekt, skade sig selv og at disciplinere sig selv.

I analysens tredje – og sidste – del fokuserer vi på de unges såkaldt 'socialt rettede mestringsstrategier'. Det er mestringsstrategier, der involverer andre mennesker. Der kan både være tale om, at de unge selv rækker ud efter nogen for at få hjælp til at løse deres problemer, men der kan også være tale om, at de bliver set af andre, som af egen kraft forsøger at gøre en forskel for de unge, der så tager imod deres hjælp. I denne del af analysen beskæftiger vi os med mestringsstrategier, der involverer andre unge, og mestringsstrategier, der involverer voksne.

Der er ikke altid nogen lige linje mellem de udfordringer, der sættes fokus på i analysens første del, og så de mestringsstrategier, de unge taler om i anden og tredje del, om end der ser ud til at være en række subtile sammenhænge, som løbende vil blive tematiseret i analysekapitlet. I kapitel 4, der rummer konklusionen på analysen, vil vi imidlertid for alvor folde sammenhængene i analysen ud. Her vil vi m.a.o. male med brede penselstrøg og forholde os til, hvad analysen i videre forstand siger om mistrivsel og ungdomsliv.

Metode

Kapitel 2

Metode

Indledning

I dette kapitel vil vi præsentere de væsentligste metodiske overvejelser, vi har gjort os i forbindelse med studiet, samt forklare, hvordan vi rent faktisk har gennemført studiet.

Da studiet udgør et kvalitativt nedslag i 33 unges subjektive erfaringer og perspektiver på mistrivsel og ungdomsliv, gør vi en del ud af at forklare, hvad der ligger til grund for vores valg af netop disse 33 unge, hvilke karakteristika de som gruppe er bærer af, samt hvad deres subjektive erfaringer og perspektiver, som vi vil drage frem i analysen, således kan siges at være et udtryk for.

Idet vi gerne vil skabe så stor metodisk gennemsigtighed som overhovedet muligt, lægger vi også vægt på at fremlægge de konkrete forhold i forbindelse med interviewene – hvordan vi planlagde dem, hvordan vi helt konkret gennemførte dem, samt hvilke uforudsete hændelser og udfordringer de indimellem bød på.

Endelig gør vi så rede for de analytiske processer, vi efterfølgende har gjort interviewene til genstand for. Kvalitative interviews kan laves og bearbejdes på mange måder, som har betydning for, hvad man kan forvente af en kvalitativ analyse. I beskrivelsen af de analytiske processer forsøger vi således at fintune læserens forventninger til, hvad vores analyse rummer og siger noget om.

Rekruttering af informanter

Hovedtanken med rekrutteringen af informanter til studiet har været at finde unge, der befinder sig i en slags gråzone, hvor de på den ene side har problemer, hvis omfang og intensitet kan give anledning til bekymring, men på den anden side har deres problemer ikke en sådan karakter, at deres liv fuldstændig domineres af mistrivsel.

Vi har haft en særlig interesse i at finde ud af, hvilke modsatrettede kræfter der er på spil

blandt disse unge, der ser ud til at blive trukket nedad, men alligevel ikke falder til bunds, noget holder dem tilsyneladende oppe. Informanterne er således ikke mindst blevet valgt for at kunne anskueliggøre det samspil, der finder sted mellem trivsel og mistrivsel, når mistrivlsen præger vigtige dele af tilværelsen, men trivlsen alligevel er i stand til at gøre sig gældende.

En sådan gruppe informanter besidder ikke nødvendigvis et bestemt sæt af karakteristika. Det er m.a.o. langt fra sikkert, at de fx har en specifik baggrund, nogle særlige livsvilkår eller nogle bestemte livsperspektiver. Der kan tværtimod være tale om en sammensat gruppe af unge, som kan være svær at adskille fra andre unge. At befinde sig i en gråzone, hvor problemerne hober sig op, er nemlig ikke forbeholdt en udvalgt skare. Det kan tværtimod siges at være noget, mange oplever i løbet af ungdomslivet, ja, man kan måske ligefrem sige, at det er en slags kendetegn ved det at være ung.

Til gengæld kan der være stor forskel på karakteren af de unges ophold i gråzonen. Nogle unge får det hurtigt bedre og bevæger sig ud af gråzonen efter kort tid, andre sidder fast i længere tid, men kommer derefter videre, og atter andre udvikler så tunge problemer, at deres ophold i gråzonen bliver en mellemstation på vejen mod et liv, som er præget af tung og omfattende mistrivsel.

Vi kan ikke sige noget endegyldigt om, hvordan det går de unge, der er rekrutteret som informanter til dette studie. Studiet har karakter af et øjebliksbillede af unge, der befinder sig i et stadie af deres liv, hvor mange stier endnu er ubetrådte, og lige så mange faktorer derfor er ubekendte. Nogle af de unge er måske allerede videre, når dette læses, mens andre har fået endnu sværere ved at overskue deres situation.

Vores rekrutteringsgrundlag var de i alt 3.481 unge, som deltog i spørgeskemaundersøgelsen i det kvantitative studie, hvor de havde svaret på et bredt spektrum af spørgsmål om trivsel og mistrivsel. Med henblik på at finde unge i gråzonen rettede vi søgelyset mod unge fra spørgeskemaundersøgelsen, hvis svarprofil på visse punkter pegede mod alvorlig mistrivsel og på andre punkter mod trivsel. En sådan svarprofil kunne i princippet rumme et utal af svarkombinationer.

Det kunne fx være en ung, der gav udtryk for at have mange venner, klare sig godt på sin uddannelse, have et godt helbred og gode relationer til forældrene, men som samtidig svarede ja til at skære i sig selv, gå meget op i sin vægt, have kastet op eller lignende. Det kunne også være en ung, der ofte havde mobbet andre, drak alkohol flere gange ugentligt, klarede sig dårligt på uddannelsen, havde dårlige relationer til forældrene, men som samtidig havde en positiv vurdering af sit liv, en høj selvtillid, følte sig populær og aldrig havde problemer, der gjorde det svært at klare hverdagen. Mange andre eksempler kunne nævnes.

Den uendelige mængde svarkombinationer, der umiddelbart matchede vores forståelse af unge i gråzonen, afkrævede yderligere behov for at indsnævre søgefeltet. Vi valgte – efter at have afprøvet et par forskellige strategier – at foretage denne indsnævring ved en tematisk fokusering.

På den ene side ønskede vi at interviewe unge med forskellige mistrivselssproblematikker inde på livet, således at samspillet mellem trivsel og mistrivsel kunne blive belyst med udgangspunkt i en vis tematisk spredning. Vi var m.a.o. ikke interesserede i alene at tale med unge, der havde erfaringer med fx selvmordsforsøg, og finde ud af, hvordan samspillet mellem trivsel og mistrivsel ytrede sig i forhold til netop denne problematik.

På den anden side ville en rekruttering af informanter, hvis mistrivselssproblematikker lå indenfor et afgrænset spektrum, gøre det muligt for os at udføre forholdsvis mættede og nuancerede analyser af de pågældende mistrivselssproblematikker, selvom vi kun havde mulighed

for at inddrage godt 30 interviews i studiet. Og da et af de primære argumenter for at lave kvalitative studier netop er muligheden for at gå i dybden med nogle bestemte emner og give et righoldigt og detaljeret billede af dem (Fog & Kvale 1995, Haavind 2000 og Jacobsen et al 2002), endte vi med at nedprioritere bredden og zoome ind på unge med nogle bestemte mistrivselstilstande.

Vi valgte således overvejende at interviewe unge, hvis svar i spørgeskemaundersøgelsen indikerede, at de havde mistrivselstilstande inde på livet, der vedrørte hhv. cutting, ensomhed, mobning samt problemer med krop og ydre. Sidstnævnte problemstilling handlede om, at man i spørgeskemaundersøgelsen havde svaret, at man var utilfreds med sin krop, havde sultet sig selv, følte skyld over at spise, havde kastet op med vilje o. lign.

De fire valgte mistrivselstilstande var ganske fremtrædende i det kvantitative studie, og andre studier har endvidere dokumenteret, at cutting og problemer med krop og ydre ligefrem er i vækst blandt unge (Nielsen et al 2010a, Møhl 2006, Madge et al 2006, Eilenberg et al 2009, Frisén 2006, og Lunn et al 2010). Alligevel er alle disse problemstillinger forholdsvist underbelyste – ikke mindst i kvalitative studier, der tager udgangspunkt i de unges individuelle erfaringer og subjektive perspektiver.

Desuden interviewede vi en femte gruppe af unge, der fremstod meget forskelligt i spørgeskemaundersøgelsen. De havde enten forskellige tungere problemer i deres familier – fx afhængighed af rusmidler, psykisk sygdom osv. – eller også havde de ikke nogle særlige mistrivselrelaterede problemstillinger.

Denne gruppe, som blev udkrystalliseret gennem de rekrutteringsstrategier, vi afprøvede i starten af søgeprocessen, kom til at aftegne yderpunkterne i vores afsøgning af unge i gråzonen. Selvom alle de unge, vi interviewede til studiet, havde svar i spørgeskemaundersøgelsen, der pegede på både trivsel og mistrivsel, pegede disse unges svar således i højere grad på enten trivsel eller mistrivsel. Her var eksempelvis en ung, der havde oplevet vold og alvorlig sygdom i familien, udviste tegn på spilleafhængighed, havde prøvet at begå selvmord osv., ligesom der var en ung, der ikke i næneværdig grad så ud til at have mistrivselrelaterede problemstillinger inde på livet.

Der blev valgt nogenlunde lige mange unge fra hver af de fem grupper. Men da det at have erfaringer med cutting, ensomhed, mobning samt problemer med krop og ydre i nogen grad samvarierede i spørgeskemaundersøgelsen, havde de informanter, der tilhørte en af disse fire grupper, ofte også erfaringer med de problemstillinger, der gjorde sig gældende i de øvrige tre grupper. Grænserne mellem disse fire grupper var derfor ganske flydende, hvorfor det kan være svært entydigt at definere, hvilke unge der hører til hvilke grupper.

Selvom de unge fra den sidste gruppe skilte sig mere ud, kunne de imidlertid også have træk, der mindede om de unge fra de øvrige grupper, de kunne fx også have erfaringer med ensomhed eller mobning. Idet disse unge ofte havde enten flere eller færre mistrivselstilstande inde på livet end de unge fra de øvrige grupper, så deres samlede mistrivselmønstre dog ofte noget anderledes ud.

Det ændrede dog ikke ved, at de unge i undersøgelsen blev valgt med udgangspunkt i nogle grænsedragninger, som i princippet kunne have været foretaget andre steder. Det blev også tydeligt under interviewene, hvor enkelte af de unge gav udtryk for, at de ikke betragtede de mistrivselstilstande, vi havde valgt dem ud på, som deres primære mistrivselstilstande. Disse unge snakkede derfor overvejende om nogle andre problemstillinger under interviewene, hvilket stemte overens med vores ambition om, at det var de unges egne erfaringer

og perspektiver, som skulle sættes i fokus.

Informanter med psykiske sygdomme

Selvom vi ganske tidligt i rekrutteringsprocessen besluttede at gå udenom unge med egentlige psykiske sygdomme – bl.a. fordi vi traf en beslutning om, at deres mistrivelsesproblemstillinger lå udenfor den gråzone af trivsel og mistrivsel, vi ville belyse i studiet – nåede vi at interviewe fire unge, der havde erfaringer med forskellige psykiske sygdomme. Tre af disse unge havde angivet i spørgeskemaundersøgelsen, at de havde haft en psykisk sygdom, mens den fjerde havde fået konstateret en sådan efter undersøgelsen, hvorfor det først kom frem under interviewet.

I interviewene fik vi at vide, at de tre unge, der havde tilkendegivet, at de havde en psykisk sygdom, led af hhv. OCD, paranoia og depression. De to unge med hhv. OCD og paranoia indgik i gruppen af informanter, som havde erfaringer med cutting, mens den unge med depression indgik i gruppen, der havde problemer med krop og ydre. Den sidste unge, der først havde fået konstateret en psykisk sygdom efter spørgeskemaundersøgelsen, led af skizofreni. Hun indgik i den sidste gruppe med forskellige grader af mistrivelsesproblemstillinger.

For disse unge gjaldt, at de i spørgeskemaundersøgelsen havde angivet en række positive besvarelser, hvilket var grunden til, at de overhovedet var blevet udvalgt som informanter, selvom de havde store mistrivelsesproblematikker inde på livet. Under interviewene fremgik det da også, at lidelserne enten lå et stykke tilbage i tiden, eller at de havde fået hjælp til at håndtere dem så meget, at de på interviewtidspunktet levede nogenlunde med dem.

Idet de ikke var blevet valgt som informanter pga. deres psykiske sygdomme – snarere fordi de så ud til at kunne håndtere deres mistrivelsesproblemstillinger på trods af disse – var sygdommene ikke nødvendigvis i fokus under interviewene. Det kom de kun, hvis de unge selv valgte at bringe dem på banen. Og da kunne det sagtens være for en kort bemærkning, der blev brugt som et afsæt for at fortælle om andre emner, som de gik mere i dybden med.

Pga. studiets emnemæssige fokus var de interviewende forskere yderst opmærksomme på at behandle alle informanterne med stor følsomhed og respekt. Det gjaldt naturligvis ikke mindst de unge, der havde særligt svære problemstillinger inde på livet, som det fx var tilfældet med de psykisk syge unge.

De unges køn, alder og uddannelse

De unge, der indgik i undersøgelsen, boede spredt ud over Danmark, og både hovedstadsområdet, provinsbyer og landområder var repræsenteret. Der var en lille overvægt af kvinder i undersøgelsen: der var således 19 kvinder mod 14 mænd i undersøgelsen. De unge kvinder og mænd var alle mellem 15 og 25 år gamle. Hovedvægten lå dog på unge mellem 17 og 23 år: Der var således to på 15 år, fire på 17, tre på 18 år, to på 19 år, seks på 20 år, to på 21, fire på 22 år, seks på 23 år, en på 24 år og endelig tre på 25 år.

Denne aldersfordeling kom ligeledes til udtryk i de unges tilknytning til uddannelsessystemet og arbejdsmarkedet, hvor vægten lå på ungdomsuddannelserne: Mens der kun var én folkeskoleelev, var der således 11 gymnasieelever, fem erhvervsskoleelever og én hf-studerende. Endvidere gik seks af de unge på en længerevarende videregående uddannelse, og to gik på mellemlange videregående uddannelser. Fem af de unge havde et erhvervsarbejde, mens to af de unge i undersøgelsen var ledige.

Fordelingerne på køn, alder og tilknytning til uddannelse og arbejdsmarked spejlede ikke de fordelinger, vi så for tilsvarende mistrivelsesproblemstillinger i det kvantitative studie. Det skyldes bl.a., at vi ikke gik efter den 'typiske' cutter, ensomme osv., men derimod ønskede at finde unge, der havde disse mistrivelsesproblemstillinger inde på livet, men samtidig så ud til at trives nogenlunde.

Men end ikke unge med denne profil bestræbte vi os på at tegne et repræsentativt billede af. I det ambitionen snarere var at tegne et mættet og nuanceret billede af unge med en sådan profil, var det vigtigere for os at rekruttere unge, der kunne tilføre billedet forskellige og varierende perspektiver. På den baggrund gav det ligefrem mening indimellem at foretage en 'skæv' rekruttering af unge, således at perspektiver, der primært gjorde sig gældende hos bestemte grupper af unge, også kunne blive løftet frem og få plads i billedet.

En sådan 'skæv' rekruttering foretog vi bl.a. i forhold til de unges problemer med krop og ydre, hvor der eksempelvis blev interviewet flere unge mænd end kvinder, selvom det kvantitative studie viste, at disse problemer er mere udbredte blandt unge kvinder end unge mænd. Til gengæld er unge mænds perspektiver på disse problemer kun ganske perifert berørt af forskningen – og det selvom disse problemer også vinder stadig mere udbredelse blandt de unge mænd (Nielsen et al 2010a, Johansson 2007 og Sørensen 2008) – hvorfor det forekom relevant at løfte deres perspektiver frem.

Men selvom en 'skæv' rekruttering således kan have sin berettigelse, skaber den flere analytiske udfordringer. Ikke mindst er det væsentligt at være opmærksom på de proportionsforvrængninger, som kan være konsekvensen, hvis ikke informanternes fortællinger kontekstualiseres og perspektiveres tilstrækkeligt. Især er det naturligvis afgørende, at der ikke drages konklusioner om udbredelsesmønstre med udgangspunkt i data, der fremkommer ved en 'skæv' rekruttering.

Opprioriteringen af de unge mænd, der havde problemer med krop og ydre, skal altså ikke ses som et udtryk for, at sådanne problemer er mere udbredte eller væsentligere blandt unge mænd end blandt unge kvinder. Det er blot et udtryk for, at vi under rekrutteringen vurderede, at det var vigtigt at få deres perspektiv løftet frem, således at analysen kunne bidrage til at tegne et mættet og nuanceret billede af unge, som har problemer med krop og ydre.

Uheld og fejlkilder i rekrutteringen

Sammensætningen af de unge i undersøgelsen var dog ikke kun et resultat af vores bevidste overvejelser og valg i forhold til 'skæv' rekruttering, tematisk fokusering osv. En række ydre vilkår og tilfældigheder, som vi ikke havde kontrol over, gjorde sig ligeledes gældende.

Flere unge sprang fra de interviewaftaler, vi havde lavet med dem, og det var ikke altid muligt at få lavet aftaler med andre unge med lignende profiler i spørgeskemaundersøgelsen – det var bl.a. en af årsagerne til, at vi endte med flere unge kvinder end mænd: det var simpelthen sværere at få aftaler i hus med de unge mænd end de unge kvinder.

Vi var også ude for, at der var fejl i indtastningerne i spørgeskemaet, således at vedkommendes svarprofil i spørgeskemaet ikke matchede den person, vi fik i røret, når vi ringede for at høre, om vedkommende kunne tænke sig at deltage i et interview. Men selv i tilfælde, hvor der var tale om et match, og vi rent faktisk gennemførte et interview, kunne det vise sig, at de afgivne svar ikke dækkede over det, vi regnede med. Fx valgte vi en ung mand som informant, fordi han bl.a. havde angivet, at han var droppet ud af sit studie og ofte følte sig isoleret, hvilket

vi betragtede som mulige tegn på mistrivsel. Under interviewet viste det sig imidlertid, at han var droppet ud af sit studie, fordi drømmejobbet havde vist sig. Og en del af dette job gik ud på at færdes isoleret i naturen, hvilket han i øvrigt stortrivedes med.

I langt de fleste tilfælde undgik vi dog sådanne uheld og fejlkilder under rekrutteringen ved at spørge forsigtigt ind til de unges liv allerede i den indledende telefonsamtale, hvor vi ringede og anmodede dem om at deltage i et interview. Det hørte således til de absolutte sjældenheder, at profilen fra spørgeskemaundersøgelsen ikke passede på dem, vi tog kontakt med, eller at de ikke havde erfaringer med de mistrivelsesproblemstillinger, vi gerne ville snakke med dem om.

Dermed ikke sagt, at tingene ikke så anderledes ud, når interviewene først kom i gang. De individuelle erfaringer og subjektive perspektiver, som de unge løftede frem under interviewene, udfordrede ikke sjældent de forestillinger, vi havde om de unge og deres trivsel inden interviewene. Det rykkede ligeledes nogle gange ved de analyser, vi havde foretaget af, hvad det vil sige at være ung og have erfaringer med cutting, ensomhed osv., i det kvantitative studie.

Dette underminerede ingenlunde det kvantitative studie, men understregede blot, at sådanne studier har visse begrænsninger, der i nogen grad kan opvejes af supplerende kvalitative studier. Heller ikke sådanne studier er dog uden fejlkilder. Selvom spørgeskemaundersøgelsens prædefinerede spørgsmål og svarmuligheder ikke altid korresponderede med det billede af mistrivsel og ungdomsliv, som de unge fremstillede under de kvalitative interview, så gav den relativt distancerede og anonymiserede kontakt til forskeren, som gør sig gældende i spørgeskemaundersøgelsen, omvendt de unge visse friheder i besvarelsen af spørgsmålene, som ikke i samme grad findes under et kvalitativt interview, hvor informanten i højere grad påvirkes af forskerens tilstedeværelse og formodede forventninger.

Optakten til interviewene

Selvom en sådan påvirkning ikke fuldstændig kan undgås, bestræbte vi os på at rammesætte interviewene, så de unges individuelle erfaringer og subjektive perspektiver fik mest muligt spillerum.

På den ene side havde vi naturligvis taget kontakt til de unge, fordi de havde nogle erfaringer med mistrivsel, som vi ønskede at udforske nærmere under interviewene. På den anden side var det afgørende for os, at det var de unges egne perspektiver på disse erfaringer, som blev løftet frem under interviewene. Vi havde altså en dobbelt dagsorden: Vi ville have de unge til at tale om noget bestemt – deres erfaringer med mistrivsel – men de skulle gøre det på deres egen måde.

Allerede i det indledende telefonopkald, hvor vi tog kontakt til de unge, stod vi derfor overfor et dilemma, som gjorde sig gældende i det halvandet år, hvor studiets 33 interviews blev gennemført: Vi ville naturligvis gerne spille med åbne kort og fortælle de unge, at de var blevet valgt pga. deres svarprofil i spørgeskemaundersøgelsen, dvs. fordi de fx havde angivet, at de havde cuttet sig, udvist tegn på ensomhed, havde erfaringer med mobning osv-. Samtidig var vi opmærksomme på, at vi derved risikerede at koble dem til begreber som 'cutting', 'ensomhed', 'mobning' osv., der ville kunne virke styrende og begrænsende for de måder, de kunne fortælle om sig selv og deres mistrivsel på under interviewene, hvilket ville modarbejde vores ambition om at løfte deres egne perspektiver frem – for måske oplevede de ikke selv, at disse erfaringer burde stå i centrum af et interview om deres mistrivsel? Måske havde de en helt anden historie at

fortælle om deres mistrivsel?

Løsningen blev i de fleste tilfælde, at vi under telefonopkaldene lagde vægt på at fortælle de unge, at vi var i færd med at lave en undersøgelse om unges trivsel og mistrivsel, og at vi i den forbindelse var interesserede i at lave et interview med dem, der tog udgangspunkt i deres aktuelle livssituation og ungdomsliv i videre forstand.

Derefter nævnte vi nogle af de svar fra spørgeskemaundersøgelsen, som lå til grund for, at netop de var blevet kontaktet med henblik på et interview. Her var vi dog yderst opmærksomme på at undgå formuleringer, der positionerede dem for entydigt i forhold til disse svar. Vi sagde fx ikke, ”jeg vil gerne tale med dig om det at være ensom”, men brugte i stedet formuleringer som: ”Jeg kan se, at du for ca. et halvt år siden svarede, at du ofte følte dig ensom. Det er en af de ting, jeg gerne vil tale med dig om”.

Ved på den måde at understrege, at det drejede sig om et eller flere af de mange svar, de havde afgivet i spørgeskemaundersøgelsen, som endog lå et stykke tilbage i tiden, forsøgte vi give dem indsigt i, hvorfor vi havde henvendt os til netop dem, uden at de af den grund skulle føle sig castede som fx ’ensomme unge’, og at ensomhed derfor skulle være det primære samtaleemne, hvis de indvilligede i at lade sig interviewe. Det underliggende budskab var snarere, at ensomhed kunne udgøre et tema, hvis de selv valgte at forfølge det under interviewet, men at vores hovedinteresse var at høre, hvordan de aktuelt trivedes, hvordan de i videre forstand betragtede deres ungdomsliv osv.

Interviewsituationen

Det var også dette budskab, vi forsøgte at formidle under selve interviewsituationen. Alle de 33 interviews blev således gennemført som semistrukturerede interviews, dvs., at vi på den ene side havde udformet en interview-guide med seks overordnede tematikker, vi gerne ville berøre under interviewene, men at vi på den anden side lod de unge selv indholdsudfylde disse tematikker, således at de hændelser, tanker, beretninger, tolkninger osv., som de unge fandt relevante at tage op i forbindelse med tematikkerne, blev styrende for dialogen under interviewet (Haavind 2000 og Fog & Kvale 1995). De seks tematikker, var:

- Vigtige valg og indflydelse på livet generelt
- De største udfordringer lige nu, evt. svære perioder tidligere
- Venner, kærester og netværk
- Familie
- Fremtiden
- Det gode ungdomsliv

Ingen af informanterne bevægede sig gennem de seks tematikker på samme måde, og interviewene endte derfor med at blive meget forskellige. Nogle informanter var meget snakkesaglige og kom ind på de fleste tematikker uden nævneværdig intervention fra interviewerens. Andre var mere fåmælte, hvorfor interviewerens i disse tilfælde spillede en mere aktiv rolle for at få gang i dialogen. Og atter andre havde en masse at sige om hændelser, tanker, beretninger osv., som klumpede sig sammen indenfor nogle enkelte tematikker, hvorfor de kom til at fylde forholdsvis meget under disse interviews.

Men trods disse forskelle var der også en række fællestræk ved interviewene: Som regel

startede interviewene således med, at interviewerne stillede de unge nogle introducerende spørgsmål om deres livssituation (familie, bolig, uddannelse, interesser, gøremål i den seneste uge osv.), der ofte ledte frem til nogle af de spørgsmål, der handlede om *vigtige valg og indflydelse på livet generelt* (hvad de synes om det, de laver i deres liv lige nu, hvordan det kan være, at de gør netop det osv.).

Nogle gange affødte disse spørgsmål i sig selv beretninger om problemer med at vælge, kriser i forbindelse med valg osv., som foregreb nogle af interviewernes spørgsmål om *aktuelle udfordringer og svære perioder* (hvad der er den store udfordring i deres liv lige nu, hvor længe det har varet, om de tidligere har oplevet noget tilsvarende, hvem de taler med om det osv.). Andre gange måtte interviewerne selv stille spørgsmål op om disse emner for at bringe denne tematik på banen. I begge tilfælde bestræbte interviewerne sig imidlertid på at give informanterne lov til selv at italesætte udfordringernes karakter, omfang osv., og de efterfølgende spørgsmål tog så udgangspunkt i denne italesættelse.

Hvis det fremstod passende i sammenhængen, kunne interviewerne sidenhen opfordre informanterne til at kommentere enkelte af de svar fra spørgeskemaet, som havde dannet udgangspunkt for deres rekruttering til interviewene. I det omfang de udfordringer, de unge havde taget op under interviewet, ikke refererede til disse svar, kunne der fx blive spurgt til, om svarene stadig var aktuelle, hvad de lagde i dem, om de lagde noget særligt i dem, eller om de ikke havde den store betydning, samt om de evt. var forbundet til de udfordringer, de selv havde peget på under interviewene. Derved fik vi ikke bare fremdraget informanternes egne perspektiver på svar i spørgeskemaundersøgelsen, vi havde tillagt en betydning i rekrutteringsprocessen, men som de altså ikke selv valgte at løfte frem under interviewene. Vi fik endvidere sat dem i relation til de udfordringer, som de selv satte i fokus under interviewene.

Som regel ville informanternes beretninger om ovenstående tematikker uvægerligt komme ind på en række forskellige aspekter af deres sociale relationer, der i flere tilfælde endog var selve omdrejningspunktet i beretningerne, fx når deres største udfordring var ensomhed, mobning, forældrenes skilsmisse osv. Hvis de sociale relationer fremstod underbelyste, kunne interviewerne imidlertid spørge direkte ind til de unges *venner, kærester og netværk* (hvor ofte de ser fx deres venner osv., hvilken rolle vennerne spiller i deres liv, hvad det betyder ikke at have nogen venner osv.) samt deres *familie* (hvordan relationen til familien er, hvad de laver sammen med familien, om de kan bruge nogle af familiemedlemmerne, når de har det svært osv.).

Også *fremtiden* ville ofte være blevet berørt under nogle af de øvrige tematikker – det er noget, de unge spekulerer meget på, og disse spekulationer rækker ind i mange områder af de unges liv. Men skulle fremtiden ikke være berørt, ville intervieweren som regel spørge ind til den, inden interviewet blev rundet af (om de har gjort sig nogen tanker om fremtiden, fx i forhold til uddannelse, familie osv., hvordan de tror det bliver, hvad de glæder sig til og bekymrer sig om osv.).

Selve afrundingen bestod af spørgsmål om *'det gode ungdomsliv'* (hvad de unge synes, er det bedste ved at være ung, hvilke idealer andre måtte have for ungdomslivet, hvilken betydning disse idealer har for deres liv osv.), der bl.a. skulle igangsætte en snak, der bevægede sig ud over de allermest konkrete erfaringer, begivenheder i de unges liv og afsøgte deres forståelse af, hvilken rolle der er tildelt dem som ung, omgivelsernes/samfundets indflydelse på deres liv osv. Tanken var, at denne tematik bl.a. skulle lægge op til, at de unge forholdt sig mere overordnet til de vilkår, der sætter rammen om deres liv, og som kan være med til at påvirke deres evne til at mestre livets udfordringer osv. Denne tematik forekom dog indimellem en anelse påklistret, og ofte måtte spørgsmålene forklares flere gange, før de unge forstod dem. Dette skyldtes nok både det skift i abstraktionsniveau, spørgsmålene lagde op til, og at de var placeret

sidst i interviewene – som en slags outro – hvor både interviewer og unge var ved at være fyldt op.

Analysen af interviewene

Vores analyse af interviewene er gået ud på at søge efter 'indvendige sammenhænge' (Haavind 2000) i de unges beretninger om mistrivsel og ungdomsliv, dvs. de sammenhænge, de unge selv etablerer mellem forskellige fænomener og emner, når de fortæller om deres mistrivsel og ungdomsliv. Vores søgen efter indvendige sammenhænge er således en søgen efter den subjektive betydningsdannelse, som omgærder de unges beretninger om mistrivsel og ungdomsliv i interviewene.

Idet vi således har sat de interviewede unges subjektive betydningsdannelse i centrum af analysen (Andenæs 2000), har vores søgen haft en dobbelt karakter: Vi er både gået efter de indre sammenhænge, som deles af alle de interviewede unge, hvilket vi betegner 'fællestræk', og de sammenhænge, som kun gør sig gældende hos nogle af de unge, hvilket betegnes 'særtræk' (Haavind 2000). Hensigten har været både at tegne et billede af, hvilke tolkninger, perspektiver og logikker i forhold til mistrivsel og ungdomsliv der har en bredere forankring blandt de unge i undersøgelsen, og som følgelig ser ud til at være relativt uafhængige af de specifikke livsomstændigheder og orienteringer, der gør sig gældende i deres liv, og hvilke tolkninger, perspektiver og logikker, der ser ud til at være knyttet til forskellige unges varierende livsomstændigheder og orienteringer.

Vores søgen efter fællestræk og særtræk er foregået i en analytisk proces, hvor vi både har orienteret os på tværs af alle interviewene og på langs i de enkelte interviews. Udgangspunktet har været detaljerede udskrifter af alle interviewene, som så har været genstand for gentagne tværgående og langsgående læsninger, der løbende har leveret input til og bidraget til at justere hinanden. I de tværgående læsninger har vi forsøgt at finde forskelle og ligheder i de tolkninger, perspektiver og logikker, der gør sig gældende i forhold til fænomener og emner, der optræder i alle interviewene, med henblik på at identificere fællestræk og særtræk i alle de interviewede unges beretninger. I den langsgående læsning har vi ligeledes søgt efter forskelle eller ligheder, men i den enkelte unges tolkninger, perspektiver og logikker. Her har det således handlet om at identificere sammenhænge og brud i den enkelte unges beretninger om mistrivsel og ungdomsliv. Da vi ikke har haft en ambition om at tegne individuelle portrætter af de enkelte unges mistrivsel og ungdomsliv, men derimod er gået efter at male et bredere billede af mistrivsel og ungdomsliv blandt unge i gråzonen, har vi primært brugt indkredsningen af disse sammenhænge og brud til at sikre os, at den enkelte unge kom til at indgå på en præcis og nuanceret måde i det bredere billede, og at den fremstilling af mistrivsel og ungdomsliv blandt unge i gråzonen, som billedet rummer, korresponderer med de fremstillinger, som de unge individuelt producerede under interviewene.

I den fremstilling af analysen, som følger i det næste kapitel, har vi bl.a. forsøgt at understøtte en sådan præcision og nuancering ved at inddrage forholdsvis lange og detaljerede citater fra interviewene, således at de unges beretninger om fænomener og emner kommer til at fremstå så tilpas detaljemættede og udfoldede, at det bliver muligt at identificere nuancerne og spændvidden i de beretninger, som danner udgangspunkt for det billede, der males af mistrivsel og ungdomsliv i kapitlet.

Ofte vil interviewernes spørgsmål endog blive inddraget i citaterne, således at det bliver muligt at forstå de nærmere sammenhænge, som de unge har produceret citaterne indenfor.

En sådan forståelse er vigtig, for selvom interviewene er semi-strukturerede, og ambitionen har været at lade de unges individuelle erfaringer og subjektive perspektiver få mest muligt spillerum i interviewene, er de unges beretninger naturligvis både præget af de spørgsmål, som interviewererne har stillet, og af interviewerernes tilstedeværelse som samtalepartnere for de unge.

Denne pointe vil vi endda gerne trække endnu længere: Det gør sig således gældende i alle videnskabelige analyser af menneskelig adfærd og orienteringer, at de er produceret i samspil mellem informanter og forskere. Forskerne er ikke bare aktive spillere under dataindsamlingen, de er også aktive spillere i de tolkninger og konklusioner, som efterfølgende produceres i analysen (Järvinen & Mik-Meyer 2005). Det gælder naturligvis også i denne undersøgelse. I dette kapitel har vi imidlertid forsøgt at synliggøre de spilleregler, vi har fulgt i samspillet med informanterne. Nu er det så op til læserne at bruge denne viden aktivt og reflekteret i læsningen af den analyse af mistrivsel og ungdomsliv blandt unge i gråzonen, som vi præsenterer nu.

Analyse

Kapitel 3

Analyse

INDLEDNING

I dette kapitel præsenterer vi analysen af de 33 interviews, vi har foretaget med unge mellem 15 og 24 år. I interviewene taler de om deres individuelle erfaringer med mistrivsel og ungdomsliv, og hensigten med analysen er netop at fremdrage de unges subjektive perspektiver på disse erfaringer.

Analysen vil dog ikke tegne afgrænsede portrætter af de unge, hvor de hver især beretter udtømmende om deres mistrivsel og ungdomsliv. I stedet vil hver enkelt unges stemme indgå i et samlet billede af mistrivsel og ungdomsliv, hvor der vil blive fremdraget fællestræk mellem de unge i undersøgelsen, samtidig med at de særlige træk og farver, som præger hver enkelt unges stemme, ligeledes vil blive givet behørig plads. Analysen vil således både fokusere på det, der forener og skiller de unge i undersøgelsen.

De unge, der er blevet interviewet til undersøgelsen, er blevet udvalgt, fordi de på forskellig vis menes at befinde sig i en slags gråzone, hvor de på den ene side har problemer, hvis omfang og intensitet forekommer bekymrende, men på den anden side ikke har problemer af en sådan karakter, at hele deres ungdomsliv domineres af mistrivsel.

De konkrete problemstillinger, sådanne unge har inde på livet, kan være meget forskelligartede. Hovedparten af de unge i denne undersøgelse har erfaringer med selvskade, ensomhed, mobning samt problemer med krop og ydre. Nogle af dem har primært erfaringer med en af disse problemstillinger, andre har erfaringer med flere af dem. En lille andel af de unge har erfaringer med andre problemstillinger.

Selvom nogle af de nævnte problemstillinger vil blive belyst særskilt i analysen, vil de ikke være bærende for analysens opbygning. Under interviewene, hvor de unge fik mulighed for at tale relativt frit om deres mistrivsel og ungdomsliv, blev det nemlig tydeligt, at de unge lagde vægt på at skelne mellem mistrivselrelaterede omstændigheder og handlinger. Hvor de mistrivselrelaterede omstændigheder var problemstillinger, som de unge stod overfor at skulle håndtere, men ikke selv var ophavspersonerne bag, ansås de mistrivselrelaterede handlinger i højere grad deres egne frembringelser, omend de ofte havde karakter af reaktioner på

mistrivelsesproblemstillinger, hvis rod indimellem kunne være noget uklar. Mens fx ensomhed og forældres skilsmisser blev beskrevet som mistrivelsesrelaterede omstændigheder, de stod overfor at skulle håndtere, blev fx selvskadende adfærd og det at gemme på svære tanker i højere grad beskrevet som handlinger, som de unge selv havde valgt at udføre.

Denne skelnen har vi valgt at bygge vores analyse op omkring. Analysen vil bestå af tre dele: Den første del handler om "Ungdomslivets udfordringer", hvor de unge taler om en lang række mistrivelsesrelaterede omstændigheder, de står overfor at skulle mestre: At træffe valg for fremtiden, presset i hverdagslivet, socialitet med andre unge samt forholdet til forældrene. Del to og tre fokuserer på to forskellige slags handlinger, de unge foretager sig i forbindelse med mistrivsel: Del to fokuserer på såkaldte "Selv-rettede mestringsstrategier". Her tales om: At holde sig for sig selv, at gøre kroppen til et projekt, selvskadende adfærd og at opbygge sin intellektuelle og mentale kapacitet. Og endelig fokuserer den tredje del på "Socialt rettede mestringsstrategier". Her beretter de unge overvejende om det at gøre brug af nære venner og støttende voksne.

DEL 1: UNGDOMSLIVETS UDFORDRINGER

Indledning

Når man beder unge om at beskrive de vigtigste udfordringer, de står overfor i deres liv, kan beskrivelserne komme vidt omkring. Det kan dreje sig om en tilsyneladende mindre konflikt med en ven eller veninde i klassen, som ser ud til snart at gå over. Det kan også handle om vedvarende problemer på hjemmefronten, hvor forældrene er holdt op med at tale sammen og bare skændes hele tiden. Eller det kan dreje sig om store eksistentielle problemstillinger, der kan være affødt af et sygdomsforløb eller et forestående studievalg, som har fået den unge til at sætte spørgsmålstegn ved sig selv og sin identitet.

I denne del af analysen, hvor vi netop beskæftiger os med "Ungdomslivets udfordringer", panorerer vi hen over en lang række problemstillinger, hvis omfang og tyngde umiddelbart synes at variere betragteligt. Fælles for problemstillingerne er imidlertid, at de unge, der er blevet interviewet til undersøgelsen, selv fremstiller dem som væsentlige og presserende. Og når man lytter nærmere til de unges egne udlægninger af dem, kan man som regel godt forstå, hvorfor det er tilfældet. Så bliver perspektiverne og proportionerne pludselig anderledes. I det følgende vil vi inddrage mange ganske lange citater fra interviewene netop for at synliggøre, hvilke perspektiver og proportioner de belyste problemstillinger antager for de unge i undersøgelsen.

Den første udfordring, vi skal høre de unge berette om, går igen i størstedelen af interviewene: At vælge sin fremtid. Mange af de unge er således meget optaget af at skulle træffe valg, der vedrører uddannelse, arbejde og en række andre områder, som opleves som vigtige for, hvordan deres liv og fremtid vil udforme sig. Og det er langt fra nogen let opgave for dem, men der er ingen vej udenom, det er en omstændighed ved ungdomslivet, de ikke kan undslå sig.

Dernæst zoomer vi ind på de udfordringer, der knytter sig til deres hverdagsliv, som det ser ud her og nu. Det kan handle om at føle sig presset af at skulle få både studier, erhvervsarbejde, fritidsaktiviteter, socialt samvær og andre aktiviteter til at gå op i en højere enhed, men det kan også handle om at have store forventninger til hver enkelt ting og føle sig tynget af disse forventninger.

En af de største enkeltstående udfordringer i hverdagslivet er det sociale samvær med

andre unge, som vi løfter frem i det efterfølgende afsnit om unges svære socialitet. På den ene side er samværet med andre unge livgivende og vigtigt for de unge i undersøgelsen. Samvær med andre unge opleves som et must. På den anden side er det også præget af mange spekulationer og bekymringer. Nogle unge har svært ved at overskue alle de mange relationer, de er vævet ind i, mens andre unge føler sig dybt ensomme.

Afslutningsvis retter vi opmærksomheden mod en anden relation, der ligeledes opleves som både livgivende og udfordrende: Relationen til forældrene. Ikke overraskende udgør forældrene et væsentligt tema i mange af de unges beretninger under interviewene. De unge taler bl.a. om komplicerede skilsmisser, relationen til stedforældre, skrøbelige forældre og om det at beskytte sine forældre, så de ikke bliver belastet af de problemer, de unge bærer rundt på.

Når de unge i det følgende beretter om disse forskelligartede problemstillinger, vil de perspektiver og proportioner, som problemstillingerne antager hver for sig i de unges liv, træde tydeligere frem. Samtidig vil det imidlertid vise sig, at der ligeledes er en række tematikker, som går igen fra problemstilling til problemstilling. Selvom problemstillingerne i denne del af analysen har karakter af omstændigheder, de unge kun i begrænset omfang oplever, de har mulighed for at vælge fra, vil vi således se, at de unges beretninger i vid udstrækning kredser om, hvordan de unge selv kan håndtere problemstillingerne. Udfordringerne kommer derfor ofte til at handle om de unge selv og deres egne mestringsevner. Et aspekt af disse mestringsevner, som de unge tematiserer i forhold til alle problemstillingerne, er deres evne til at træffe de rigtige valg. Intet sted fremstå denne tematik dog klarere end i de unges beretninger om deres fremtidige uddannelse og arbejde, som er den første problematik, vi tager fat på.

At vælge sin fremtid

Når man ser nærmere på ungdommen ud fra de unges eget perspektiv, er noget af det, som ofte træder i forgrunden, de mange store valg, der skal træffes i løbet af ungdomsårene. De unge oplever både disse valg som en berusende åbenhed og en skæbnesvanger byrde. Som ung skal man ikke blot vælge sin uddannelse – og dermed perspektiverne for sit fremtidige arbejdsliv. Man skal også finde sig en partner – eller fravælge et fast partnerskab – finde sin seksualitet, sin omgangskreds, et bosted, et fritidsjob, afklare sine interesser, sin politiske, holdningsmæssige og måske religiøse orientering, foruden en endeløs vifte af større eller mindre livsstilsvalg, der alle bidrager til den identitetsdannelse, der er så afgørende i ungdomsårene, og som mange af valgene indirekte er rettet imod.

Baggrunden for valgprocessernes centrale placering i ungdomslivet skal findes i nogle dybtgående samfundsmæssige og kulturelle ændringer, der er sket i samfundet siden 1960'erne. I litteraturen er disse forandringer velbeskrevne: Den tyske psykolog og ungdomsforsker Thomas Ziehe taler om 'den kulturelle frisættelse' (Ziehe & Stubenrauch 2008), den engelske sociolog Anthony Giddens taler om overgangen til 'senmoderniteten' (Giddens 1994), mens andre taler om 'postmoderniteten'.

Fælles for disse beskrivelser er, at der lægges vægt på, at de samfundsmæssige og kulturelle ændringer i de seneste årtier har givet menneskene en oplevelse af, at de ikke længere er begrænset af bindinger, som normer og traditioner tidligere lagde på tilværelsen, og at de i den proces er blevet frigjort til at foretage deres egne valg i stort og småt. Man forventer ikke længere bare at følge i sine forældres spor, kulturelt, socialt og arbejdsmæssigt, men oplever i stigende grad at være løsrevet fra sted, stand, slægt, religion og til dels også fra køn. Selvom alle statistikker stadig viser, at social placering og livsmønstre i mange henseender videreføres fra forældre til

børn, er der således en accelererende oplevelse af, at man selv har muligheden for at udforme sig selv og sin tilværelse, og at det blot handler om at træffe de helt rigtige valg, der passer til lige præcis den, man er – eller gerne vil være.

Også de unge i vores undersøgelse fortæller indgående og levende om det at træffe valg og om den store betydning, som valgene har for dem og deres liv. Selvom de er mellem 15 og 24 år, er vokset op i meget forskellige miljøer og befinder sig i yderst forskellige livssituationer, står det at vælge således centralt i de fleste af de unges beretninger. Det at vælge er tilsyneladende en uomgængelig del af tilværelsen og noget, de bare må igennem og kunne håndtere, omend det langt fra altid er ligetil. Selv de unge, der umiddelbart ser ud til at mestre valgprocesserne, beskriver dem således ofte som noget ganske indgribende og kompliceret. Når vi fx beder 3.g.'eren Laura på 17 år om at pege på, hvad der er den største udfordring i hendes tilværelse lige nu, svarer hun således:

"Det er nok valget med, hvad jeg skal efter 3.g. der begynder at presse sig lidt på nu og her. Og job og penge. Det at jeg skal flytte hjemmefra kræver job og penge, hvis man skal have råd til det. Det er bare dyrt i København."

Er det efter 3.g.?

"Ja, efter tredje 3.g. Så det er mere sådan, hvad der skal ske i fremtiden. Det er nok det, der fylder mest. Hvad vil jeg? Og så har jeg en eller anden drøm om at komme til Afrika og arbejde frivilligt. Det ville jeg gerne som sådan noget sygeplejerske eller læge, men så er jeg nødt til at læse til sygeplejerske først, og det vil jeg ikke arbejde med bagefter. Og så skal jeg læse til fysioterapeut bagefter, og gider jeg det? Og det er også for mange uddannelser og det ene og det andet. Så det er sådan noget jeg går og tumler med..."

Du har mange overvejelser om uddannelse og din fremtid?

"Ja, rigtig mange. Det er nok det værste lige nu."

Fremtiden er ikke givet, men skabes af en lang række valg, som Laura må træffe, før nutid kan blive til fremtid. Men valgene griber ind i hinanden, og valg, som isoleret set kan føre til noget positivt, kan være med til at besværliggøre eller begrænse andre valg. Drømmen om at rejse ud og opleve verden ser fx ud til at komme på tværs af hendes drøm om uddannelse. Og går det overhovedet at få de valg, der leder mod hendes rejsedrømme, og de valg, der leder mod hendes uddannelsesdrømme, til at gå op i en højere enhed? Laura er selv i tvivl, hun har svært ved at overskue det, og det piner hende.

Men selv når hun zoomer ind på de valg, som alene vedrører uddannelse, hvilket fylder rigtig meget for hende her i 3.g., kan det være svært at få det hele til at gå op i en højere enhed. Drømme, interesser, evner, karakterer osv. udgør forskellige sæt af kriterier, som skal forenes i det rigtige uddannelsesvalg. Og de forskellige kriterier trækker hende i forskellige retninger, men hun har ikke desto mindre fundet et kompromis, hvor hendes drømme, interesser, evner, karakterer osv. tilgodeses i passende doser:

Du har mange matematiske fag. Du har matematik på højniveau. Hvordan kan det være, at du har valgt det?

"Fordi at det var det jeg var rigtig god til i folkeskolen. Jeg er ikke specielt sprogligt anlagt. Det var matematik, der fungerede, og fysik og kemi elskede jeg. Og det var jo slået sammen i folkeskolen – det er det så ikke på gymnasiet. [...] Jeg har altid haft en drøm om at arbejde med mennesker og sådan noget læge – et eller andet. Og der er den uddannelse jo god, fordi den giver adgang til lægestudiet. Så det var derfor, jeg valgte den."

Så en kombination af, at det interesserede dig, og at du kunne bruge den?

"Ja"

Vidste du allerede det i niende klasse?

"Ja, der var jeg fuldstændig overbevist om, at jeg ville være læge. Det har jeg så i gymnasiet fundet ud af, at jeg ikke skal være."

Hvordan kan det være?

"Fordi jeg har fundet ud af, at mit snit ikke er lige det, det skulle være. Og medicinstudiet indeholder meget kemi. Der er rigtig rigtig meget kemi. Og det er jeg ikke særlig god til. Jeg er faldet fuldstændig fra i kemi, så det er ikke lige det, jeg vil bruge min tid på og kæmpe for at lære. Så foretrækker jeg at lave noget, som er lidt mere fysisk krævende."

Fysisk krævende? Altså bogstavelig talt noget med kroppen?

"Ja, altså noget fysioterapeut eller sådan noget, hvor du bruger din krop og hjælper folk på den ene eller anden måde.

Okay, så du har skiftet lidt retning?

"Ja"

Hvordan kan det være, at du lige havde fokus på læge? Er det noget, du selv er kommet frem til?

"Ja, det startede med, at jeg gerne ville være dyrlæge, og så var jeg i praktik som dyrlæge, men det kunne jeg ikke lide. Jeg kunne ikke lide det der med dyr. De kunne ikke sige, hvornår det gjorde ondt og det ene og det andet. Så jeg tænkte, nå men så må det være med mennesker stedet for – det rørte mig ikke på samme måde. Når man ser sådan noget operationsagtigt noget med dyr, det kunne jeg slet ikke holde ud, men med mennesker der var jeg ligeglad. Så det var sådan, nå så må det være det, jeg skal gå efter."

Vore interviews er fulde af beretninger om uddannelsesvalg, der er lige så udfoldede og reflekterede som Lauras. De unge oplever tydeligvis uddannelsesvalget som et de væsentligste valg – måske det væsentligste valg – der skal træffes i ungdomstiden, og de gør sig mange tanker om netop dette valg.

Og det er ikke en proces, der afsluttes en gang for alle. Dels skal de unge ofte træffe flere uddannelsesvalg (fx i forhold til 10. klasse, ungdomsuddannelse, videregående uddannelse osv.), og dels genovervejer de løbende deres valg med udgangspunkt i, hvordan deres drømme, interesser, evner, karakterer osv. udvikler sig i løbet af ungdomsårene. Vi har allerede set, hvordan Laura bevæger sig fra dyrlæge over læge til fysioterapeut. Men heller ikke Ester, der allerede som 15-årig har en klar plan for, hvad hun vil efter 9. klasse, vil udelukke, at hun på et tidspunkt må tage sin plan op til revision:

"(...) Så har jeg valgt studieretningen og gymnasiet sådan meget efter, hvad jeg gerne vil bagefter, fordi jeg overvejer sådan lidt at læse noget samfundsvidenskab på universitetet"

Ja.

"Det synes jeg er rigtig spændende, i hvert fald lige i øjeblikket. Så jeg har også valgt den samfundsvidenskabelige linje"

Så du har simpelthen allerede tænkt, at du gerne ville noget bestemt efter gymnasiet?

"Ja"

Okay.

"Men det kan selvfølgelig godt nå at ændre sig"

Ja?

"Det er jo ikke noget, jeg skal, men indtil videre er det sådan noget, jeg gerne vil"

Som Laura har Ester allerede i 9. klasse taget stilling til, hvilken videregående uddannelse hun vil have, og har tilrettelagt sine tilvalg i gymnasiet, så de baner vejen for denne uddannelse. Heller ikke Ester overlader m.a.o. fremtiden til skæbnen eller blot til senere. Fremtiden er derimod noget, hun lægger grunden til og tager hånd om nu og her.

Måske ender hun ligesom Laura med at justere sine planer alt efter, hvordan hendes drømme, interesser, evner, karakterer osv. forandrer sig hen ad vejen. Selvom valget af gymnasieretning er forbundet med uddannelsesplaner, der rækker langt ud i fremtiden, understøtter hun således flere gange, at planerne er noget hun vil 'i øjeblikket' og 'indtil videre'.

På den ene side virker hun således overbevist om, at hendes valg nu og her er byggesten til hendes fremtid, og hendes valg træffes med udgangspunkt i hendes forestillinger om denne fremtid. På den anden side er fremtiden uvis – der er så mange ting, der kan ændre sig – og det er en uvished, der tilsyneladende sniger sig ind som et naturligt forbehold overfor de byggesten, hun lægger nu og her.

Samtidig er uddannelsessystemet dog indrettet sådan, at man dels ansføres til at træffe sine valg om fremtidig uddannelse så hurtigt som muligt og dels belønnes for at forfølge disse valg så stringent som muligt. Mangel på stringens kan omvendt skabe problemer – fx risikerer man at blive udelukket fra visse videregående uddannelser, hvis man ikke har taget en

ungdomsuddannelse eller linje på ungdomsuddannelsen, der bedømmes egnet til disse uddannelser. Det har 17-årige Jannich, der går i 2.g., fået at mærke. Han valgte oprindeligt matematik på c-niveau, men ser sig nu nødsaget til at opgradere matematikken, fordi han ellers risikerer ikke at kunne komme ind på den ønskede uddannelse:

"Det er et meget meget meget dumt system. Det tillader dig overhovedet heller ikke at skifte. Det er på en eller anden måde også meget med adgangskravene til uni [universitetet, red.], hvor det er blevet ændret. Men det har faktisk gjort, at hvis du ikke er matematisk, altså der er ikke nogen fordel i ikke at være matematisk. Matematikere kan komme ind på cirka de samme uddannelser som sproglige udover sådan lige helt specifikke sproguddannelser. Men man er udelukket fra stort set alting, hvis du ikke har haft matematik på mindst B-niveau, ikke også. Og jeg har haft det på C, og så hæver jeg det der. Så at, hvis det nu er det, jeg vil, kan jeg læse en etårig samfundsvidenskab på uni også. (Dyb vejrtrækning) Så det er et meget dumt system".

Også selvom man ikke bryder sig om systemet, er man nødt til at følge dets regler, hvis man vil undgå, at systemet lukker alt for mange døre for en fremover. Og visse regler giver da også umiddelbart god mening – fx forekommer det logisk at stille krav til matematikkundskaberne ved optaget på videregående studier, hvor der indgår matematik på et vist niveau. Men når man i forvejen oplever det som noget af en udfordring at finde ud af, hvad man vil, og hvordan man når derhen, uden at skulle gå på alt for mange kompromisser med sig selv og sine forestillinger om fremtiden, kan disse krav indimellem opleves som systemiske barrierer, der blot komplicerer ens i forvejen komplicerede veje gennem uddannelsessystemet.

Det er samtidig tænkeligt, at systemets krav om adækvathed mellem fx ungdomsuddannelse og videregående uddannelse forstærker de unges oplevelse af, at nuet sjældent står alene og kan håndteres på sine egne præmisser, men derimod har et væld af iboende konsekvenser for fremtiden, som både kan være svære at overskue og virke begrænsende for deres handlinger her og nu. Fra andre undersøgelser (Illeris et al 2009) ved vi, at denne oplevelse i forvejen er udtalt hos nutidens unge, der oplever et stort ansvar for at udforme sig selv og deres tilværelse, som er forbundet til et betydeligt pres for at tænke fremad og lægge planer for fremtiden.

En betydelig andel af de unge i Danmark får aldrig en kompetencegivende uddannelse, men de unge, der gør, må på den ene eller den anden måde håndtere dette pres. Ungdomsforskeren Jens Christian Nielsen kalder disse unge for 'Generation Fremtidsplan' (Nielsen 2005 og Mehlsen 2005), fordi de ikke blot orienterer sig mod fremtiden, men også bruger fremtiden som en målestok for nutiden, der trimmes, formes og skemalægges, så den kan føre til den fremtid, de forestiller sig som deres. Oplevelsen af, at man har ansvaret for at forme sig selv og sin tilværelse, skaber muligvis en frihedsfølelse hos denne generation, som ingen tidligere ungdomsgenerationer har oplevet, men samtidig sker der en intensivning af relationen til fremtiden, som også kan lægge visse snærende bånd på nutiden.

I fars fodspor?

Når vi spørger de unge, hvad der har påvirket deres uddannelsesvalg – omdrejningspunktet i deres fremtidsplan – refererer de sjældent til faktorer udenfor dem selv. Når de skal forklare deres valg, henviser hovedparten således primært til interesser, orienteringer osv., som de selv har udviklet og er bærere af, mens kun ganske få giver udtryk for, at de eksempelvis har ønsket at gå i forældrenes fodspor eller blot ladet sig inspirere af forældrene. De unge oplever altså ikke bare et ansvar for at udforme sig selv og deres tilværelse, de betragter tilsyneladende også sig selv som det primære referencepunkt for denne udformning, i hvert fald når man ser på

uddannelsesvalget. Her er det eksempelvis Ester, som vi allerede har mødt, der fortæller om, hvordan hun nåede frem til at vælge samfundsvidenskabelig linje på gymnasiet:

"Jeg tror, det startede, da jeg fik samfundsfag i 8. med, at vi havde om partierne, og lidt efter det så var der valg, og så fulgte jeg rigtig meget med i folketingsvalget. Og så interesserede det mig".

Ja.

"Jeg tror, at jeg er en af de eneste i klassen, som er sådan meget engageret i det. Og det samme med sprog".

Så det er ikke fordi, du har nogen venner, der interesserer sig for det?

"Nej".

Hvad med dine forældre...?

"Altså, der er ikke nogen af dem, der sådan rigtig har uddannelse. Min far har en bageruddannelse, men ellers er de ikke rigtig uddannede".

Nej.

"Så min mor hun synes da også, det lyder spændende, at jeg skal prøve sådan nogle ting. Men det er måske heller ikke det, de går mest op i sådan".

Så det er heller ikke noget, de er begyndt at interessere sig for bagefter?

"Altså, min mor hun er begyndt lidt mere, men vi har altid været sådan præget af, at vi politisk er ved venstrefløj".

Ja.

"Det har altid været sådan nogen ting, vi har været præget af i opdragelse og sådan noget".

Ja.

"Men de er måske lidt mere socialdemokratiske, hvor jeg så er rykket over til 'et andet parti til venstre'. Altså af min egen holdning".

Som Ester påpeger, har forældrenes opdragelse og sympati med venstrefløjens formentlig præget hendes politiske engagement og ståsted, omend hun bevæget sig videre til et andet parti end forældrene. Ester tillægger dog ikke forældrene nogen direkte indflydelse på sit uddannelsesvalg, men fremhæver tværtimod, at de ikke selv har en tilsvarende uddannelse og heller ikke går nævneværdigt op i hendes uddannelse. Selvom Ester fortæller, hvordan hendes interesse for samfundsfaglige spørgsmål blev vakt i samfundsfagstimerne i 8. klasse, understreger hun samtidig, at hun var den eneste i klassen, der blev vakt, og da heller ingen af hendes øvrige venner er interesserede i samfundsfaglige spørgsmål, isolerer hun i vid udstrækning sit uddannelsesvalg til at handle om hende selv. Ester fortæller m.a.o. sig selv frem som det altdominerende referencepunkt for sit uddannelsesvalg, mens forældre, skole og andre ydre forhold beskrives som noget, der blot har efterladt diffuse og forbigående aftryk på valget.

Vi genfinder variationer over Esters fortælling om uddannelsesvalget hos hovedparten af de unge i undersøgelsen. Endog de unge, der har valgt samme uddannelse som deres forældre, er tilbøjelige til at berette om deres uddannelsesvalg i selv-refererende termer, omend grænsen mellem selvet og forældrene i disse tilfælde indimellem fremstår mere uklare. En sådan uklarhed leder i visse tilfælde imidlertid til, at de unge problematiserer deres uddannelsesvalg, som det fx er tilfældet hos den 23-årige universitetsstuderende, Anders, der beklager den betydning, hans fars uddannelse kan have haft på hans valg:

"Jeg tænkte, at det altid ville være godt at have noget samfundsvidenskab, for det kunne man altid bygge videre på. Og så ved jeg ikke, hvordan jeg lige kom frem til statskundskab..."

Har du nogen venner, der læser det eller sådan noget?

"Nej. Altså, min far har faktisk læst det. Han har læst samfundsfag og dansk. Men det er ikke det, der har været den primære årsag. I hvert fald ikke noget, jeg sådan har været bevidst om. Fordi i virkeligheden så... Jeg ved ikke, om jeg blev pinlig, men da jeg fandt ud af, at jeg skulle læse det samme som min far, så synes jeg nok at det var lidt ærgerligt. Eller ikke ærgerligt, men der er bare så mange, der ikke bryder den der sociale arv... Eller man kan sige, det er jo ikke nogen negativ social arv..."

[...]

Men det, at du valgte filosofi og statskundskab var altså ikke påvirket af dine venner... Måske var det lidt noget med din far, men ikke kun...

"Det kunne det godt være, men jeg tror mere, det er noget, jeg selv har fundet ud af".

I Anders' fortælling sker erkendelsen af at gå i faderens fodspor efter, han har truffet sit uddannelsesvalg, og det er ikke en erkendelse, der ligefrem glæder ham. Tværtimod har den gjort ham "pinlig", da det reducerer hans valg til noget så forudsigeligt som "social reproduktion", som "så mange" tilsyneladende ligger under for. For Anders har et uddannelsesvalg, der refererer til forældrenes uddannelse, familietraditionen osv., tydeligvis ikke samme legitimitet som et uddannelsesvalg, der primært refererer til selvet. Det selv-refererende uddannelsesvalg ser i Anders' fortælling således ud til at have status som et normativt valg, dvs. som en slags målestok, som andre valg – inklusiv hans eget – bedømmes ud fra.

Hvorvidt de øvrige unge i undersøgelsen ligeledes tillægger det selv-refererende uddannelsesvalg en sådan status, kan vi ikke sige noget entydigt om, men der hersker ikke nogen tvivl om, at hovedparten af de unge taler deres eget uddannelsesvalg frem indenfor rammerne af et sådant valg, mens de har en tilbøjelighed til at nedtone de ydre forhold, de trods alt nævner. Der er dog enkelte undtagelser, fx 15-årige Peter, der tværtimod fremhæver, at han vil gå sin fars fodspor efter folkeskolen:

"Jeg går lidt i min fars fodspor, for jeg synes, det er fedt at være elektriker. Jeg kan godt li' det. Min far arbejder i et firma, hvor han sidder som overmontør over elektrikerne, der går på byggepladser, og så er der El-service. Der er han gode venner med dem, og så kom jeg ud med og køre service, der kører rundt til folk. Så kom jeg ud med dem, med de svende dér, og dem har jeg det godt med. Jeg kan snakke med dem om alt, altså. Og de er også glade for mig. Så det er ligesom den vej, jeg går og bliver elektriker".

Den 17-årige gymnasieelev Julie lægger også vægt på den betydning, forældrenes uddannelse har haft for hendes eget uddannelsesvalg:

Du sagde, at du ikke har overvejet at lave noget med sprog i gymnasiet? Men har du nogensinde overvejet at lave noget helt andet end at gå i gymnasiet? Altså, da du stod der i 9. klasse og skulle vælge forskellige linjer, vidste du så bare, at du skulle i gymnasiet?

"Ja. Det gjorde jeg".

Okay. Hvordan kan det være?

"Jamen, det ved jeg ikke. Altså begge mine forældre har gået i gymnasiet. Det er måske bare fordi, det var den vej, man skulle... Jeg synes bare, det man skal have en rigtig uddannelse. Altså, det er alt det andet selvfølgelig også, men... det er bare sådan mere end, jeg ved ikke hvad man skal kalde det. Jeg synes bare, der er mere uddannelse over det end at gå ud og uddanne sig til frisør".

Det er altså ikke alle de unge i undersøgelsen, der nedtoner, at de har valgt at gå "i fars fodspor" eller ad "den vej, man skulle". Peter og Julie understreger derimod, at det er lige præcis det, de har gjort. Samtidig er det dog værd at bemærke, at de samtidig begrundede deres uddannelsesvalg med egne interesser og overbevisninger (fx: "Jeg synes, det var fedt og være elektriker" og "Jeg synes bare, der er mere uddannelse over det end... frisør"). Selvom de har valgt det samme som forældrene, og endog gør en særlig pointe ud af dette sammenfald, har deres uddannelsesvalg således også visse selv-refererende elementer i sig. Men disse elementer pointeres ikke på bekostning af andre referencepunkter, som fx forældrenes uddannelse, som tværtimod spiller en fremtrædende rolle i deres fortællinger.

Når mulighederne spærrer for valget

Vi har allerede konstateret, at de unge i undersøgelsen ikke bare oplever uddannelsesvalget som

et afgørende omdrejningspunkt i deres fremtidsplaner, men også som en af tilværelsens helt store udfordringer. Nu skal vi møde nogle unge, der kan give os et indblik i, hvordan det opleves, når man ikke kan mestre denne udfordring. 22-årige Stephan har således påbegyndt utallige erhvervsuddannelser, nu skal han i lære som gulvlægger, men han tvivler kraftigt på, at det er det rigtige for ham. Desværre har han ingen anelse om, hvad det rigtige er, og hvordan han kan finde det:

"Det er alle de uddannelser. Nu kan du se, nu er jeg 22 og skal tage en ny. Og det er stadigvæk skide svært, altså – hvad for en vej, du vil gå resten af livet. Det er jo nok der, man skal bestemme det".
 Ja... Hvad tænker du, kunne hjælpe dig til at finde ud af, hvad man gerne ville?
"Ja... [pause] Det ved jeg ikke. Altså, jeg har stadig store problemer med det".
 Det tror jeg, der er mange, der har?
"Ja, det må de have".

Uddannelsesvalget forekommer uoverskueligt, antallet af uddannelser er enormt, og Stephan aner ikke, hvordan han skal manøvrere i alle valgmulighederne. Han har godt nok truffet et valg, men tanken om, at det er "for resten af livet" er overvældende, og han fremstår langt fra afklaret. Tværtimod lægger han vægt på, at han "stadig har store problemer med det". Den situation har 23-årige Nana også været i. Hun er nu to år inde i sin universitetsuddannelse, men det var i sin tid forbundet med en langvarig krise at finde ud af, hvilken uddannelse hun skulle begynde på:

"Jamen jeg tror, at det blev en rigtig skidt spiral i løbet af de tre år, hvor jeg ikke vidste, hvad jeg skulle. Og egentlig så tror jeg, det er fordi, jeg sådan altid har været god til det hele, men der er ikke noget, der sådan har vakt min interesse totalt. Så derfor har jeg rigtig svært ved at sætte mig fast på det ene, for så derved der ødelægger jeg alle de andre ting, som jeg også synes kunne være rigtig spændende".

Senere i interviewet kommer vi igen ind på det svære valg af uddannelse, der indebærer fravalg af andre uddannelser, som evt. kunne være lige så gode, når nu man ikke har én bestemt passion at vælge ud fra:

Jeg spørger tit, hvad der er den største udfordring i dit liv. For dig lyder det som om, det er noget med valg.
"Det er valg, ja".
 Og det er det stadigvæk?
"Ja, fordi nu kommer det sådan lidt tilbage igen, når jeg nu skal til at vælge definitivt, hvilken overbygning jeg skal have".
 Tænker du nogensinde, at det ville være federe, hvis du bare var sådan lidt... en lidt mellem-begavet en, der bare var skidegod til at sy eller sådan noget?
(Griner) "Jeg har altid ønsket mig, at der bare var en ting, som jeg virkelig godt kunne finde ud af, og som virkelig interesserede mig – og at der slet ikke var nogen mulighed for at gøre resten. Det er jeg virkelig faldet over mange gange".
 Det ville være fedt?
"Ja, det er jo ikke fordi, jeg er den bedste til noget. Jeg har bare heller ikke udviklet nogen af de talenter, fordi at jeg bare har været lidt det hele, så derfor er jeg jo heller ikke den bedste til nogen af de ting der".
 Så det ville være fedt, hvis der bare var en ting?
"En ting, som man virkelig kunne være gået op i".

Som Nana forklarer, er hun god til det meste, men brænder ikke for én bestemt ting og vil derfor nødtigt fravælge nogen af de mange veje – for hvad nu hvis det var det forkerte, hun valgte fra? Nana vil tilsyneladende gerne træffe et selv-refererende uddannelsesvalg, men hun har svært ved at finde ud af, hvilke dele af sit selv valget skal referere til. Hun rummer jo så mange orienteringer og interesser, og det kan være svært at udpege nogen som udslagsgivende for uddannelsesvalget.

Nana befinder sig dermed i den paradoksale situation, at hendes mange orienteringer og alsidige evner, der potentielt ville kunne åbne mange døre, ender med at virke handlingslammende for hende. Det rette valg fortaber sig i de mange muligheder, og tvivlen om, hvad hun skal satse på, ender med at ødelægge enhver interesse. Således Nana:

Så det var sådan, at du havde talent for det hele, eller at du interesserer dig for det hele?

"Altså dengang der tænkte jeg, at jeg ikke interesserede mig for noget overhovedet. Altså, jeg var nok lidt smådeprimeret".

Og hvordan var det eller hvordan kom det til udtryk? Gik du rundt og var ked af det der?

"Jamen, jeg havde det rigtig dårligt eller var bare sådan jævnt utilfreds med tilværelsen. Plus at der var ikke rigtig nogen mål med det. Så jeg kæmpede hele tiden med mig selv om, at jeg skulle finde ud af, hvad var det jeg ville læse, fordi så følte jeg ikke rigtig, at jeg havde nogen identitet på den måde. At jeg ikke rigtig vidste, hvor jeg var på vej hen. Så... ja".

Når valget af videregående uddannelse kan udløse større eller mindre kriser hos Nana og andre unge, hænger det altså ikke alene sammen med de job- og karrieremuligheder, som uddannelsesvalget evt. måtte føre med sig i fremtiden. Som Nana forklarer, er studievalget ydermere med til at give en identitet og tilhørsforhold. Det betyder ikke blot, at man i en vis forstand bliver det, man vælger, og at man følgelig risikerer at blive noget forkert, hvis man vælger forkert. Nanas fortælling viser også, at frygten for at vælge forkert kan blive så fremherskende, at man ingenting vælger og dermed kan ende med at stå tilbage med en oplevelse af ikke at være nogen som helst.

Og så får man for alvor problemer med uddannelsesvalget, for som vi har set, er det ikke blot identitetsgivende, men skal helst også være selv-refererende, og det selv-refererende uddannelsesvalg forudsætter i sagens natur, at man har en identitet, som valget kan bygge på. Som vi så ovenfor, hang Nanas problemer med at vælge i udgangspunktet bl.a. sammen med, at hun var i tvivl om, hvilke dele af sit selv hendes uddannelsesvalg skulle referere til. Den følelse af identitetsløshed, hun efterfølgende udviklede under sin valgkrise, gjorde tydeligvis ikke valget mindre problematisk – for nu oplevede hun, at der slet ikke var noget selv at referere til. Efter mange og lange overvejelser endte Nana ikke desto mindre med at påbegynde en universitetsuddannelse, hvis bachelordel var bredt orienteret, hvorfor hun i en vis forstand udskød et mere kategorisk uddannelsesvalg. Som det fremgår af citaterne ovenfor, venter overbygningen imidlertid snart, og Nana er bange for, at nogle af valgproblematikkerne gentager sig, når hun skal til at specialisere sig på overbygningen.

Blandt de unge i vores undersøgelse er der da flere andre eksempler på, at trængslerne ikke nødvendigvis er overstået, efter at man har truffet sit uddannelsesvalg. Dels byder mange studier på en række specialiseringsmuligheder, man skal vælge imellem, og dels kan man også komme i tvivl om selve uddannelsesvalget. Det sidste skete for 23-årige Anders, som vi allerede har mødt. Han var lang tid om at reagere på sin tvivl:

"Altså, jeg tror at jeg var meget god til at undertrykke det, men det har nok heller ikke været så smart. Altså, det var nok også derfor, jeg tror, at det ramte mig lidt hårdt, da jeg fandt ud af, at det ikke rigtigt fungerede med det der studie".

Hvordan ramt hårdt? Hvordan kom det ligesom til udtryk?

"Altså jeg brød nærmest sammen i gråd (siges med et lille grin i stemmen). Og det var sgu ret mærkeligt, for det har jeg ikke prøvet så tit. Det skete der en aften, hvor jeg lå og snakkede med min kæreste og øh... Det var nok i virkeligheden fordi, jeg indrømmede overfor mig selv, at det ikke gik så skide godt".

Så det fik dig til at bryde sammen faktisk?

"Ja, eller bryde sammen, det er måske alligevel lidt overdrevet sagt... Men jeg begyndte i hvert fald at græde, og det gør jeg sgu ikke særlig tit".

I lyset af de Nana og Stephans beskrivelser af det vanskellige studievalg og de kriser det kan udløse, er det måske ikke så overraskende, at Anders ikke reagerede på sin tvivl om studievalg i første omgang. Nu havde han jo lige valgt retning og dermed overkommet en af ungdomslivets ultimative prøvelser, og hvorfor så kaste sig ud i det hele igen? Tilsyneladende skulle der et mindre sammenbrud til, før Anders fik gjort op med sig selv, at han ville skifte studie, og det var ifølge ham selv et godt valg – han er nu fire semestre inde i et nyt universitetsstudie, som han er godt tilfreds med.

Sammenfatning

På tværs af citaterne fra unge i forskellige aldre, uddannelses- og livssituationer har vi i dette afsnit forsøgt at tydeliggøre, hvilken betydning de unge tillægger de store valg om fremtiden, hvordan deres egne valgprocesser har været, samt hvordan de har påvirket deres trivsel. En central pointe har været, at de unge føler et stort ansvar for at skabe deres egen fremtid, og de forsøger at håndtere dette ansvar ved at lægge planer for fremtiden, der ikke mindst vedrører deres uddannelse.

Valgprocesser udgør et ganske fremtrædende element i disse planer, og især Nana, Anders og Stephans fortællinger viste os, at disse valgprocesser kan være yderst vanskelige for de unge at komme igennem. De unge beskriver generelt valgprocesserne som en betydelig udfordring, der har store konsekvenser for deres liv, deres identitet osv. Nana, Anders og Stephan var imidlertid ved at blive knækket af denne udfordring: De mange valgmuligheder i uddannelsessystemet forekom overvældede, og tanken om at træffe det forkerte valg syntes ikke til at bære.

Efter langvarige kriser og en række omvalg kom Nana og Anders ikke desto mindre videre i uddannelsessystemet, og de ser nu ud til at trives med deres valg. Stephan derimod tvivler fortsat på, at han vil gennemføre sin uddannelse, og det ser ud til at være en stadig kilde til mistrivsel for ham. Han kan simpelthen ikke finde ud af, hvad han gerne vil, hvad hans interesser er osv. Og da der er en fremherskende norm blandt de unge om, at uddannelsesvalget skal have en selv-refererende karakter, kan det være svært at træffe et valg uden først at kunne svare på disse spørgsmål.

Måske fordi de ikke i samme grad behøver at sætte sig selv på spil i uddannelsesvalget, synes de unge i undersøgelsen, som sætter forældrenes uddannelse, familietraditioner osv. i centrum af deres uddannelsesvalg, at være mindre tyngt af valgprocesserne end de øvrige unge. For hovedparten af de interviewede unge synes det dog ikke at være en legitim valgstrategi. Valget skal helst tage udgangspunkt i dem selv – også selvom det kan være svært at finde ud af, hvilken uddannelse dette selv peger på.

Hverdagslivets udfordringer og pres

Selvom flere af de unge peger på uddannelsesvalget som den udfordring, der fylder mest i deres liv, er deres aktuelle hverdagsliv fyldt op af meget andet end uddannelse. Helt i tråd med forskning om unges fritidsliv (Illeris et al 2009 og Nielsen et al 2004), vidner de unges beretninger således om et hverdagsliv, der rummer en lang række aktiviteter, foregår på mange forskellige arenaer og involverer masser af mennesker. Udover skolen fyldes hverdagslivet fx op af fritidsjobs, kærester, fritidsinteresser, byture, venner, lektier, forældre, søskende, træning, rejser osv.

Beretningerne om hverdagslivet minder i den forstand om beretningerne om uddannelsesvalget: Hverdagslivet fremstilles i vid udstrækning som en endeløs mulighedshorisont, de unge selv har ansvaret for at orientere sig i og udforme, så det passer dem bedst muligt. Det indebærer bl.a., at de må foretage en række prioriteringer og valg, hvor noget nedrosles eller helt vælges fra. Og det opleves til tider som ganske vanskeligt – for hvad nu hvis man satser på det forkerte og går glip af noget vigtigt?

Ikke desto mindre beskrives netop de mange muligheder ofte som noget af det bedste ved at være ung. Adspurgt om, hvad hun oplever som det gode ved at være ung, svarer den

17-årige handelsskoleelev Stine således:

"Det gode ved at være ung er... Altså, jeg har hørt, at man skal nyde gymnasieårene rigtig meget, da det er det fedeste... Altså jeg vil sige, det med at kunne være social og få så mange venner, og at skolerne gør så meget for, at du kommer ud og oplever en masse. Det er i den periode, hvor du har mulighed for at komme ud at rejse og opleve ting, få gjort alle de ting, du gerne vil nå, inden du ligesom slår dig ned og begynder på den rigtige uddannelse... inden du skal ud på arbejdsmarkedet og virkelig ud at arbejde med din uddannelse, bruge det til noget. Så er det ligesom nu, du har muligheden for de oplevelser, du gerne vil have, og de erfaringer, du gerne vil gøre dig og sådan noget. Så det er det gode, helt klart"

Når vi sammenholder sådanne beskrivelser af det gode ungdomsliv med de mere konkrete beskrivelser af, hvordan de unge fylder deres hverdagsliv ud i en typisk uge, viser beskrivelserne sig ikke blot at være utopiske fantasier hentet fra en idealverden. En stor del af de unge – på tværs af forskellige aldre, uddannelses- og livssituationer – beskriver også deres eget levede hverdagsliv som righoldigt og aktivt. Her fortæller den 17-årige gymnasieelev Julie, som vi allerede har mødt, hvad hun får en uge til at gå med:

"Jamen altså, en normal uge da går jeg i skole hver dag fra otte til halv fire. Og så har jeg haft spejder to dage om ugen. Sådan om aftenen, og så spiller jeg i orkester en aften om ugen også. Som så falder sammen med spejder, så det er i hvert fald en aften, hvor der ikke er plads til andet"

Det falder sammen med spejder?

"Nej, det falder ikke direkte sammen, men jeg skal være der fra halv seks til lidt over syv og så til spejder fra halv otte til halv ti. Så da tager jeg direkte derhen. Og så spiller jeg også sammen med en veninde på musikskolen også. En eftermiddag. Og så arbejder jeg på biblioteket en dag om ugen, hvor jeg så sætter bøger på plads"

Julie hører til blandt de travle unge i undersøgelsen, der har mere end en fritidsinteresse at passe oveni fritidsjob etc., men hun er langt fra den eneste, der arbejder på at få studie, fritidsinteresser, studiejob og venskaber til at gå op i en højere enhed. Således beskriver Laura en meget travl periode i 2.g:

"Det har været rigtig slemt, jeg har ikke haft tid til særlig meget, fordi så har jeg gået i skole og lavet tre, fire, fem afleveringer om ugen, og så var jeg også lige med i vores musical samtidig. Det brugte jeg også lige tre måneder på. Plus der lige var en lille hyggerejse med skolen til Prag, og så var der lige en studietur samtidig, så der har ikke rigtig været tid til at lave noget andet end at gå i skole"

Hvordan fik du passet det ind i din tid? Hvordan gør man det?

"Man prioriterer, hvad man vil. Så det hedder afleveringer først. Almindelige lektier blev der stort set ikke lavet i den periode. Og så var der musical, og så lige når man havde fem minutters tid til at slappe af i, så var man lige sammen med kæresten, fordi han også gerne ville se en. Eller så var der lige familien eller det ene eller det andet. Men jeg var stort set ikke hjemme i den periode. Jeg kom hjem klokken seks om aftenen. Spiste, lavede lektier, gik i seng, sov, stod op og så kørte det bare"

Studiet er altså langt fra det eneste, der fylder i de unges hverdagsliv. Venskaberne bliver plejet, studiejobbet passet og fritidsinteresserne dyrket. Med visse variationer ser de unge altså ud til at forvalte deres tid og engagement som kostbare ressourcer, der må strækkes over mange forskellige gøremål og i mange sammenhænge, som alle hører med til det at leve et godt ungdomsliv.

Det kan i bedste fald give de unge en travl og afvekslende hverdag, men det kan på den anden side også skabe pres og dårlig samvittighed. For ikke nok med, at de unge involverer sig i en masse forskellige ting, de unge har også ganske høje forventninger til deres involvering. Et eksempel på dette kommer fra den 23-årige universitetsstuderende Jamil, hvis ambitioner på studiet indimellem kommer i konflikt med hans ambitioner på andre områder som fx kropsskulptur:

"Det betyder rigtigt faktisk meget for mig og altså, jeg har faktisk ikke trænet i tre uger, siden jeg begyndte at læse, altså sådan eksamensperiode begyndte at starte, og der har jeg bare sådan haft dårlig samvittighed hver dag sådan, det er hver gang, jeg bare kom hjem, og jeg skulle bare sidde og læse, så har jeg bare tænkt: jeg kunne faktisk godt træne, og det har jeg bare siddet og tænkt, og det har jeg bare sagt til mig selv, der var ikke tid til det".

Ja, så det er du ikke blevet afhængig af?

"Af træning?"

Ja, af træning.

"Nej, men på den anden side så synes jeg også faktisk, at det er i hvert fald noget, som jeg ikke kan undvære i længere tid, efterhånden. De der tre uger var som helvede da jeg læste til eksamen, hvor jeg bare sådan ikke havde tid til hverken min kæreste eller træning eller nogen af de ting, som foregår i mit liv. Det har jeg slet ikke haft tid til, det har bare været lektier og eksamener. Jeg har faktisk både bachelor og tre andre eksamener".

Selv det at læse til eksamen er tilsyneladende ikke en undskyldning for at slække på træningen og spise usundt, og Jamils manglende prioritering af træning og mad i eksamensperioden skaber derfor konstant dårlig samvittighed. Alle dimensioner af tilværelsen skal tilsyneladende helst holdes i gang samtidigt. Selvom uddannelsen utvivlsomt udgør et afgørende omdrejningspunkt i tilværelsen — og Jamil da også giver den førsteprioritet i eksamensperioden — opleves nedprioriteringen af andre dimensioner derfor som problematisk grænsende til det ubærlige.

Det er langt fra nok at være en pligttopfyldende studerende. Også de øvrige dimensioner af tilværelsen rummer tilsyneladende en række pligter, der skal opfyldes. Og heller ikke disse pligter kan uden videre vælges fra. Det kan således være svært at identificere nogle entydige skillelinjer mellem de unges orienteringer på uddannelsen og de øvrige dimensioner af tilværelsen. Ligesom studierne ikke bare handler om pligt, disciplin, målrettethed osv., handler de øvrige dimensioner således ikke bare om interesse, lyst, uforpligtethed osv. Selvom blandingsforholdet givetvis er forskelligt, glider de forskellige orienteringer ind og ud mellem de forskellige dimensioner i tilværelsen.

23-årige Anders, som vi nu har mødt et par gange, beskriver eksempelvis sin fritid som alt andet end en uforpligtende affære. Tværtimod er hans beskrivelser af fritiden præget af høje ambitioner og deraf følgende stort pres:

Er der andre områder, hvor du lidt tænker at du lægger pres på dig selv?

"Ja. For igen – der er jo også en form for pres i forhold til, hvem man gerne vil være, og hvad man gerne vil nå, og hvad man gerne vil kunne. Fordi jeg kunne godt bare... Der er jo i virkeligheden rigtig mange ting. Jeg har gjort det med rigtig mange ting. Fx med det at spille klaver. Jeg har også haft sådan noget med... Det er i virkeligheden også noget med at gå på universitetet, at man bliver meget specialiseret i den viden, man har, selvom at det egentlig er et bredt studie og sådan noget... Jeg har alligevel lidt haft en oplevelse af, at jeg er blevet dummere af at gå ud af gymnasiet, fordi man der havde en meget bred viden om alt muligt og en kæmpe stor paratviden. Sikkert også fordi, man lidt dyrkede sådan nogen – eller det gjorde jeg i hvert fald. Som sådan en rigtig irriterende gymnasiedreng havde jeg sådan et Trivial Pursuit-kort i lommen og gik og læste dem og sådan nogle ting. Så jeg har lagt et pres på mig selv om at læse den slags. Og jeg har på et tidspunkt lavet... Det er ret pinligt, men på et tidspunkt der lavede jeg sådan en plan og hængte den op på min opslagstavle, som hed "Mission bliv klog igen". Og så havde jeg lavet sådan et skema med, at fx tirsdag morgen, der skulle jeg læse et kapitel i en eller anden historiebog, og onsdag morgen der skulle jeg gøre et eller andet. Sådan løse en Sudoku eller sådan noget eller lave hovedregning. Altså lave alle mulige forskellige ting".

For at holde det ved lige altså... eller for at genoptræne din viden?

"Ja, på en eller anden måde. Og det er jo selvfølgelig også et eller andet pres, det er klart. For hvis man laver sådan en plan, som man med garanti ikke kan holde, samtidig med at man også har en plan for, hvordan man skal studere, og hvordan man skal spille klaver – og hvordan man skal alle mulige ting, så er det jo klart at det lægger pres på en".

Ja... Gik det med at holde de der ting?

"Nej, overhovedet ikke (griner tørt). Måske tre dage eller sådan noget. Så gik det ikke mere".

Anders læner sig ikke tilbage i sin position som universitetsstuderende og koncentrerer sig om at blive klogere på sin uddannelse. Hans egne forventninger byder ham tillige at holde et højt niveau på en række andre områder – fx klaverspilningen, den almene dannelse mv. Og i et forsøg på at

udmønte nogle af sine forventninger til praksis laver han en ambitiøs plan, som dog kun holder et par dage.

Dermed indfanger Anders en problemstilling, som mange af de unge i undersøgelsen beskriver – nemlig at de sjældent lever op til deres egne forventninger, men altid kunne gøre det lidt bedre og burde tage sig sammen. Selv hvis de lever op til de krav, der stilles på deres uddannelser, er det sjældent godt nok – de kan altid yde lidt mere og få lidt bedre karakterer. Og så er der alle de øvrige områder, der burde strammes op på: kroppen, klaverspillet, den almene dannelse osv. De unges forventninger går således ikke blot på at mestre et flerdimensionelt ungdomsliv, men også på at yde maksimalt indenfor samtlige dimensioner.

Anders nævner selv, at disse forventninger bl.a. handler om, hvem man gerne vil være. For ham er det m.a.o. et spørgsmål om identitet. I afsnittet om "At vælge sin fremtid" så vi, at det at gå på en uddannelse udgør et afgørende omdrejningspunkt i identiteten. Men nu ser vi, at det langt fra er tilstrækkeligt til at få, hvad de unge betragter som en god identitet som ung. Det kræver tillige, at man gør sig gældende på en lang række andre arenaer i hverdagslivet.

I den forstand synes den gode ungdomsidentitet at være et spejl på det billede af det gode ungdomsliv, som Julie malede i starten af dette afsnit: Mens det gode ungdomsliv blev fremstillet som en uendelig mulighedshorisont, har den unge, der skal gøre sig håb om at få del i den gode ungdomsidentitet, realiseret så mange af disse muligheder så fuldt ud som overhovedet muligt. Man har m.a.o. taget for sig af mulighederne og udnyttet dem maksimalt. Man kommer ikke sovende til den gode ungdomsidentitet.

Det billede, som 21-årige Teis, der går på en mellemlang videregående uddannelse, maler af det gode ungdomsliv, tydeliggør i højere grad end Julies billede, at man må lægge en betydelig indsats for dagen, hvis man skal gøre sig håb om at komme i nærheden af det gode ungdomsliv. Her lister Teis således alle de ting, man skal gøre for at have et godt ungdomsliv.

For at afrunde så vil jeg gerne lige høre dig lidt om det gode ungdomsliv, hvad det er for dig?

"For mig? Det er at have nogle fremtidsudsigter, vide hvor man er på vej hen, have gode venner, have en kæreste eller en person, som man er glad for. Altså, det er en del af det... At have fremtidsudsigter om ikke andet til en vis grad, du skal stadig have fritid, friheden og fritiden til at gøre, hvad man vil engang imellem, men samtidig også have noget studie, job eller et eller andet, så man har råd til det også. Det det er jo egentligt bare at have råd og tid til at gøre, hvad man har lyst til, men samtidig have et mål man arbejder sig frem mod – ja, og så også en social cirkel, at have en støttende social kreds."

De forbilledlige søskende

Flere af de unge i undersøgelsen nævner deres søskende som konkrete pejlemærker, de forfølger i deres bestræbelser på at realisere det gode ungdomsliv. Disse unge taler ikke bare deres søskende frem som inkarnationer af det gode ungdomsliv, men bruger dem tillige som målestokke, de vurderer sig selv og deres eget liv ud fra. Og det falder sjældent ud til de unges egen fordel: Ofte udgør deres søskende bemærkelsesværdigt højtravende målestokke, som kan være svære at leve op til. Her fortæller 22-årige Lasse, der læser enkeltfag på HF, om en situation, hvor han måtte bede familien om hjælp:

"Jeg syntes, det var virkelig dejligt, at der kom en masse hjælp. For jeg tænkte: 'Okay, det er måske ikke så slemt at spørge om hjælp alligevel' Det var jo, fordi jeg har nogle søstre, som alle tre klarer sig fantastisk godt, og jeg sidder bare og tænker: 'Hvordan skal jeg nogensinde leve op til det?'. Og lige nu når man fx ser min brors lejlighed, så er den altid bare perlevid og klinisk ren – nu er han jo også medicinstuderende, det kan han jo ikke gøre for – alt er bare klinisk rent. Det er lidt skræmmende. Og man sidder bare og tænker, at han klarer medicin på normeret og klarer sig skide godt. Det kan man ikke sammenligne sig med."

Der er noget at leve op til der!

"Det er jo det".

Er det noget, du tænker over?

"Jamen, det gør jeg. Det, tror jeg, er meget underbevidst – for jeg vil gerne vise, at jeg også kan være god selv. Sådan tror jeg, det er for de fleste små søskende – at de gerne vil vise, at de godt selv kan klare sig godt".

Den succes, Lasses søskende oplever, lægger tydeligvis et forventningspres på Lasse. På den ene side sætter de et niveau, han afviser at skulle leve op til. På den ene side ønsker han tydeligvis at gøre det. Lasse antager da også, at det må være en udbredt følelse blandt små søskende at ville leve op til de ældre søskende. Og noget er der muligvis om snakken. I hvert fald er det en problematik, der løber som en rød tråd gennem store dele af vores interviewmateriale.

Det er dog ikke altid et spørgsmål om at leve op til deres præstationer i uddannelsessystemet. 20-årige Linea er således den første i søskendeflokken, som er gået gymnasievejen, men alligevel oplever hun, at hun står i skyggen af sine ældre søskende. De er ikke bare smukke og populære. De har også bevæget sig langt hurtigere ind i voksenlivet, end Linea har udsigt til at gøre. Efter gymnasiet vil Linea nemlig læse på universitetet, hvorfor det sikkert vil vare lang tid, inden hun stifter hjem og familie:

"De er mørke, og de har altid været utroligt populære her i Hvidovre. De har ikke gjort noget ud af skolen, de har ikke nogen, altså de har ikke gymnasial uddannelse bag sig, de har været aktive i bylivet og sådan noget. I det lokale natteliv – og det har jeg bare ikke. Så det er sådan, at når jeg har været i byen, eller når jeg har mødt folk på gaden: 'Gud du er Katjas lillesøster, ikke?'. Og for helvede hvor ku' det bare være rart for en gangs skyld ikke at være Katjas lillesøster! (begge griner) Altså bare sige: 'Jamen, jeg hedder altså Linea, og jeg er sådan og sådan. Og hele tiden hører jeg: 'Jamen, du ligner da overhovedet ikke dem, og du minder da overhovedet ikke om dem, og kommer I overhovedet fra samme familie og alt sådan noget..."

Du sagde, der var en masse forventninger, som du slet ikke kunne leve op til. Er det sådan nogle forventninger om at være lillesøster eller?

"Nej..."

Eller er det mere noget i dig selv, i sig selv?

"Ja, det er nok mere... Ja, mine søskende de var også meget tidlige til at flytte hjemmefra. De var meget tidlige til at stifte familie, og jeg er 20, og jeg har stadig ikke fået losset min røv ud af denne her lejlighed. Altså, jeg bor stadig hjemme, og jeg tror, de var 16 og 17, da de allerede flyttede (tøver)... og de startede egen virksomhed, hvor jeg har lange udsigter med at blive færdig med min uddannelse – når jeg er 30 eller sådan noget, ikke? Altså, først der vil jeg overhovedet begynde at tænke på at starte familie, og der tror jeg, at der ligger nogle forventninger fra min families side, fordi at jeg adskiller mig så meget fra dem..."

Og er det noget, I snakker om?

"Nej, det snakker vi ikke om".

Det er dog ikke kun de ældre søskende der kan give vores informanter sved på panden. 23-årige Gustav, der læser på en mellemlang videregående uddannelse, har således en lillebror, som kan være svær at hamle op med. Således Gustav:

"Nej, men det er også fordi, at min lillebror han er sådan rigtig unikum. Han er sådan en rigtig irriterende type, som ikke behøves at læse, han er bare god til alt. Alt slags sport, ikke? Sådan en rigtig irriterende type, ikke? Og mine forældre ved jo godt, at han er god til de der ting, og jeg har bare ikke lige så let ved fx eksamener og sådan noget. Jeg er nødt til at læse. Det kommer ikke lige så let. Jeg er ikke... jeg kan ikke bare lige præstere den perfekte løsning på det der. Altså det... Jeg er heldig engang imellem at gøre det, og andre gange er jeg knap så heldig, og det ved de også godt – så de er sådan lidt mere... jamen, jeg ved sgu ikke, om man skal sige, at de er glade for, at jeg er nået så langt eller hvad man skal sige. Men jeg er kun nået så langt, fordi jeg har arbejdet hårdt for det, altså."

Nok anerkender Gustav, at han selv klarer sig godt indimellem, men det tæller ikke rigtigt, da det mestendels er et spørgsmål om hårdt arbejde og held. Slet ikke som lillebroren, der befinder sig i en helt anden liga. Han glider tilsyneladende ubesværet gennem tilværelsen og mestrer alt til

perfektion. Hvor Gustav er en slider, er lillebroren et unikum. Så selvom Gustav bruger lillebroren som en målestok for sig selv, har han helt afskrevet muligheden for at leve op til ham.

Og sådan ser forældrene tilsyneladende også på deres to sønner. Selvom Gustav fokuserer på sin relation til lillebroren, og kun nævner forældrene i forbigående passager, levner han ikke megen tvivl om, at de deler hans betragtninger. Gustav fortæller således, at forældrene udmærket ved, at lillebroren bare er god, mens han selv har sværere ved det hele. Og selvom han tvivler på, at de ligefrem skulle være "glade for", at Gustav trods alt er nået så lang, som han er, afviser han heller ikke, at det kunne være tilfældet, for han har jo været nødt til at arbejde hårdt for det, som han siger.

Men selvom forældrene således optræder som baggrundsfigurer i Gustavs fortælling, der understøtter hans eget perspektiv på forholdet til broren, tillægger han dem ikke nogen direkte indflydelse på udviklingen og karakteren af dette forhold. Han taler fx ikke om, at forældrene har dyrket lillebroren, mens han selv har stået i skyggen af ham. Brødreforholdet fremstilles i stedet som noget, der er et resultat af de egenskaber, som nu engang kendetegner Gustav og broren: Den ordinære Gustav og den brillante bror. Hvilken rolle forældrene så har spillet forbliver mere diffust.

Forældre uden forventninger?

Og sådan er det i det hele taget. Ligesom de unge i afsnittet om "At vælge sin fremtid" understregede, at forældrene kun spillede en perifer rolle i deres uddannelsesvalg, lægger de fleste af dem vægt på, at forældrene på ingen måde står bag det forventningspres, de føler i forhold til at leve op til deres søskende – og i videre forstand i forhold til at højtpresterere i alle områder at ungdomslivet.

Det er m.a.o. yderst sjældent, at de unge beretter, at de føler sig presset af forventninger, som direkte stammer fra forældrene. Når forældrene nævnes som kilder til forventningspres under interviewene, er det mest i de situationer, hvor interviewereren spørger direkte til, om de unges oplevelse af pres mon kunne komme fra den kant. Selv disse relativt ledende spørgsmål giver dog sjældent anledning til andet end søgende refleksioner om, hvorvidt der evt. kunne være noget om det, som interviewereren antyder. Som fx i dette lange citat, hvor Anders beskriver den rolle, forældrene har i forhold til hans ambitioner for sit studie:

Jeg tænker også på det, du sagde før, at du har den der følelse af, at du gerne ville læse noget mere. Den der: Jeg burde læse noget mere, jeg burde spille klaver. Har det noget med dine forældre at gøre? Har de nogensinde forventet noget af dig?

"Nej, det er nemlig det, der faktisk er lidt mærkeligt – for det synes jeg faktisk aldrig, de har. Men jeg tror egentlig, at nu du siger det, så tror jeg, det har ret meget med dem at gøre... Der er faktisk ret mange ting i min barndom og ungdom... Jeg tror fx, at grunden til, at jeg blev konfirmeret, det var fordi, jeg havde en forestilling om, at det kunne mine forældre... eller det troede jeg, de gerne ville have. Fordi der lå en eller anden forventning om, at det var noget man skulle gøre".

Var det noget, de sagde eksplicit?

"Nej overhovedet ikke. Og det var det, der var det mærkelige ved det. Jeg tror slet ikke, at der er nogen, der er... Jo, min far er blevet konfirmeret, men det var ikke fordi, det blev forventet, at man blev konfirmeret. Tværtimod. Så jeg tror nærmest, at jeg har lagt sådan et underligt pres på mig selv fra mine forældre, som ikke har været der. Også det med, at jeg bagefter – fx – har jeg ærgret mig rigtig meget over, at jeg ikke gik på efterskole, og det har ikke noget med dem at gøre. Man kan sige, de har ikke opfordret mig til at gøre det, men de har heller ikke sagt, at jeg ikke skulle gøre det".

Men du valgte det fra, selvom du gerne ville?

"Nej nej, jeg overvejede det ikke engang. Jeg var bare fast besluttet fra start af på, at jeg skulle direkte i gymnasiet. Uden egentlig at overveje, at det faktisk kunne være ret fedt bare med et år, hvor man kunne lave andre ting. Hvor man fx bare kunne spille musik. Jeg kunne fx have været på musikefterskole, hvor man bare kunne have dyrket det helt vildt".

Men det var mest dig selv, altså. Det var ikke dine forældre, der skubbede dig til at gå i gymnasiet lige efter folkeskolen...?
"Nej, det var det ikke. Men de overvejede nok heller ikke, om jeg skulle på efterskole, og det er nok fordi, at jeg altid godt har kunnet lide at gå i skole, og jeg har også altid klaret mig ret godt. Min lillebror har gået i 10. klasse, og de overvejede, om han skulle på efterskole. Men de har ikke overvejet det med mig, selvom der måske kunne have været en masse sidegevinster, som de ikke tænkte over, men som måske kunne have været ret fede at have haft med".

Ja, men altså igen, forventninger, det er ikke noget, du har oplevet sådan eksplicit fra deres side?

"Nej, egentlig ikke. Ikke eksplicit, men jeg tror altid, at jeg har lagt et eller andet pres på mig selv fra dem, som de i virkeligheden nok ikke selv har lagt på mig. Men det kan også være, fordi at ... altså, jeg tror, som jeg sagde før, jeg tror egentlig altid, at jeg har været meget god i skolen. Men det har nok også været fordi, at jeg har lagt et eller andet pres på mig selv, fordi jeg ikke ville gøre det dårligt. Måske også fordi, jeg var bange for at skuffe dem, fordi jeg altid har gjort det godt".

Men det er kun dig selv, der har bygget den der forventning op?

"Ja, det tror jeg. Jeg er også sikker på, at hvis jeg sagde noget til dem, så ville de helt sikkert sige, det skulle jeg fandeme ikke – sådan skulle jeg ikke tænke..."

Men har du egentlig konfronteret dem med det på noget tidspunkt?

"Nej det har jeg ikke gjort, men det kunne da være meget interessant at gøre på et tidspunkt".

Interviewerens direkte spørgsmål om forældrenes forventninger åbner for en række refleksioner om nogle udtalte forventninger, der tilsyneladende har haft stor indflydelse på Anders' valg og orienteringer på forskellige tidspunkter i hans livsløb. Flere gange undervejs kommer Anders dog frem til, at det er forventninger, han har skabt til sig selv, og i det omfang forældrene overhovedet har spillet en rolle, handler det om, at Anders tillagt dem forventningerne, selvom de i bund og grund var hans egne.

I den forstand har Anders brugt forældrene som en slags motor i et forventningspres, han har lagt på sig selv for at leve op til en identitet som dygtig, højtpræsterende osv., som han ligeledes selv har skabt. Forældrenes forventninger er i Anders' fortælling således nogle forestillinger, han selv har konstrueret, dvs. som han selv er ophavsmand til. Og selvom de har haft stor betydning for hans valg og orienteringer, har de altså i bund og grund ikke noget med forældrene at gøre.

Som det fremgår af nedenstående citat, placerer den 19-årige gymnasieelev Sebastian i højere grad end Anders kilden til sit forventningspres udenfor sig selv:

Da du skulle vælge ungdomsuddannelse, har du så snakket med din far eller din mor om det og det forventningspres, du følte?

"Øh, ja".

Og hvad sagde de?

"Ikke med min far, men med min mor. De tanker jeg har gjort mig tit, lige specielt omkring mig selv, det er at, at min stedfar, som hun er sammen med, har tre andre børn, altså mine papsøskende, og de går alle sammen på gymnasiet med gode karakterer og sådan noget, ikke? Og, min lillebror han har altid været lidt af et problembarn, og kan ikke rigtig finde ud af, hvad han vil lave nu her og sådan noget – så jeg er ligesom den eneste fra hendes side af familien, som er kommet ind på et gymnasium og kommet videre altså".

Ja.

"Og det, synes jeg, ligger et vist pres et eller andet sted på mine skuldre. Altså, jeg ved jo ikke, hvordan hun har det, jeg har aldrig nogensinde spurgt hende, men altså. Sådan har jeg det bare lidt selv med det altså, så det ...".

Det er ikke noget, du har hørt fra hende direkte?

"Nej, nej nej nej, det er det ikke".

Eller har spurgt hende om?

"Bestemt ikke".

Hvordan kan det være, du fornemmer det pres? Hvad tror du? Det kan jo være mange indirekte ting, der gør at man fornemmer sådan noget.

"(Trækker på det)... Jo men altså. Snakker vi uddannelse og sådan noget, så har jeg syntes fra starten af – da min storebror gik på gymnasiet – selvfølgelig skulle jeg da også på gymnasiet, fordi mine forældre, altså min stedfar og min mor, snakkede om, at de var stolte af ham og sådan noget, så selvfølgelig skulle jeg også det. Altså, det er svært at sætte ord på, men altså den, jeg ved ikke, hvor den er kommet fra, men den fornemmelse har jeg bare fået et eller andet sted fra ..."

Selvom Sebastian placerer forventningspresset udenfor sig selv, har han svært ved at sætte en finger på, hvor presset præcist stammer fra, samt hvordan det ytrer sig. Han henviser til nogle diffuse familiære dynamikker og hierarkier: Morens og stedfarens stolthed over storebroren, der gik gymnasievejen, de succesfulde stedsøskende, ønsket om at gøre det bedre end lillebroren osv. Alt sammen noget, der har gjort det til en selvfølge, at Sebastian har gået gymnasievejen, og at han føler et pres for at klare sig godt. Men at moren og stedfaren rent faktisk skulle have sådanne forventninger til ham, er kun en fornemmelse. De har nemlig aldrig sagt noget direkte til ham.

Det samme gælder for den 18-årige gymnasieelev Malene, der også tror, at forældrene forventede, at hun tog gymnasievejen, uden at de direkte har formuleret det:

Beslutningen om at gå i gymnasiet var det noget, der var helt naturligt for dig?

"Ja"

Ja?

"Ja det var det ... Det har min bror også gjort så".

Okay.

"Jeg kunne egentlig ikke se, hvad jeg ellers skulle".

Nej. Det var ikke noget, du overvejede?

"Næh, det var det ikke".

Nej.

"Jeg tror også, mine forældre regnede med det så ..."

Har I snakket om sådan, hvad man vil, og hvad du ville, og hvad du kunne?

"Jeg tror bare. Nu ligger det nogen år tilbage, men jeg tror bare, at der ikke rigtig var nogen valgmuligheder".

Der er dog enkelte af de unge i undersøgelsen, som giver udtryk for, at deres forældre har været mere direkte i mælet. I disse fortællinger, kobles presset for at klare sig godt sammen med forældrenes forventninger. Det gælder fx for 23-årige Nikolaj, der læser på universitetet:

"Altså, mine forældre de har altid været sådan... der har været en forventning om, at hver gang de kom til forældresamtale, så skulle lærerne sige det samme. Og der var bare sådan en stående joke om, hvor stolte mine forældre var af mig – sådan lidt, han kan jo godt, men han gider ikke. Det er fint, det er udmærket, bare de hører den hver gang, og det har de så også gjort".

Men har du sådan nogensinde følt dig sådan presset over det?

"Altså vi skulle i hvert fald være meget meget ... intelligente børn. Det var meget vigtigt. Og altså forventningspres – jo på en måde. Altså, fordi min far han spilder ikke rigtig tiden, hvis man fx giver ham en opgave – det er også rigtig motiverende, en rigtig god ting – men hvis jeg sender en opgave til rettelse til ham for kommafejl eller et eller andet, så kan han ikke holde sig til kommaerne selvfølgelig, det er klart. Og han har også meget at give af sådan. Men det er lige fra dengang, jeg var barn, hvis jeg kom med en tegning, så sagde han: 'Den er flot, men prøv og se, hvis du gør sådan her, så laver du et forsvindingspunkt, og så har du lavet en perspektivtegning'...".

Okay, sidder man som fireårig og har lavet sådan en skorsten og ...

"Man laver en skorsten, man laver et hus og sådan noget, ikke, og så bruger han måske lige et halvt sekund på: 'Nej, hvor er den flot', og så kommer der en eller anden forklaring med, hvad næste skridt er, eller hvordan man kunne udvide den, hvad der kunne gøres bedre. Altså, det er sådan hans attitude er i forhold til det. Altså, det er aldrig sådan, så det ikke kan gøres bedre, og hvis det kan gøres bedre, så skal det gøres bedre".

Og det synes du er hans princip, sådan et ledende princip for mange ting eller hvad?

"Ja".

Det kan altid gøres bedre. Hvordan har du det med det?

"Det er nok også det forventningspres, han nok har fået overgivet lidt. Det var også noget af det, jeg talte med min psykolog om... Det har han nok overgivet ved sin egen måde, sit eget selvbillede sådan, hvordan han er. Ikke fordi han egentlig har forventede det af os, men han har altid sagt sådan lidt stolt, at hans princip det er, hvis noget kan læres, så kan han også lære det, fordi han har stærke menneskelige ressourcer. Og den der indstilling den har jeg også haft, at hvis der var noget, jeg ikke kunne finde ud af, så var det ikke tingen, der var noget i vejen med, det var heller ikke mig, det var simpelthen min indsats".

Ja, det må unægtelig lægge et vist pres.

"Det kan man sige".

Man kan selvfølgelig lære mange ting, men...

"Det ville have været et problem, hvis at det ikke havde fungeret".

Nikolajs far har udtalte forventninger til sin søns præstationer i og udenfor uddannelsessystemet. I modsætning til de fleste andre unge i undersøgelsen har Nikolaj således ingen problemer med at identificere kilden til det forventningspres, han i lighed med dem føler sig underlagt. Der er ikke tale om et pres, Nikolaj påfører sig selv, en fornemmelse, der hidrører fra diffuse familiære dynamikker, eller noget helt tredje. Der er derimod tale om et konkret pres, faren direkte har påført Nikolaj, hvis fortælling derfor også kredser mere om farens orienteringsformer og adfærdsmønstre end hans egne.

Og her adskiller han sig i vid udstrækning fra de øvrige unge i undersøgelsen: Mens Anders eksempelvis taler om, hvordan han selv har opbygget en identitet som dygtig og højtpræsterende, hvilket forårsager et forventningspres, taler Nikolaj således om farens opdragelsesmetoder og -principper, og han giver en række eksempler på, hvordan de har været med til at presse ham i løbet af opvæksten. Selvom Nikolaj dermed skubber ansvaret for forventningspresset over på faren — og således slipper for at bære det selv — er det ingenlunde let for ham at skubbe presset bort. Også han synes at være fanget i presset. Med til den historie hører imidlertid, at faren har udviklet psykiatiske problemer, hvorfor Nikolaj ikke bare kan fokusere på de problemer, han selv har med faren og dennes forventninger, men også må tage hensyn til de problemer, faren har med sig selv.

Sammenfatning

De unge i undersøgelsen har høje forventninger til sig selv og deres liv. Idealet er et ungdomsliv, hvor de ikke blot er i spil på alle ungdomslivets arenaer, men tillige får det optimale ud af alle arenaer. Men selv når alle kræfter lægges i, lader det sig sjældent gøre, de unge er nødt til at prioritere og vælge fra, og de er derfor sjældent tilfredse med sig selv og deres liv. Der er altid noget, de kunne gøre bedre.

Idealet for det gode ungdomsliv ser ikke blot ud til at være et distant punkt, de unge orienterer sig imod og justerer deres hverdagsliv efter. Idealet synes snarere at have karakter af en tilstand, de helst skal i direkte berøring med i hverdagslivet, hvis de skal gøre sig håb om at få en god ungdomsidentitet. I den forstand oplever de sig selv og deres liv som en plastisk ressource, hvis eneste øvre grænse er deres egen evne til at forme og modellere selvet og livet.

En sådan oplevelse skaber et pres. Og pres er da også et er gennemgående tema i interviewene. Det er imidlertid ikke et pres med en klar afsender. Ligesom de unge ikke tillagde forældrene nogen nævneværdig rolle i deres uddannelsesvalg, taler kun ganske få af de unge om, at forældrene presser dem for at yde deres bedste på studiet mv. Presset italesættes derimod som en diffus størrelse, de selv producerer. De unge oplever således ikke alene, at de har ansvaret for at udforme sig selv og deres liv. Idet omfang, de oplever dette ansvar som et pres, fremstilles presset ydermere som noget, de pålægger sig selv.

Men selvom de unge således primært refererer til sig selv, når de beretter om forventninger og pres i hverdagslivet, ganske som det var tilfældet, da de berettede om deres uddannelsesvalg i afsnittet om "At vælge sin fremtid", er der også nogle enkelte ydre referencepunkter i beretningerne. Fx taler de unge om deres søskende som en slags indikatorer på, hvor godt man kan gøre det, og hvor langt man kan nå. De unge fremstiller således deres søskende som en slags målestokke for dem selv og deres eget liv.

Man kan argumentere for, at disse fremstillinger har karakter af konkretiseringer af de unges idealer for ungdomslivet og således udtrykker idealernes integration og dominans i deres hverdagsliv. Samtidig er det dog muligt, at sådanne konkretiseringer er med til at gøre idealerne

mere håndterbare for de unge, der således bruger deres søskende til at indkapsle og afgrænse idealer, som ellers fremstår uoverstigelige.

Den svære socialitet

Når man spørger unge mennesker om, hvad de laver i fritiden, er det mest naturlige svar for dem, at de er sammen med vennerne. Naturligvis fordi mange fritidsaktiviteter foregår sammen med vennerne, men også fordi det at være sammen med vennerne opfattes som det centrale i deres fritidsaktiviteter (Bach Ludvigsen & Nielsen 2008 og Kofod & Nielsen 2005) – og omvendt kan mangel på venner at være sammen med i hverdagen være et meget stort problem for unge.

Et ungdomsliv uden jævnaldrende venner opfattes som fattigt og mangelfuldt. Det at lægge afstand til barndommen og bevæge sig ind i ungdommen betragtes nemlig som noget, man i vid udstrækning gør sammen med andre unge. Det er således sammen med andre unge, at man udforsker de nye territorier, eksperimenterer med de nye adfærdsformer og afsøger de nye identitetsformer, der er forbundet med ungdomslivet. Det kan derfor være svært at opnå en identitet som ung, hvis man ikke har andre jævnaldrende unge at opnå den sammen med (Illeris et al 2009).

De fleste unges hverdagsliv er da også indrettet sådan, at de uvægerligt befinder sig blandt andre unge: Som skoleelever indgår de fx i en arbejdssituation, hvor de bliver klassekammerater med en gruppe jævnaldrende, der opstår venskaber, konflikter og forelskelser, og der dannes netværk og alliancer. Det er sociale relationer, som rækker langt ind i fritidslivet, og meget af det, som skal foregå, når skoledagen er slut, bliver da også planlagt i skoletiden og frikvartererne (Frønes 2006 og Heggen & Øia 2005).

Men selvom de unges hverdagsliv således næsten uvægerligt foregår sammen med andre unge, og de tillægger dette samvær stor betydning, er det langt fra ensbetydende med, at unges sociale relationer med hinanden opleves som ligetil eller uproblematisk. Af den kvantitative del af *Når det er svært at være ung i DK* (Nielsen et al 2010) fremgik det således, at ca. en tiendedel af de 15-24-årige unge i Danmark har en ensomhedsproblematik inde på livet, og at den er forbundet til en betydelig nedsættelse af deres subjektive trivsel. Unge, der føler sig ensomme, er fx mindre tilbøjelige til at opleve, at de har et godt liv, ligesom de sjældnere vurderer deres selvtillid som høj (ibid.).

I dette afsnit vil vi stifte bekendtskab med nogle unge, der føler sig ensomme, og vi vil finde ud af, hvordan de oplever ensomheden. Ensomhed er dog ikke den eneste udfordring, der præger unges sociale relationer med hinanden. I den anden ende af spektret finder vi unge, der har masser af venner, men som mangler tid og overskud til at være sammen med dem.

Her fortæller 17-årige Stine, der går på handelsskole, om den største udfordring i sit liv:

"Altså, jeg synes, at jeg hele tiden skal kæmpe lidt for at holde mig selv i gang og ikke gå i stå, for det er meget ensformigt, og det der med, at du ikke bare kan sige ja – når mine veninder skriver: 'Vil du ikke lige med ud at køre en tur, eller kan vi ikke lige tage derhen?'. Nogle gange har jeg bare lyst til at sige: 'Jo, selvfølgelig', men man bliver også nødt til at prioritere. Jeg synes, det er lidt hårdt lige pludselig at blive nødt til at sige nej, når jeg har været vant til altid at sige ja. Så jeg føler lidt, jeg har valgt mange fra."

For Stine ligger den største udfordring i livet altså i at "holde sig selv i gang" og finde tilstrækkeligt med overskud til både at være der for veninderne og imødekomme kravene på uddannelsen. Selvom Stine gerne vil holde sig i gang i begge dimensioner, må hun indimellem prioritere uddannelsen og fravælge sociale tilbud fra veninderne. Selvom uddannelsen kommer først, er

fravalg af det sociale ikke noget, hun tager let, for det giver hende en ubehagelig følelse af at vælge nogen fra. Det falder heller ikke Anders let at fravælge det sociale. Han har haft så svært ved at takke nej til sociale tilbud, at han har lavet adskillige aftaler, han ikke havde nogen mulighed for at overholde:

"Altså jeg tror nok jeg lægger lidt pres på mig selv... Altså sådan noget med gerne at ville være social og gerne at ville være en, som folk godt kan lide. Det er nogen gange – og det er også noget, jeg har skullet lære – hvor der var en masse ting, jeg skulle nå, men som jeg ikke kunne nå. Der var jeg ret dårlig til at tackle det. Fordi man er hurtig til at lave alle mulige dobbeltaftaler med folk. Hvis der kom et eller andet tilbud, så kunne jeg ikke sige nej til det. Det krævede også en eller anden form for planlægning, som jeg ikke altid kunne magte. Det er ikke altid, at jeg har været bevidst om det, men det er tit, at jeg er kommet til at lave den der: Shit mand! Så har jeg både sagt ja til at spille et eller andet sted og samtidig har jeg sagt, at jeg skal lave et eller andet med min kærestes familie. Og det er hurtigt blevet lidt presset. Så det har også gjort, at nu der er jeg blevet bedre til at tackle det. Det har der været rimelig mange konflikter med, at jeg har brudt aftaler eller hvad man kan sige, fordi jeg er kommet til at lave de der dobbeltaftaler".

Anders' bestræbelser på at være socialt aktiv og at være "en, som folk godt kan lide", har paradoksalt nok ledt til flere konflikter med vennerne og kæresten, idet han er kommet til at lave dobbeltaftaler i sin iver efter at være i spil i flere sociale sammenhænge og gøre alle glade.

Anders' og Stines fortællinger illustrerer på hver sin måde, at det sociale ikke er noget, de unge blot kan håndtere impulsivt og lystbetonet. Der kræver planlægning og disciplin. Forskellige sociale arrangementer skal prioriteres i forhold til hinanden, ligesom det sociale skal prioriteres i forhold til andre dimensioner, som fx uddannelsen. Indimellem kan drivkraften mod at takke ja til sociale tilbud imidlertid være ganske voldsom, men konsekvenserne kan være store, hvis man blot følger drivkraften uden at tænke sig om. Man kommer til at bryde andre aftaler og gøre folk vrede, man får ikke lavet sine lektier og underpræsterer på uddannelsen osv. Så der er ingen vej udenom: Planlægningen og disciplin må der til.

Overgange og ensomhed

Når man lige er flyttet til en ny by eller begyndt på en ny uddannelse, er det imidlertid ikke mængden af sociale tilbud, der presser en allermest. Selvom både byen og uddannelsen vrimler med jævnaldrende unge, varer det ofte noget tid, inden man får opbygget en vennekreds, og så kan man sagtens risikere at føle sig ensom i en periode.

En sådan ensomhed kalder ensomhedsforskeren Mathias Lasgaard 'den situationelle ensomhed' (Lasgaard 2007, Lasgaard & Kristensen 2009 og Nielsen et al 2010a). Den situationelle ensomhed opstår, når den unge er flyttet hjemmefra, er mellem to uddannelser, er mellem uddannelse og job, eller når den unge er flyttet til et nyt sted. Generelt gælder det således, at det er nogle ydre omstændigheder – typisk en form for opbrud eller transition – der har skabt den situationelle ensomhed. Og som regel går den da også over, når den unge efter noget tid har fundet sig til rette i sin nye livssituation (ibid.).

Idet de unge i undersøgelsen er mellem 15 og 24 år – og dermed befinder sig i en fase af livet, som er kendetegnet med mange skift og overgange – kan flere af dem berette om denne form for ensomhed. Her beskriver 20-årige Louise, der arbejder i et supermarked, således om den svære tid, hun oplevede, efter hun var flyttet hjemmefra:

Hvor lang tid varede den periode?

"Åh, lang tid".

Ja.

"Det var over et halvt år. Nej, det var nok et halvt år".

Ja.

"Vil jeg skyde på. Fordi jeg blev sådan fuldstændig, hvad hedder det, ikke rastløs, men når man sidder, og man bare ikke ved, hvad man skal få tiden til at gå med. Og derhjemme havde der altid været nogen at skændes med."

Ja (Griner).

"Jeg ved godt, det ikke er en god ting, men der var der altid nogen at snakke med..."

Og det var der selvfølgelig ikke her, nej. Der kan man skændes med døren og tv'et.

"Ja".

Der mangler nogen...?

"Men altså, der var min bror også rigtig god og sagde til mig, at: 'Altså, det skal nok komme, du skal nok føle dig hjemme,' fordi det første halve år, jeg boede herinde, der følte jeg altså bare ikke, at det var mit hjem. Der følte jeg, at hjemme det var ude ved mine forældre."

Her fortæller Lasse om tiden, efter han var flyttet i egen lejlighed:

Du sagde tidligere, at der måske godt kunne blive lidt ensomt? Hvordan det?

"Det med ensomt, det er bare, at jeg bor i en lejlighed. Jeg kan godt lide at være omkring folk. Selvfølgelig kan jeg også godt lide at være alene, men igen, altså. Jeg tror, at jeg er meget afhængig af at kunne snakke med andre folk. Ellers ville jeg bare sidde og blive kuk, tror jeg."

Så du er afhængig af ligesom at have nogen, du kan dele noget med?

"Ja, præcis".

Louises og Lasses fortællinger er begge eksempler på, hvor svært det kan være for de unge at starte en ny tilværelse i egen bolig, når man stadig føler sig mest "hjemme" der, hvor man er vokset op, og når man er "afhængig" af den socialitet, der omgav en derhjemme. Selv Louise, der har haft det meget svært med sin familie, savner muligheden for socialitet og for at have nogen at skændes med. Lasse fortæller på samme måde om at være afhængig af socialiteten for ikke at blive skør.

En anden situation, flere unge fortæller frem som ensom, er skiftet fra et studie til et andet. Her fortæller Anders om at starte på en videregående uddannelse, hvor rammerne for socialiteten er mindre faste end på ungdomsuddannelsen:

"... Det er nok også fordi, jeg fandt ud af, at det nok var en langt mere ensom ting at gå på universitet – eller i hvert fald på humaniora – end jeg troede. Det fede ved gymnasiet var, at man kunne kombinere det faglige med noget socialt på en ret smart måde... For det første så behøvede man ikke at lave helt så meget, som man gør nu – eller det gjorde man egentlig... Man var sammen med folk på en helt anden måde, end man er nu. Man bliver virkelig nødt til at gøre noget for det selv nu, hvis man vil have et socialt liv. Og det var faktisk noget, jeg overvejede ret meget lige, da jeg startede på universitetet, at det faktisk var første gang i mit liv, at jeg faktisk var nødt til at gøre noget selv for at have noget socialt. Fordi ellers så har man... Ja, altså vuggestue, folkeskole og gymnasiet, og så var jeg på højskole et halvt år... Det var nok ca. et halvt år efter, jeg kom hjem fra højskolen, inden jeg startede på universitet, der var der lige pludselig ikke sådan en social ramme om én, der var man pludselig nødt til selv gøre noget, hvis man ville have kontakt til andre mennesker. Det skulle man også lige vænne sig til."

Når man begynder på en ny uddannelse, og den ikke definerer en fast ramme om socialiteten, må man i høj grad selv håndtere det sociale. Her er der ikke tale om, at man skal fravælge sociale tilbud for at få det hele til at gå op i en højere enhed. Udfordringen er snarere, at man selv må fremsætte sociale tilbud for overhovedet at få et socialt liv. Og det kan være lidt af et chok på den måde at blive tvunget til selv at tage initiativ og være drivkraft for i det sociale, når det har været sat i rammer af andre gennem hele opvæksten. Som vi har set, kom Anders kom dog igennem denne periode, og nu, hvor han er et stykke inde i sin uddannelse, er hans udfordring snarere at navigere mellem de mange sociale tilbud, han modtager.

Længerevarende ensomhed

Om det også vil gå sådan for 22-årige Dennis, ved vi endnu ikke. Efter en del skift og opbrud, der bl.a. involverede afbrudte uddannelser og ophold på psykiatrisk afdeling i forbindelse med en depression, er Dennis begyndt på teknisk skole, hvor han føler sig meget ensom. Som det var tilfældet med Anders, da han startede på universitetet, oplever Dennis, at det kun er ham selv, der kan løfte ham ud af ensomheden.

Men spørgsmålet er, om hans ensomhed ligesom Anders' primært handler om, at han er begyndt på en ny uddannelse og befinder sig i en overgangsperiode, som han ved hjælp af egen kraft kan handle sig ud af, eller om den har en mere blivende karakter. I hvert fald har Dennis en længere historie af ensomhed med sig, og ensomheden er langt fra hans eneste problem:

"Jeg har været inde på ungdomspsykiatrisk afdeling. Jeg holder pt. god kontakt til min psykiater og har egentlig planer om, at selv hvis jeg har det godt, så besøger jeg ham hver tredje måned for ligesom at give statusrapport. Altså, det er ikke, fordi min familie ikke kan lide mig, det er bare... De ringer ikke til mig. Mine venner – heller ikke fordi, at de ikke kan lide mig – men de ringer bare heller ikke til mig, for de er vant til, at jeg tager initiativet. Så hvis jeg ikke tager initiativet, så sidder jeg meget alene. Så jeg bliver ligesom nødt til at tage initiativet. Og når man vænner folk til, at det er dig, der tager initiativet, så tager de det ikke længere. Så hvis jeg ligesom trækker stikket ud, så tror de bare: 'Han har sikkert travlt med et eller andet – intet nyt er godt nyt', og så sidder jeg her en måned uden, at der kommer nogen til mig stort set. Og jeg bevæger mig højest ud en gang hver anden uge for lige at købe mere pasta, som jeg så docerer hen over... Det er også derfor, jeg altid har en fyldt fryser, for det sker en gang imellem. Jeg har prøvet det et par gange før, det er altså ikke særlig behageligt!" [ler lidt]

Nej, men hvad sker der så i de perioder der? Har du ikke lyst til at komme ud?

"Jeg ved det ikke. Jeg kan ikke rigtig forklare det... Sidste gang, det skete for mig, det var sidste efterår."

Boede du også her?

"Ja, men det er faktisk halvandet år siden nu. Jeg tror, jeg var ude fra lejligheden to eller tre gange i oktober og november, og jeg så ikke rigtig nogen mennesker, jeg kendte. Det er underligt. For jeg kan ikke rigtig forklare, hvad der skete i den der periode – det er ligesom tid, der ikke rigtig har eksisteret, hvis du forstår, hvad jeg mener, for jeg har også siddet i mine egne dybe, sorte tanker og tænkt ingenting og siddet og stirret ind i væggen, og tiden er bare gået."

Dennis' ensomhed ser ud til at være en del af et større kompleks af sociale og psykologiske problemstillinger, som han i længere tid har bakset med i sit liv. Der er således noget andet og mere på færde i Dennis' ensomhed end i den ensomhed, vi så hos de øvrige unge i det ovenstående. Dennis' ensomhed ser da heller ikke ud til at være et forbigående fænomen, der blot er forbundet til hans start på en ny uddannelse. Ikke blot forgrener den sig ind i et større problemkompleks, den trækker også tråde tilbage i hans livshistorie.

Alligevel minder hans fortælling om ensomhed i mange henseender om de fortællinger, som vi så hos de øvrige unge. Som fx Anders beskriver han således sig selv som hovedansvarlig for skabelsen og opretholdelsen af sine sociale relationer. Bemærkelsesværdigt er det dog, at det for Dennis' vedkommende ikke kun handler om et ansvar, der vedrører hans sociale relationer med andre unge, men også om den socialitet, han har med sin familie, hvis tilstedeværelse i hans liv ser ud til at bero på hans aktive indsats. Dennis ser m.a.o. ikke ud til at kunne bruge sin familie som ressource i forhold til at dæmme op for sin ensomhed. Familien ser snarere ud til at være en del af hans ensomhedsproblematik, som han da heller ikke umiddelbart kan se nogen vej ud af.

19-årige Sebastian, der går på en gymnasial uddannelse, har det lidt på samme måde. Sebastian har været i kontakt med sygehusvæsenet i forbindelse med en depression. Ligesom det er tilfældet for Dennis, har Sebastians liv være præget af en del skift og opbrud, bl.a. fordi familien har rejst meget pga. forældrenes job. Men selvom Sebastians ensomhed, ligesom Dennis', er en del af et større kompleks af sociale og psykologiske problemstillinger, er der også store forskelle.

I modsætning til Dennis er Sebastian godt i gang med en uddannelse og har en del sociale relationer. Men Sebastian oplever imidlertid, at han mangler nærhed og dybde i sine relationer:

"Altså, jeg tror den følelse af isolation, den kommer af, at det er snart mange år siden, jeg har haft en god ven... som jeg sådan kan sætte mig ned og sidde og snakke sådan virkeligt personlige ting igennem sammen med – og åbne op overfor. Det har jeg ikke. Altså, selvom jeg har masser af venner og sådan, også gode venner alle sammen, men det er bare ikke nogen, jeg kan sætte mig ned og sådan snakke dybt og seriøst med... Det føler jeg ikke".

Hvad kan I sådan snakke om, altså de venner, du ser??

"Jo, damer og computer og fjernsyn og altså biler og sådan noget, altså overfladiske ting. Og det er da også fint nok til dels, men altså, men jeg mangler lige sådan en eller anden. Og jeg tror, det er det, som den følelse af isolation er kommet af – og den har jeg stadig den dag i dag. Altså, jeg kan godt føle mig isoleret tit".

Ja.

"Selv om jeg jo egentlig ikke er det".

Ja. Altså isoleret på den måde, at du mangler en fortrolig ven?

"Ja, præcis".

Kan du også føle, at det sådan er svært at tage kontakt med nogen?

"Ja, altså, jeg er ikke et særlig udadvendt menneske. Heller ikke hvis jeg går i byen og sådan noget – det hjælper på det, når jeg bliver fuld, men jeg er ikke den, der starter en samtale op med en, jeg ikke kender".

Selvom Sebastian er omgivet af sine venner, føler han sig isoleret. Der synes at være en usynlig barriere mellem Sebastian og vennerne. Mens snakken går om "overfladiske ting", længes Sebastian efter et samvær, hvor han kan "åbne op" og snakke om "virkeligt personlige" ting. Men det er ikke let. For Sebastian har selv svært ved at tage initiativ til et sådant samvær, hvilket han bl.a. forklarer med, at han ikke selv er "et særligt udadvendt menneske", men skulle han en dag alligevel få mod på at tage et initiativ, ville han tilsyneladende ikke ane, hvordan han skulle gribe det an:

Er der noget, du kan gøre for at få den der fortrolige ven?

"Det ved jeg ikke".

Hvad skal man gøre ved det?

"Altså, det er der jo sikkert. Og det tænker jeg jo også meget over, altså underbevidsthed, men jeg har ikke fundet svaret endnu. Altså, det er lang tid siden, jeg har stiftet et nyt venskab, som... (tøver) som jeg holder ved. Jo, man møder da nye mennesker i byen og sådan noget hele tiden, men altså ikke nogen, som jeg ringer til dagen efter, eller nogen, som jeg kan lide at snakke med. Altså, det er lang tid siden, jeg har stiftet sådan et venskab".

Er det fordi, du ikke har lyst til det eller?

"Jamen, både fordi jeg ikke har lyst til det, og så måske fordi jeg ikke ved, hvordan man håndterer det. Jeg synes, starten på et venskab det er det sværeste. At finde det fælles at snakke om og ikke komme til at sidde i pinlig stilhed".

Også 20-årige Rune, der arbejder i en butik, oplever en barriere mellem sig selv og vennerne. Ligesom Sebastian har han kun "overfladiske" venskaber, hvor man ikke går "i dybden" osv. Men i modsætning til Sebastian giver Rune udtryk for, at han ikke savner at have nogle tættere venskaber. Nedenfor fortæller han således, at han "ikke er typen, der får sådan rigtig nære venner", og at han "faktisk (har det) fint nok med at være mig selv".

Med til den historie hører muligvis, at Rune efter gymnasiet fik en livstruende sygdom og var indlagt på hospitalet i halvandet år, hvilket ydermere affødte en periode, hvor han led af posttraumatisk stress. Under dette forløb følte han sig dybt svigtet af sine venner, som han sidenhen lukkede af overfor. Og efterfølgende har Rune haft svært ved at lukke nogen rigtigt ind i sit liv. Ligesom det var tilfældet med Sebastian og Dennis er Runes aktuelle ensomhedsproblematik således vævet ind i et større kompleks af sociale og psykologiske problemstillinger, der forgrener sig ud i hans livshistorie og livssituation.

Her fortæller Rune om det ikke at have nogen rigtige venner:

Så du skelner sådan mellem i byen-vennerne, som du måske ikke er sådan superprivate med, og så har dem, som du vil kalde dine rigtig nære venner?

"Det tror jeg faktisk ikke, jeg har".

Altså, der er ikke nogen, du vil kalde nære venner?

"Nej, egentlig ikke."

Hvad vil du sige mangler for, at nogen skulle være rigtig nære venner?

"(Sukker) Måske, jeg kræver for meget. Det kan godt være, jeg ved det ikke, fordi at altså 'I don't know' [eng. udtale]. Jeg ved det faktisk ikke."

Jamen, hvad skulle der til for, at nogen skulle være rigtigt nær for dig? Altså hvad er en nær ven?

"Jeg vil sige sådan lidt mere forstående. En, der prøver at forstå én, eller i hvert fald gør et forsøg på det. Det, synes jeg ikke, der er nogen, der gør."

Nej, har du prøvet at sige det til nogen? Eller prøvet at snakke om dig selv?

"Jeg tror, jeg har prøvet, ja."

Men der er ikke rigtig nogen, der fanger an?

"Nej. Men jeg tror ikke, jeg tror ikke, jeg er typen, der får sådan rigtig nære venner. Altså, jeg har det faktisk fint nok med, med at være mig selv så ..."

Hvordan kan det være?

"Jeg ved det ikke. Jeg er vokset op som enebarn. Det kan måske have noget med det at gøre. Hvis man ikke har en søster eller bror, der ligesom siger en sådan lidt mere. Hvis man ikke har det, så lærer man lidt at hygge sig med sig selv."

Og klare sig selv?

"Ja"

Men du har ikke det store behov for at kunne betro dig til nogen eller?

"Nej, faktisk ikke."

Hvem er det så, du snakker med, hvis det er, at du har et eller andet problem? Snakker du så med nogen om det?

"... Det er ikke altid. Nej!"

Okay. Hvad gør du så i stedet for?

"Ingenting."

Ingenting. Okay. Så du har ikke nogensinde haft det sådan, at der var et eller andet problem, hvor du...?

"Altså, hvis det var vigtigt, så ville jeg nok sige, at det bliver min mor, jeg vil spørge."

Din mor. Så hun er den, du er tættest på i forhold til sådan nogle problemer og sådan noget?

"Ja det ville det nok være."

Okay. Men hvad med de venner, som du kender fx igennem træning og dem her ude fra området? Hvor meget føler du så, at du kender til dem? Er de så nogen, der fortæller om deres problemer til dig?

"Nej. Det er det ikke."

Okay. Så der går en grænse et sted.

"Ja det er ligesom der, grænsen går, kan man sige?"

Okay. Man hvordan vil du beskrive jeres venskab?

"Jeg ved ikke. Det er svært at forklare, fordi at dem, jeg har, det er ikke nære venner, men det er heller ikke gå i byen-venner. Det er sådan lidt bedre venner. Som man også kan lave flere ting med osv., men jeg vil sige, at vi snakker ikke om de ting, som du refererer til, det gør vi ikke. Hvis vi gør, er det meget overfladisk. Det er ikke sådan i dybden med det."

Hvad er fx overfladisk?

"Altså, fx hvis en af mine venner fortæller, at kæresten lige har dumpet ham eller et eller andet, så er det bare sådan. 'Nå det var ærgerligt' osv.... Vi snakker ikke om det som sådan. Altså, det er ikke sådan: 'Hvordan har du det med det?'. Vi går ikke i dybden med sådan nogle ting."

Hvorfor gør I ikke det?

"Jeg ved det faktisk ikke. Jeg tror, jeg har altid set det som mere en pigeting, tror jeg."

Det med at sidde og snakke personligt?

"Jamen, jeg har altid syntes, det mere er en pigeting. Det er ikke noget drenge er så gode til at gøre med hinanden. De ser det måske som, hvad kan man sige tåset, umandigt, jeg ved ikke."

Følsomt?

"For følsomt måske, jeg ved det ikke. Hvis man er sammen med sine seje drenge og så sidder og snakker om, hvor ked af man er over sin døde hamster."

Nej, men tror du aldrig, dine drengevenner har det sådan, at de er kede af noget?

"Jeg ved ikke, om alle har det sådan, men jeg har aldrig fundet ud af det, kan man sige."

Man har du det selv sådan?

"Hvad for noget?"

Har du det selv sådan, at det bliver for følsomt og pigeagtigt at snakke om alvorlige problemer og sådan noget?

"Nej egentlig ikke. Jeg synes egentlig ikke, jeg har det sådan. Det er sådan mere en overfladisk måde at se tingene på, tror jeg."

Så du ville ikke have noget imod det, hvis der bare var nogle, der ligesom var åbne for at snakke om det eller?

"Jeg tror ikke, jeg ville have det specielt godt med det. Det hænger nok også sammen med, at jeg stoler ikke på dem 100 pct. Det gør jeg ikke."

Hvordan kan det være?

"Det ved jeg ikke. Jeg stoler ikke på folk 100 pct."

Du har ikke sådan tillid til, at de vil lytte og forstå dig?

"Jeg har ikke tillid til, at jeg vil få noget ud af at fortælle dem det."

Ligesom Sebastian, der begrundede sin ensomhed med, at han ikke var "et særligt udadvendt menneske", gør også Rune sin manglende nærhed med vennerne til et spørgsmål om, hvem han er, og hvordan hans liv har været: Udover at han ikke "er typen, der får sådan rigtigt nære venner", er han "vokset op som enebarn", "kræver for meget", "gør ingenting" osv.

I den forstand fremstår Runes ensomhed ikke bare som om et problem, han selv har ansvaret for at håndtere, som vi har set det hos alle de unge i det ovenstående. Den udgør næsten et personlighedstræk, han tillægger sig selv. Noget, der er uløseligt forbundet til hans identitet og væremåde.

Samtidig rummer hans fortælling dog også en række spredte tegn på, at han både har forsøgt og er åben overfor at etablere venskaber med en højere grad af nærhed: Han "har prøvet" at snakke om sig selv og vise, hvem han er, og han mener da heller ikke, at det er "tøseagtigt" og "umandigt" at tale om alvorlige problemer, men understreger derimod, at det er "en overfladisk måde at se tingene på".

Rune afviser dog, at det vil være muligt for ham at etablere en nær relation til de venner, han aktuelt omgiver sig med, da han ikke "stoler på dem 100 pct.". Om denne manglende tillid skyldes det svigt, han oplevede i forbindelse med sin sygdom, fremgår ikke af interviewet, men han oplever i hvert fald ikke, at han kan realisere et nært venskab i sin nuværende omgangskreds.

Efter en periode som butiksansat har Rune imidlertid fået smag for handelsområdet, hvorfor han har besluttet sig for at starte på handelsgymnasiet efter sommerferien. Selvom vi har set flere eksempler på, at skift og brud i ungdomslivet kan være forbundet med periodisk ensomhed, kan det måske være det, der skal til for, at Rune på sigt kan få en ny omgangskreds med nogle nære venskaber.

Det forudsætter dog, at Rune overhovedet er i stand til at opbygge et tillidsforhold til jævnaldrende unge udenfor hans nuværende kreds, og at ensomheden – når alt kommer til alt – ikke er et personlighedstræk, der bare klæber til hans identitet og væremåde.

Om det er tilfældet, kan vi imidlertid ikke sige noget om. Vi kan blot konstatere, at de ensomme unge i undersøgelsen, der har længerevarende ensomhedsproblematikker inde på livet, tilsyneladende selv oplever deres ensomhed som noget, der vedrører deres personlighedstræk. Vi så tegn på det hos Sebastian, det blev især tydeligt hos Rune, men også 15-årige Ester, der går i 9. klasse, kobler sin ensomhed til træk ved sin personlighed. Ester, som vi også mødte i afsnittet om "At vælge sin fremtid", betegner sig bl.a. som "meget (...) indadvendt":

Har du mange venner?

"Altså, jeg har mest venner fra skolen og fra håndbold og sådan, men jeg er ikke så meget sammen med dem i fritiden faktisk. Det er mest bare sådan i skolen og til håndbold, at vi snakker sammen og sådan nogle ting"

Så uden for skole og håndbold der ses i ikke eller hvad?

"Jo. nogen fra skolen ses jeg med, men ikke så meget dem fra håndbold"

Okay. Hvordan kan det være?

"Det er måske fordi, jeg ikke er så god til at spørge"

Okay.

"Og så er jeg meget sådan indadvendt. Tror jeg selv"

Du synes, du er indadvendt?

"Ja. Sådan at jeg måske ikke er så god til at snakke og sådan nogle ting"

Prøv at sige lidt mere om det?

"... Jeg er bange for at spørge, om de kan være sammen, fordi jeg er bange for at få nej. Jeg er sådan, jeg ved ikke, hvad jeg skal snakke om. Hvis vi er sammen, så ved jeg ikke, hvad vi skal snakke om og sådan nogle ting"

Har du haft det sådan længe?

"Ja, jeg har haft det sådan i et par år, men det har måske startet med, at i de små klasser blev jeg mobbet".

Ja.

"Og sådan meget holdt udenfor. Ikke sådan, hvor de siger alt muligt, direkte mobning, men sådan indirekte, hvor de aldrig havde tid til at være sammen med mig, og de skulle altid... De sagde altid nej eller jeg blev holdt udenfor, var fx ikke med til fødselsdage."

Selvom også Ester kobler sin ensomhed til træk ved sin personlighed, står denne kobling ikke alene. Ligesom Rune fortæller hun samtidig sin ensomhed frem i lyset af sociale relationer, der udarter sig. Der ligger således også en historie om mobning, social eksklusion osv. bag Esters ensomhed.

Om Ester fortsat mobbes, kan det ud fra interviewet være svært at sige. Mobbeforskeren Helle Rabøl Hansen (Nielsen et al 2010a) taler da også om, at mange års mobning i folkeskolen med tiden kan føre til en passiv resignation hos den mobbede. Ifølge Rabøl kan man således se, at mobbeofrene i udskolingen holder op med at kæmpe mod mobningen – de accepterer i stedet deres udenforskab. Man begynder at se det som noget helt naturligt, at man er udenfor, og forklarer det med, at man er en type, som holder sig for sig selv. I den forstand bliver den ensomhed, der er et resultat af mobning, med tiden gjort til et spørgsmål om den mobbedes personlighedstræk, hvilket usynliggør de bagvedliggende mobbeprocesser.

Ensomhedsforskeren Mathias Lasgaard (ibid.) peger dog på, at unge, der oplever langvarig ensomhed, rent faktisk kan have nogle personlighedstræk, der gør, at de er særligt udsatte for at blive isolerede, og at de i den forstand er med til at skabe deres egen ensomhed. Lasgaard peger således på, at ensomme unge i mange tilfælde har problemer med deres selvværd, de er tilbøjelige til at vende tingene indad, og så mangler de ofte nogle elementære sociale kompetencer.

Men selvom de unge i undersøgelsen, der fortæller om langvarig ensomhed, muligvis er fanget i nogle uhensigtsmæssige handlemønstre, der kan være forbundet til deres personlighedstræk, så har Ester ikke tænkt sig at forblive i disse handlemønstre. Hun har tværtimod besluttet sig for at begynde på et gymnasium, hvor hun ikke kender særligt mange, for at tvinge sig selv til at blive mere udadvendt. Adspurgt, hvad der fylder mest i hendes liv lige nu, svarer Ester således:

"At jeg er meget indadvendt. Jeg kunne godt tænke mig at blive mere udadvendt. Jeg vil gerne lære en masse – altså, jeg vil gerne være sådan bedre til at snakke med folk og kunne skrive til dem og spørge, 'skal vi ikke lave et eller andet?'. Jeg er stadig sådan tilbageholden med det. Det tør jeg måske ikke så meget, fordi jeg har fået så mange nej'er."

Ja.

Men jeg vil gerne være mere udadvendt, jeg vil gerne prøve nogle flere ting og sådan. Det er også derfor, jeg gerne vil til Frankrig, og jeg gerne vil starte på et gymnasium, hvor jeg kun kender to, der skal starte samme år..."

Okay.

"Ellers så kender jeg slet ikke andre, og det er ikke engang samme klasse".

Hvor vildt.

"Ja".

Det er da ret modigt.

"Ja".

Ester har en mission: Hun vil være mere udadvendt. Og hun arbejder målrettet mod at realisere sin mission. I lighed med de øvrige unge med langvarig ensomhed udpeger hun nogle træk ved sin person som en del af årsagen til sin ensomhed. Men hvor de øvrige unge i vid udstrækning beskriver disse træk, som noget de føler sig fanget i, handler Esters beretning således om at ville lave sig selv om. Hun vil bryde ud af det fangenskab, hun oplever sin personlighed som.

Det er imidlertid interessant, at hun vælger at foretage sin udbrydningsmanøvre i forbindelse med det miljøskifte, der finder sted ved overgangen fra folkeskole til ungdomsuddannelse. Selvom manøvren handler om hende selv, forudsætter den tilsyneladende et brud med

de sociale mønstre og sammenhænge, der aktuelt udgør en ramme om hendes liv i folkeskolen. Noget tyder altså på, at hun oplever de personlighedstræk, der er genstand for hendes udbrydningsmanøvre, som bundet til disse mønstre og sammenhænge, dvs. som noget, der ikke alene udspringer fra hende selv, men også dyrkes og opretholdes af klassekammerater osv. i folkeskolen, selvom dette sociale aspekt nedtones i beretningen om hendes projekt, der først og fremmest handler om at ændre hendes relation til sig selv.

Ester bruger overgangen til en ny uddannelsesarena til at genopfinde sig selv og sit liv. Den overgang, der for nogle af de unge i det ovenstående var forbundet med en midlertidig oplevelse af ensomhed, forsøger Ester m.a.o. til at bruge til at bryde med den mere omfattende og længerevarende ensomhed, der indtil nu har domineret hendes liv.

Sammenfatning.

De unges forhold til andre unge spiller en central rolle i ungdomslivet. Det er vigtigt at være en del af det sociale liv på uddannelsen. Man skal også helst have en kreds af venner, man kan omgås i fritiden. Samtidig er det af stor betydning at have nogle enkelte nære venner, man kan være fortrolig med. Unges forhold til andre unge udspiller sig på mange arenaer og tager mange former.

Unge suges mod hinanden med en voldsom kraft, omend ikke alle unge har lige stor tiltrækningskraft på andre unge. Nogle af de unge, vi har mødt ovenfor, har utallige sociale relationer, der forgrener sig ud i alle hjørner af tilværelsen, og deres udfordring består ikke mindst i at trimme relationerne, så de ikke fuldstændig overtager styringen med deres liv. Da det gode ungdomsliv i vid udstrækning forbindes med samværet med andre unge, kan en sådan trimning være noget af en prøvelse, for tænk nu, hvis man gør indhug de forkerte steder og afskærer sig fra noget centralt i det gode ungdomsliv?

For andre unge kan det være en kamp overhovedet at få adgang til sociale relationer med andre unge. Disse unge befinder sig tydeligvis på ydersiden af det gode ungdomsliv. Langt væk fra begivenhedernes centrum. Og for dem kan det da også være noget af en prøvelse at komme igennem hverdagen, hvad enten der er tale om skoletiden, hvor man sidder for sig selv i frikvartererne, eller fritiden, hvor man ikke har nogen at være sammen med. For disse unge tanken om en nær ven virke langt væk.

Mange unge føler sig ensomme i en periode, når de flytter til en ny by eller begynder på et nyt studie (Lasgaard 2007 og Nielsen et al 2010a). I det ovenstående har vi set, hvor sårbare sådanne unge kan føle sig. Ensomheden kan få dem til at sætte store spørgsmålstejn ved sig selv og deres liv, og det kan derfor være en stor udfordring for dem at se sig ud over denne ensomhed, selvom anden forskning viser, at den ofte ender med at gå i sig selv igen, når de unge har fundet sig til rette i deres nye livssituation.

De unge, der oplever langvarig ensomhed, har ikke blot sat spørgsmålstejn ved sig selv og deres liv. De har tilsyneladende også fundet svaret på, hvad ensomheden skyldes – i det ovenstående har vi således konstateret, at disse unge i vid udstrækning begrundet deres ensomhed med træk ved deres personlighed. De træk, de fremhæver, varierer, men de peger alle på, at der er et eller andet forkert ved dem, hvad enten de er for indadvendte eller bare ikke er typen, der får venner. Hermed føjes ensomhed til rækken af fænomener i tilværelsen, som de unge i undersøgelsen betragter selv som kilden til og drivkraften i.

For nogle af de unge synes denne individualisering af ensomheden at udgøre en kolossal barriere for deres oplevelse af, at det kan lade sig gøre at få bugt med ensomheden. De er jo selv kilden til ensomheden, og en eliminering af ensomheden ville forudsætte, at de lavede sig

selv grundlæggende om. En enkelt af de unge synes dog at bruge sin individualiserede forståelse af ensomheden til at gøre netop dette – lave sig selv om. Ester har truffet nogle beslutninger for fremtiden, bl.a. valg af gymnasium og udenlandsrejse, der skal bane vej for denne rekonstruktion af hendes selv.

Om det lykkes, vil tiden vise. Men for Ester gælder, ligesom for de øvrige unge, der har oplevet langvarig ensomhed, at ensomheden ser ud til at være forbundet til en lang række omstændigheder, som hun selv kun udgør en delmængde af. Fx har hendes klassekammerater i årevis udsat hende for mobning, social eksklusion osv. Og den langvarige ensomhed ser i det hele taget ud til at hænge sammen med yderst komplekse sociale og psykologiske forhold i de unges liv, som nedtones i deres individualiserede beskrivelser af deres ensomhed, men som ikke desto mindre udgør en del af det samlede ensomhedsbillede, som fx Esters individualiserede strategi skal ses i lyset af.

Udfordrende forældrerelationer

I den offentlige debat er synet på moderne forældre todelt: På den ene side taler vi om "helikopterforældre" og "curlingforældre", der foregriber alle de forhindringer, som deres børn møder på deres vej, og straks fejer dem af banen, så barnet kan bevæge sig gennem barn- og ungdommen uden modstand og forhindringer (Kousholt 2011). På den anden side betragtes forældre som nogen, der skal opdrages til at tage ansvar for deres børn. Er der problemer med børnene i skolen, er standardbemærkningen, "vi skal have fat i forældrene". Man går ikke på forhånd ud fra, at forældrene er ansvarlige, men ser det som en samfundsmæssig opgave at lære dem ansvarlighed (Knudsen 2010).

Samfundsforskningen har haft megen fokus på de ændrede vilkår for individernes socialisering, som generelt set præger nutidens samfund, bl.a. med baggrund i den stigende individualisering, og det er et fokus, som også har præget ungdomsforskningen (Illeris et al 2009). Det er dog begrænset, hvad der findes af empiriske studier af forældre-barn-relationer i familier med unge børn.

De fleste empiriske studier beskæftiger sig således med småbørnsforældre eller forældre til helt unge teenagere (fx Viala 2006). Endvidere rettes opmærksomheden ofte mod specifikke problemstillinger som fx opdragelse, sundhed og anbringelser udenfor hjemmet (fx Egelund et al 2010), mens det er begrænset, hvad der findes af studier, som anlægger et bredere perspektiv på nutidens forældre-barn-relationer i familier med unge børn, selvom der samlet set ser ud til at være sket et skred i disse relationer (fx Dencik 2005), der kan have stor betydning for, hvordan de unges liv og trivsel udspiller sig (Heggen & Øia 2005).

I det ovenstående har vi hørt de unge berette om den rolle, deres forældre spiller i forhold til nogle af ungdomslivets største udfordringer: Fremtidsplaner, uddannelsesvalg, forventningspres, ensomhed osv. Det har været kendetegnende for disse beretninger, at de unge i vid udstrækning har afvist, at forældrene fungerer som autoritetsfigurer, der påvirker deres beslutninger om de væsentligste spørgsmål i livet. Forældrene fremstilles således hverken som forbilleder eller modbilleder i disse processer, der snarere italesættes som noget, der antager en selv-refererende karakter.

Det er dog ikke ensbetydende med, at forældrene ikke påvirker de unges liv. De unges beretninger er således fulde af historier om forældre, der på godt og ondt fylder i de unges hverdagsliv. Disse historier fokuserer på hverdagen i en skilsmissefamilie, dårlig samvittighed overfor forældre, svære relationer til stedforældre, forældres svigt og beskyttelse af sårbare

forældre og en lang række andre emner, der tilsammen tegner et billede af den betydelige rolle forældrene spiller i de unges liv.

Splittet hverdagsliv efter skilsmissen

Flere unge fortæller, at det kan være noget af en udfordring at få hverdagen til at hænge sammen, når man er en del af en skilsmissemfamilie. Nedenfor er 1.g.'eren Sanne blevet bedt om at fortælle, hvordan det er at gå i gymnasiet, men med det samme kommer hun ind på forældrenes nyligt overståede skilsmisse, der har medført, at hun har svært ved at overskue det hele:

"Der er en masse forskellige ting, som gør gymnasiet svært, men det er jo også meget sjovt. Altså, generelt så er det også bare en oplevelse... Jeg startede i gymnasiet herude for at stå på egne ben. Men jeg kendte så ikke nogen, da jeg startede, men så fandt jeg hurtigt en eller to venner, og så gik det lidt lettere. Der var mine forældre lige blevet skilt, så det var lidt akavet og lidt svært, fordi vi skulle finde et andet sted at bo min mor og jeg. Så det gjorde det selvfølgelig lidt svært med mine afleveringer og sådan noget."

Hvornår var det, I flyttede?

"De nye de overtog huset i februar, og vi flyttede så i januar."

Din mor og dig?

"Ja, i en lejlighed, hvor vi kan bo syv måneder... Så skal vi til at finde noget nyt igen (griner)".

Og din far, bor han her i nærheden?

"Nej, men altså grunden til, at de blev skilt, det var at han fandt en anden, så han er flyttet op til hende, og hun bor oppe i Helsingør med to børn, og hun er også lige blevet skilt (siges grinende)".

Men vil du så ikke fortælle noget mere om, hvorfor det lige var her, du skulle starte på gymnasiet?

"Jamen det var fordi, at mediefag og engelsk, som jeg gerne ville have. Det har de, og der er faktisk ikke så mange andre, der har den linje. Og så fordi det lød sådan ok."

Er der så mange i din klasse, der kommer alle mulige steder fra?

"Der er fra mange forskellige byer... og så selvfølgelig Vanløse."

Hvor lang tid tager det så at komme derhen?

"Da jeg boede i Hvidovre, skulle jeg af sted klokken syv, men nu skal jeg af sted ti minutter over syv (griner), så jeg har fået ti minutter mere, men det er fordi, jeg skal med bus. Der, hvor jeg bor nu, skal jeg faktisk kun tage en bus."

Da jeg snakkede med dig første gang i telefonen, der sagde du, at I lige var flyttet her i weekenden. Og hvordan har det så været?

"Jamen det er meget svært... eller det er ikke svært på den måde. Men jo det er lidt svært, fordi min mor har en depression. Det er derfor, hun ikke har noget arbejde. Og vores lejlighed koster 6000 kroner om måneden, så vores eneste lykke er, at hun har fået 700.000 kroner udbetalt fra huset, som hun så skal dele med min far. Det er derfor, vi kan sidde i den lejlighed lige nu. Men hun har meget svært ved... flyttekasserne var ikke blevet åbnet en uge efter, at vi var flyttet. Hun har meget svært ved at gøre tingene, fordi hun ikke har så meget overskud, selvom hun bare går derhjemme. Så det er også lidt svært at komme hjem til. Og så er det også svært, fordi jeg skal pendle mellem Vanløse, Valby og Hvidovre hele tiden. Altså, jeg arbejder i Hvidovre, og jeg har alle mine venner i Hvidovre, og jeg går i skole i Vanløse, og jeg bor i Nordvest. Så det er meget rodet."

Sanne befinder sig midt i orkanens øje: Forældrenes skilsmisse er stadig tæt på, og den flytning, som er fulgt i kølvandet på den, er knap overstået. Intet synes at være faldet på plads endnu – den nye bopæl er midlertidig, moren er deprimeret, og økonomien er usikker. Men alligevel forsøger Sanne at få hverdagen til at hænge sammen – hun går i gymnasiet, har fritidsarbejde og ser sine venner. Sanne forsøger m.a.o. at leve det liv, de fleste af hendes klassekammerater formentlig lever.

Men for Sanne er det noget af en udfordring. Efter flytningen er hendes hverdagsliv således spredt over forskellige dele af hovedstadsområdet, som hun dagligt må bevæge sig imellem, og hun har svært ved at få det hele til at hænge sammen, hvilket bl.a. sætter sig aftryk i hendes indsats i gymnasiet. Og den støtte, hun kan få fra sin mor lige nu, er begrænset. Tværtimod synes morens tilstand blot at gøre det endnu sværere for Sanne at komme igennem

hverdagen. Sanne giver således udtryk for, at moren ikke er let at komme hjem til efter en lang dag på farten i hovedstadsområdet.

Dårlig samvittighed efter skilsmissen

Sanne giver ikke udtryk for, at hun føler dårlig samvittighed overfor moren, der har det skidt ovenpå skilsmissen. Dårlig samvittighed overfor forældrene er ellers en følelse, flere af de unge fortæller, at de har oplevet i forbindelse med en skilsmisse. Det gælder fx handelsskoleelev Stine på 17 år, som vi mødte i afsnittet om "Den svære socialitet". Her beretter hun om, hvordan hun udviklede OCD (Obsessive Compulsive Disorder) efter forældrenes skilsmisse, hvor hun følte skyld overfor sin far, da moren fandt en anden kæreste:

Hvornår fik du det første gang?

"Jeg tror, jeg startede med at få det, da jeg var omkring 11 eller sådan noget. Så jeg fik det sådan forholdsvis tidligt. Og så begyndte jeg at skulle gå til psykolog igen, fordi der var nogle andre ting – og i den periode, hvor jeg gjorde det, blev jeg meget utryk ved at gå ude, fx om aftenen, og var ikke så glad for store mængder mennesker. Det er sådan lidt... Og alt det med mine forældre – jeg havde en stor skyldfølelse over for min far og sådan".

Hvordan det?

"Det, at de blev skilt, og det, at jeg ikke så ham så meget. Det med at min mor så fandt en anden kæreste. Det havde jeg det rigtig dårligt med".

Havde du sådan ondt af din far, eller hvad tænkte du om det?

"Ja. Jeg havde ondt af ham. Jeg havde det sådan lidt – jeg syntes, det var ledt af mig, at jeg ikke gjorde noget ved det, men jeg kunne jo ikke rigtig gøre så meget, kan man sige".

Selvom Stine ikke havde noget ansvar for, at moren fandt en ny kæreste, og at forældrene efterfølgende blev skilt, fik hun dårlig samvittighed overfor sin far. Især oplevede hun, at hun ikke havde tilstrækkeligt kontakt med ham, da hun flyttede væk fra ham efter skilsmissen, og hun giver endog udtryk for, at det var "ledt" af hende ikke at have mere kontakt med ham, selvom hun dog også understreger, at hendes indflydelse på situationen trods alt var begrænset.

Også 24-årige Jonas, der flyttede langt væk fra sin hjemegn i forbindelse med sin uddannelse til agronom, havde dårlig samvittighed, da forældrene blev skilt:

"Jeg havde det meget dårligt med, hvis jeg var mere tid hos min far end hos min mor. Det har nok også været en af grundene til, at jeg ikke har været så meget hjemme, fordi at når man har skullet hjem – jeg havde ikke kæreste det meste af min uddannelse – så når man tog hjem på ferie, så var det hjem til ens forældre, og der var det svært, hvis man havde syv dages ferie".

Hvor man skulle være?

"Ja, der var fire dage det ene sted og tre dage det andet sted, og hvis det var min far, der kun fik tre dage, kunne han slet ikke forstå det. Så ringede han flere gange og spurgte, om vi ikke skulle et eller andet, og han arrangerede en hel masse. Min mor hun var så heldigvis mere, hvad kan man sige, overbærende, ved det ikke..."

Tolerant?

"Tolerant, ja lige præcis, og sagde: 'Du kan jo bare tage over til din far de fire dage', fordi at hun vidste godt, at jeg havde det..."

Lidt svært med det?

"Ja".

Så du følte et ansvar for at være en masse hos din far, selvom du måske i virkeligheden hellere ville være hos din mor?

"Ja, lige præcis. Altså, hvis man stod i den situation, at min mor og hendes mand skulle noget, som man godt kunne tænke sig, og at man måske ville være en dag mereovre hos hende end hos min far, det havde han sgu godt nok svært ved at acceptere."

Ligesom Stine giver Jonas udtryk for, at han har haft dårlig samvittighed i forbindelse med forældrenes skilsmisse. Også hos Jonas handler den dårlige samvittighed om det manglende

forældresamvær, som er fulgt i kølvandet af skilsmissen. Men da Jonas er flyttet hjemmefra, og dermed hverken bor sammen med sin mor eller sin far, vedrører hans samvittighedskvaler, i modsætning til Stines, begge forældrene.

Ikke desto mindre giver han udtryk for, at han har færrest kvaler overfor moren, der beskrives som "overbærende", når Jonas ikke er i stand til at fordele sit samvær ligeligt mellem forældrene. Kvalerne er derimod betragtelige overfor faren, som "ikke forstår" og har svært ved at "acceptere", når Jonas ikke er i stand til at foretage en sådan ligelig fordeling.

Men selvom forældrenes divergerende reaktioner på Jonas' adfærd således har en betydning for, hvor dårlig samvittighed han har overfor dem, er den dårlige samvittighed en fremherskende komponent i forholdet til begge forældre, hvorfor det må antages, at han grundlæggende føler et ansvar for deres ve og vel i skilsmissesituationen, og at han ikke oplever at mestre dette ansvar på fyldestgørende vis.

Jonas fremhæver især sin manglende evne til at fordele sit samvær med forældrene ligeligt. Og det er en tematik, som også nævnes af andre af de unge i undersøgelsen, hvis forældre er blevet skilt – fx den 18-årige gymnasieelev Malene, som vi kort stiftede bekendtskab med i afsnittet om "Hverdagslivets udfordringer og pres":

Men din mor og din far, de ringer ikke til hinanden

"Nej".

De snakker ikke sammen?

"Nej".

Er det noget, der påvirker dig?

"Ja (stille), det er lidt irriterende".

Okay?

"Måske ikke så meget lige nu, men nu tænker jeg sådan på bryllup, fødselsdage og studenterfester og sådan noget. Hvis de ikke vil se hinanden – eller min mor ikke vil se min far".

Ja. Er det noget, du går sådan lidt og spekulerer på?

"Ja. Ikke hele tiden, men nogen gange. Altså, min mor hun vil jo gerne det hele. Hun vil jo holde fest og (griner) se mig få hue på. Det vil min far jo også gerne. Og han kan ikke forstå, at jeg ikke vil have studenterne med hen til ham, selvom jeg jo ikke har boet dér. Det har han lidt svært ved at forstå".

Hvad siger du så?

"Jamen, jeg sagde til ham, at jeg jo ikke havde boet dernede, men hos min mor, så det vil være mest naturligt at køre derhen, men ...".

Hvad har han sagt til det? Er han er ked af det?

"Det ved jeg ikke helt. Altså, det tror jeg. Han er lidt naiv. Jeg tror bare han lader være med at høre det, når jeg har sagt det til ham".

Nå okay ja.

"Jeg er også lidt i et dilemma, for det er min far, der betaler min studenterhue".

(...)

Du føler måske, at du skal sådan lidt tilgodese ham også?

"Ja. Det er måske lidt tarveligt, hvis man ikke gør det ...".

Jamen, altså det ved jeg ikke.

Malene gør ligesom Jonas sig umage for at finde en løsning, der tilgodeser begge forældre, hvilket dog kompliceres af, at de ikke vil tale sammen. Det betegner Malene godt nok som "irriterende", men samtidig forsøger hun at imødekomme farens ønske i forbindelse med studenterfesten, da hun ellers ville føle sig "tarvelig", når det nu er ham, der betaler for studenterhuen. Selvom Malene udpeger forældrenes adfærd i forbindelse med skilsmissen som problematisk, føler hun ligesom de øvrige unge sig ansvarlig for forældrenes ve og vel i skilsmissesituationen.

En interessant parallel mellem Jonas' og Malenes beretninger om deres forældres skilsmisser er, at de beskriver deres fædre som uforstående overfor deres problemer med at håndtere dette ansvar. I Jonas' tilfælde forstår faren ikke, hvis Jonas deler sine syv feriedage, så

han kun får tre, mens Malenes far ikke forstår, at hun foretrækker at holde fest hos moren, fordi hun stadig ikke føler sig hjemme i farens nye hus.

Også Stine beskriver sin relation til faren som særligt problematisk, om end hendes udfordring i højere grad består i at bygge bro over den fysiske afstand til faren, som skilsmissen har medført, end i at nedbryde den mentale afstand, som Jonas' og Malenes fædre skaber med deres manglende forståelse.

Kun Sanne beskriver relationen til moren som særligt problematisk. Her synes problemet dog ikke at handle om hverken fysisk eller mental afstand. Man kan tværtimod argumentere for, at Sannes problem med moren består i, at hun er vævet så meget ind i morens nedtrykte sindstilstand, økonomiske problemer osv., at hun har svært ved at lægge afstand til moren, selvom hun har et travlt hverdagsliv spredt ud over forskellige hjørner af hovedstadsområdet.

Forklarer og forsvarer forældrenes svage sider

Men selv når de unge problematiserer forældrenes adfærd – eller ligefrem pålægger dem et ansvar for komplikationerne i forbindelse med skilsmissen – er de sjældent fordømmende overfor forældrene. Tværtimod har de en stor forståelse overfor forældrenes svage sider, som de ikke bare har forklaringer på, men til tider ligefrem forsvarer. Et eksempel på det kommer fra den 18-årige 3.g'er Simon, hvis mor blev alkoholiker efter forældrenes skilsmisse:

"Altså, jeg tror de blev skilt for otte år siden eller sådan noget. Jeg tror, jeg har været 10 eller 11 år. Jeg tror aldrig, min mor hun har været selvstændig og altid haft det sådan svært derhjemme, så startede hun egen café i Holbæk og restaurant, og så tror jeg på et tidspunkt, at hun havde brug for at løsrive sig og være selvstændig overfor sig selv og vise, at hun kunne, og så tror jeg, hun har smidt min far ud på den måde, og så har hun fundet en meget uheldig mand, som viser sig at være psykopat, altså ikke psykopat som morder eller sådan noget, men altså han var bare en type, du ikke vidste, hvor du havde... så på den måde har det ikke været sjovt at bo derhjemme – og det også derfor, jeg tog på efterskole"

Der boede du så hos hende?

"Da boede jeg hos hende"

Fortæl lidt mere om det, altså hvor længe stod det på?

"Ja, altså det stod på i fem-seks år, hvor at de bare ikke kunne snakke sammen, og min mor hun blev fuldstændig hjernevasket af den her mand, som isolerede hende fra alle venner og familie... og gjorde hende afhængig af ham på sådan en meget taktisk og manipulerende måde. Og det gjorde så også, at hun begyndte at drikke og senere, mange år efter, de der tre år efter eller sådan noget, når hun så prøvede at stoppe, så hældte han simpelthen spiritus i hendes vand og sådan noget"

Okay, var han også selv...?

"Han var også selv alkoholiker"

Hvordan oplevede du så det?

"Jeg tror ikke, jeg har været bevidst om det. Jeg tror, jeg var for lille. Jeg synes bare, at det var mærkeligt. Jeg syntes min mor udviklede sig mærkeligt... fra altid at have levet et idyllisk liv, kan man sige, i et hus ud til vandet og med skov og natur og være en kernefamilie, så blev hun lige pludselig mærkelig. Og jeg snakkede med min søster om det, at det lige pludselig var som om, at hun var en kopi af ham, det endte med, at hun slet ikke var der mere. Altså, man kunne slet ikke komme i kontakt med hende. Hun var fuldstændig væk"

Hvad betød det for dig i dagligdagen, kunne du klare din skole?

"Det betød, at jeg ikke lavede mine skoleting overhovedet, og det betød, at jeg ikke kunne overleve skolen, og det har også ramt mig i dag"

Hvordan?

"At jeg ikke har de der rytmer, de der faste rutiner med, at man bare går hjem og laver lektier, når man kommer hjem, fordi der ikke har været nogen rutiner i rigtigt mange år hjemme hos mig. Der har bare været skænderier og skænderier og skænderier og skænderier hver evig eneste dag. Det er der ikke nogen, synes jeg, der rigtigt kan sætte sig ind i. Men det har været en helt overdrevet skilsmisse, der har taget fem år, hvor at folk har været fuldstændig syge i hovedet"

Tiden efter forældrenes skilsmisse var en uhyre turbulent og vanskelig periode for Simon, og han

lægger da heller ikke skjul på, at morens accelererende alkoholisme bidrog til det konstante kaos og den manglende struktur i hverdagen, som han oplevede i denne tid. Men frem for at bebrejde moren denne situation, forklarer Simon, hvordan hendes psykopatiske ekskæreste manipulerede hende, så hun næsten blev til en tro kopi af ham, og ligesom ham begyndte at drikke.

I Simons beretning fremstår moren således overvejende som et passivt offer for ekskærestens ondsindede gerninger. Det var således i bund og grund ham, ikke moren, der var skyld i Simons lidelser. Moren fremstår snarere som en slags lidelsesfælle, der ligesom Simon var fanget i ekskærestens psykopatiske spind.

Men trods denne fælles skæbne var forholdet mellem Simon og moren præget af en uendelig afstand. For selvom de boede i samme hus, var moren umulig at få kontakt med, hun var nemlig som forsvundet ind i ekskærestens og alkoholens fremmede univers. Simon endte med at tage på efterskole og flyttede derefter hen til sin far. Her bor han nu sammen med sin søster, hvor de prøver at få det til at fungere med faren, hans nye kæreste og deres fælles barn:

"Det har været rigtigt, rigtigt godt. Altså også fordi, at jeg har lidt følt, at det var Ida, min fars kæreste, og ham mod mig. Altså min far han er sådan lidt en pleaser, han vil gerne have, at alle har det godt og fordi, at det er alle dem, han elsker allermost, som han har samlet i et hus. Men jeg kan bare ikke med Ida, fordi at hun er en totalt modsætning af mig, hun er totalt ordensmenneske. Hvis hun fx går og bliver ked af det eller sådan noget, så er hun sådan én, der har totalt styr på sit arbejde, totalt styr på alting, og alt ligger snorlige og sådan noget, hvor jeg er sådan én der bare, hvis jeg har dårligt, smider alt og går helt i kage – så hun er meget ordensmenneske og har måske ikke det der moderkærlighedsgen, som ..."
Savner du det lidt?

"Ja, det tror jeg".

Hvordan er det så, er stemningen bare anspændt eller skændes I?

"Det har været enormt anspændt de sidste to år, hvor at man bare ikke har sagt noget til hinanden – der har simpelthen været så..."

Er det så specielt dig og hende eller?

"Ja, specielt mig og hende, hvor at der bare ikke har været den der åbne stemning, som man er vant til, hvor man bare råber og skriger af hinanden, hvis der er noget galt eller et eller andet. Så fordi man ikke har boet i familie sammen, og man ikke kender hinanden særlig godt, så tager man unødige hensyn til hinanden, og så bliver det sådan noget forkvaklet noget, hvor man ikke får vist, hvem man er, og hvor ens grænser går, og man får ikke sagt fra, og man får ikke sagt til og sådan noget, og så bliver det sådan noget, hvor folk får det ubehageligt med at være der."

Hvordan er det, at hun overskredet nogle af dine grænser?

"Altså, jeg synes ikke rigtigt, hun har det der menneskelige syn, kærlighedsagtige syn. Jeg synes, hun kan sige nogle ting, som er bare sådan helt 'way out', hvor hun ikke kan læse mig og Marianne, og jeg tror, det er fordi, hun er så anderledes, end vi er... og så har det, tror jeg også, været et enormt spring for hende fra at have været single eller ene i så lang tid på den måde, at hun ikke har haft børn. Så hun har ligesom ikke kunne gøre sine egne erfaringer, selvom hun har haft en mand og sådan noget..."

Det er hendes første barn?

"Det er hendes første barn. Og så det at blive proppet ind i et hus med to unge, der fylder ret meget, og så få sin datter dér, det tror jeg har været overvældende. Både at få taget hendes frihed og så skulle leve med to børn, der ikke er hendes egne – det er noget andet end, at jeg skulle leve med en kvinde, der ikke er min egen mor."

Selvom det har været positivt for Simon at flytte sammen med faren, har han haft svært ved at tilpasse sig de samværsformer, der gør sig gældende i farens nye familie. Simon har især kæmpet med sit forhold til farens nye kæreste, hvis væremåde fremstilles som væsensforskellig fra hans egen. Hvor Simon beskriver sig selv som impulsiv og følsom, udlægges hun således som kølig og pertentlig.

Men selvom hun hermed er ude af stand til at imødekomme det behov for omsorg og varme, Simon higer efter at få dækket, er han ingenlunde fordømmende overfor hende. Godt nok beskrives hendes adfærd indimellem som "way out", men han har ikke desto mindre stor forståelse for, at det er tilfældet. For ligesom ham selv befinder hun sig i en familie med nye familiemedlemmer, hvis koder og adfærd man skal lære at forstå og tilpasse sig. Og at det kan være umådeligt svært, ved Simon alt for godt fra sig selv.

I stedet for at konsolidere modsætningsforholdet mellem farens kæreste og sig selv, forsøger Simon således at bygge bro over det i sine beretninger: Selvom de står i hver deres position, er hans budskab hermed, at de grundlæggende er i samme situation. Nok beskrives farens kæreste langt fra som en identifikationsfigur – dertil fremstår deres væremåder for forskelligartede og konfliktprægede – men Simon ser ikke desto mindre ud til at kunne identificere sig med hendes situation.

Simons orientering mod at bygge bro til farens kæreste skyldes dog ikke kun, at han kan identificere sig med hendes situation. Også at de er bundet sammen i en slags fælles skæbne, som han alligevel ikke har nogen mulighed for at vælge fra:

"Jeg har specielt tænkt på, at en af grundene til, at jeg ikke flytter hjemmefra, det er fordi jeg ved, at jeg skal leve med Ida resten af mit liv, på den måde at det er min fars kæreste, og jeg gerne vil gennemføre det at bo derhjemme og få en god stemning og lære hende at kende, så det ender med, at man får et godt forhold. Det har helt klart været målet for mig og er det også nu, og det er simpelthen grunden til, at jeg bliver boende hjemme".

Fornemmer du også, at hun er indstillet på, hun gerne vil have et godt forhold til dig eller hvordan?

"Det ved jeg ikke helt. Både og, tror jeg. Både og".

Frem for at overlade det til de voksne at tage hånd om relationerne i familien, har Simon gjort det til sin mission at få en "god stemning derhjemme", uanset om farens kæreste er indstillet på at bidrage til missionen eller ej. Han kan ikke vælge familien fra og er nødt til at få det bedste ud af det.

Og Simon er langt fra alene. De unge i undersøgelsen giver således udtryk for, at de så vidt muligt forsøger sig med brobygning, forståelse og soning, når deres forældre og stedforældre har skabt problemer i deres liv. Godt nok ser 21-årige Teis, som vi allerede har mødt i "Hverdagslivets udfordringer og pres", ikke længere ser sin far, der er narkoman. Men Teis, der selv har prøvet stoffer, har ikke desto mindre stor forståelse for ham:

"Så det var egentligt også for at se, hvad det var min far han var så glad for..."

For at forstå ham?

"Ja, en lille smule. Altså, men jo også for at få en større forståelse for min biologiske far, fordi jeg er ikke sur på ham eller noget på ingen måde. Jeg har aldrig været sur på ham, jo da jeg var lille, var jeg en meget vred lille dreng, men..."

Men efter du er blevet ældre?

"Efter jeg er blevet ældre, kan jeg godt se, hvor problemet ligger. Han har haft en meget, meget slem opvækst. Det er ikke noget jeg har tænkt mig at komme ind på, men en meget fucked up opvækst..."

Der var engang, hvor Teis var vred på sin far, men det var kun dengang, han var en "vred lille dreng". Nu, hvor han er blevet ældre, kan han udmærket forstå faderen på grund af hans "meget fucked up opvækst".

20-årige Louise, som vi mødte i afsnittet "Den svære socialitet" i en passage om ensomhed, er knap så imødekommende overfor sin far. Men selvom hun fortæller, at hans adfærd var en af årsagerne til hendes selvmordsforsøg, reagerer hun skarpt, da han og moren bliver stemplet som dårlige forældre:

Hvorfor ville du dø, hvorfor prøvede du det?

"Jo, det var fordi, at jeg blev mobbet rigtig meget. I skolen fra kl. 7.30 af i bussen til kl. 14.30, når jeg fik fri, og så lige så snart, at min far kom hjem fra arbejde. Jeg havde sådan lige en pause på en time til han kom hjem, og vi skulle have aftensmad eller sådan noget. Jeg lod være med at spise så meget sovs. "Du bliver simpelthen så tyk, at dine ben de knækker"."

Sagde din far det?

"Ja".

Okay.

"Og det, der var værre. Det sagde han så også til min kæreste Peter, hvor Peter han så bare kiggede på ham, og senere

så snakkede vi så om det, hvor han så sagde: "Han er eddermaneme dum at høre på!" (griner).

Ja.

"Og alt sådan noget med, at hvis du forbliver så tyk dér, så finder du aldrig en kæreste og sådan noget. Og det var jo, jeg var ikke særlig gammel, jeg var jo de der 12 år!"

Og det var din far?

"Ja, det var min far".

Der sagde alle de der ting?

"Ja".

Og hvad blev du mobbet med i skolen?

"Det var også overvægt".

Okay.

"Det var det både i skolen og derhjemme".

Havde du nogen venner i skolen, eller var det sådan mere eller mindre alle, der gjorde det?

"Det var mere eller mindre alle, der gjorde det. Jeg tror måske, jeg havde en eller to venner derovre.

Hvad gjorde læreren? Altså, de må da godt have kunnet se, at du blev mobbet?

"De gjorde ingenting".

Nej.

"Det gjorde de ikke. Først da de fandt ud af, at jeg havde taget mit liv og skar mig selv. Og så kom der sådan en mobbekampagne. Jeg ved ikke, om det havde noget med mig at gøre".

Nej.

"Men det værste var, at ham, der mobbede mig allermost, det var min klasselærers søn".

Ej, hvor hårdt.

"Han var slem. Nå! Men så havde jeg skrevet et brev til min mor, sådan et rigtig langt brev – fordi jeg altid har været god til at skrive mine følelser ned – hvor der stod, at om en uge fra i dag der tager jeg mit liv, hvis at du ikke snakker med far, for jeg kan ikke holde det her ud mere. Jeg vil bare væk, og jeg vil virkelig ikke leve, hvis han skal blive ved med at behandle mig på den måde."

Nej.

"Og hun snakkede ikke med ham... Og så gik det hele over gevind. Vi passede mine små fætre, de var ikke særlig gamle, de var nok tre-fire år eller sådan noget på det tidspunkt".

Ja.

"Og min kusine passede vi også. Eller mine kusiner de var ude ved os. Og min far og min bror, der er lidt ældre, min bror, der er lidt ældre end mig, de passede os. Og så min bror og mig vi har jo heller aldrig haft det specielt godt ..."

Nej.

"... sammen derhjemme. Han gik hele tiden og gav mig lammere og sagde, at jeg var tyk også, og han mobbede mig også... Og så sagde det bare 'pling!', og så gik jeg ud og tog alle de piller dér, og så løb jeg. Vi skulle til at sove, så jeg havde kun pyjamas på, og så løb jeg så ned til min bedste veninde".

Ja.

"Hun boede en kilometer derfra eller sådan, og jeg tudede og tudede og tudede. Og da jeg så kom derned, så sagde jeg, at jeg vil bare rigtig gerne sige farvel, og at jeg syntes, hun var rigtig sød, og at jeg kom til at savne hende. Og hun blev jo også bare helt vildt ked af det. Vi var jo ikke særlig gamle, og så ringede hendes mor så til vagtlægen. Men han sagde, hun skulle bare lige få mig til at kaste op og så skulle jeg hjem dagen efter. Det var nok godt nok lige at lade mig være der ved min veninde for ikke lige at komme hjem til det hele. Og så efterfølgende så meldte min bedste venindes mor mine forældre til kommunen".

Okay.

"... og sagde, at de var dårlige forældre, og det blev jeg sur over, fordi at... jo, min far han var lidt dårlig, eller han var meget dårlig, men jeg har jo også været dårlig mod ham... men bare det, at de blev meldt for at være dårlige forældre..."

Ja.

"Men jeg kan bare huske, jeg blev så gal, og jeg har aldrig snakket til hende siden. Moren".

Nej.

"Jeg blev simpelthen så gal over det. Der var ikke nogen, der skulle beskyldte mine forældre for noget".

Nej, din far gjorde han andet end at mobbe dig?

"Altså han har engang banket mig. Men det var kun én gang, det skete. Og så gik jeg selv til kommunen og meldte ham".

Okay. Var det før eller efter, du forsøgte at begå selvmord?

"Det var efter".

I Louises fortælling er forældrene med til at skubbe hende ud over kanten: Faren, der mobber hende til desperation, og moren, der sidder hendes skrig om hjælp overhørig. Louise er ikke i

tvivl: Selvom mobningen i skolen – og lærernes blindhed overfor dem – fremstilles som væsentlige baggrundsfaktorer, var det forældrenes dobbelte svigt, der udløste hendes selvmordsforsøg. I Louises fortælling er forældrene således både skyld i og har ansvar for hendes mistrivsel.

Alligevel bliver hun "gal", da moderen til en god veninde griber ind og melder dem til kommunen. Deres dobbelte svigt til trods – ingen skal beskyldes hendes forældre for at være "dårlige forældre". Og noget kan tyde på, at Louise under interviewet stadig har det svært med, at forældrene bliver påført dette stigma. I hvert fald tager hendes fortælling en midlertidig drejning, idet hun kommer ind på denne problemstilling. Pludselig beretter hun således, at hun "jo også har været dårlig" overfor faren. Med ét åbner hun m.a.o. op for, at hun selv kan have været med til at drive ham ud i mobningen. At hun selv kan have bidraget til hans adfærd. Og at forældrenes således ikke nødvendigvis bærer hele skylden og ansvaret for hendes mistrivsel.

På den ene side er Louises fortælling om forældrene langt mere konfronterende end de øvrige unges fortællinger. Louise taler ikke om en far og mor, der har det svært og uforvarende kommer til at svigte deres barn, fordi de ikke magtede andet eller vidste bedre. Louises forældre burde og kunne tydeligvis have gjort det bedre. Deres svigt er uomtvisteligt. Og Louise synes da heller ikke som fx Simon at være orienteret mod at bygge bro og skabe forsoning.

På den anden side ser hun samtidig ud til at bære på en lille tvivl om, hvorvidt hun ligeledes selv burde og kunne have gjort det bedre. Det er ikke en tvivl, der underminerer forældrenes skyld og ansvar, som ikke er til at komme udenom, men den ser til gengæld ud til at grave sig ind i Louises oplevelse af, at hun selv er skyld- og ansvarsfri.

Louises fortælling udgør hermed et eksempel på, at selv de unge, der klarest pålægger forældrene skyld og ansvar for deres mistrivsel, sjældent oplever, at de kan pålægge dem hele skylden og ansvaret. Der er altid noget tilbage til de unge selv – også selvom det, som i Louises tilfælde, kan være svært at sætte fingeren på, hvad denne skyld og dette ansvar konkret består i.

"Jeg nænnede ikke og fortælle det til mine forældre..."

De unge i undersøgelsen er ikke bare utilbøjelige til at fremstille deres forældre som årsagen til deres mistrivsel. Mange unge fortæller endvidere, at de undlader at fortælle forældrene om deres mistrivsel, fordi de ikke vil bebyrde forældrene med problemer, der kan gøre dem kede af det. Især de unge, der sulter sig, kaster op, skærer i sig selv eller på anden vis retter deres mistrivsel mod kroppen, lader tilsyneladende være med at involvere forældrene, når de har det dårligt. For så vil forældrene jo også få det dårligt, og det ønsker ingen af de unge. Sanne har fx ikke fortalt sin far, at hun har en bulimilignende adfærd:

"(...) Det vil komme alt for tæt på, synes jeg. Det er også for tæt på for ham, hvis jeg fortæller ham det, tror jeg. Og han har ikke brug for at vide det... Jeg synes ikke, han skal vide det. Han har det rigtig svært med ny kæreste og gammel familie, og han arbejder sindssygt meget. Det gjorde han i hvert fald på et tidspunkt, hvor min mor og jeg boede i huset, og han skulle betale huslejen på 12.000 kr. om måneden. Så det er ikke noget, han har brug for at vide."

Sanne ønsker ikke selv den intimitet med sin far, som det ville indebære at fortælle ham om sine opkastninger, og hun tvivler da også på, at han ønsker den. Men lige så vigtigt er, at han ikke har "brug for at vide sådan nogen ting", da han i forvejen har "det rigtig svært". Hvordan hun forestiller sig, at han ville reagere, hvis hun fortalte ham det, fremgår imidlertid ikke af citatet.

25-årige Lea, der er selvstændig indenfor kulturbranchen, er derimod overbevist om, at hendes forældre ville være blevet "kede af det", hvis hun havde fortalt dem, at hun kradsede i sine hænder i en periode, hvor hun havde det rigtig svært:

"(...) Det ville være enormt hårdt at tale med mine forældre om det. Fordi det ville gøre dem kede af det... Og så tror jeg også – fordi på det tidspunkt var der bare så mange ting med min søster – at de ikke kunne magte det. Altså, at der ikke rigtigt kunne rummes mere."

Lea indicerer på den ene side, at hun undlader at fortælle sine forældre om sine kradsninger for at beskytte sig selv ("det ville være enormt hårdt"). På den anden side består det hårde for hende i at blive konfronteret med, hvor hårdt det ville være for dem at få det at vide. Hvor Sanne gav udtryk for, at hendes far ikke havde "brug for" at blive indviet i hendes opkastninger, fortæller Lea ligefrem, at hendes forældre ikke kunne "rummes mere" pga. problemer med hendes søster. Leas forældres kar var således allerede fyldt til randen, og Leas kradsninger ville tilsyneladende være den dråbe, som ville få karret til at flyde over.

Nikolaj begrundet sin manglende forældreinddragelse på lignende vis. Også hans forældre havde tilsyneladende så mange problemer i forvejen, at han ikke ville kunne overskue konsekvenserne af at fortælle dem, at han jævnligt skar i sig selv:

"Altså, jeg nænnede det ikke. Kunne ikke rigtigt nænne at fortælle det til mine forældre".

Nænnede ikke – hvorfor ikke?

"Fordi de ville gå helt i, helt i spåner, det ville være sådan..."

Det ville være synd for dem?

"Min far har han er, mere end han har været sådan meget aggressiv, så har han været sådan sukke, sukkende sådan. Altså mere deprimeret end egentlig sådan aggressiv, ikke. Det er lidt det, man er simpelthen bange for at gøre sine forældre kede af det"

Har du haft den oplevelse i andre sammenhænge, at du sådan har skullet tage hensyn til dine forældre, hvis der var et eller andet...

"Ja meget..."

Hvad kan det fx være... i hvilke situationer?

"Altså bare fra det tidspunkt, hvor alle folk på landet – hvad er de, inden de begynder og gå til fester. Det er, når de er 14 år, når de bliver konfirmeret. Der sagde mine forældre jo til mig, at... 'Så må du godt drikke, du må drikke fire øl! Og så sagde jeg: 'Fint nok, jeg skal nok kun drikke fire øl'. Og så tog jeg fire øl med til alle fester, men så købte jeg også en flaske vodka på vej derhen eller sådan et eller andet til lige at supplere med, og det har altid, altså det fungerede fint. Og mine forældre blev ligesom, jeg fandt aldrig noget behov for at skulle fortælle mine forældre, at jeg aldrig nogensinde havde holdt mig til fire øl. Ligesom at jeg heller ikke fandt nogen grund til at fortælle dem om rygning. Det gad jeg heller ikke... Det var sådan en blanding af, enten skjulte jeg det for dem, eller også så sagde jeg, at jeg lugtede af røg, fordi jeg havde siddet i et tirløget lokale. Og mine forældre de kunne ikke sige noget til det, de kunne ikke gøre noget. De var alt for sådan respekterende: 'Han vil ikke tale om det, jeg går-agtigt' (griner). Så jeg tror ikke, jeg har brugt mine forældre på den måde simpelthen. Det har de ikke rigtigt kunnet bruges til"

Men så var der heller ikke så meget at gøre oprør mod?

"Nej, det kunne de heller ikke. De er lidt for skrøbelige"

Nikolajs beretning rummer flere eksempler på, at han har undladt at involvere sine forældre i ting, han har foretaget sig i løbet af ungdomstiden. Eksemplerne vedrører aftaler om brug af rusmidler, som han har brudt, men ikke informeret sine forældre om. Og tilsyneladende har forældrene aldrig konfronteret Nikolaj med disse brud, selvom der har været diverse åbenlyse tegn på, at de har fundet sted. Nikolaj forklarer det med en overdreven respekt fra forældrenes side, omend han samtidig antyder, at det ligeledes kunne skyldes deres konfliktskyhed ("han vil ikke tale om det, jeg går-agtigt").

Selvom Nikolajs eksempler umiddelbart forekommer relativt ordinære og uskyldige, indicerer de, at han er vokset op i en familie, hvor man ikke har talt om det, som måtte være konfliktpræget, og at forældrene i høj grad har bidraget til dette mønster. Når dertil kommer, at faren i perioder har haft psykiske sygdomme, og Nikolaj derfor med god grund betragter forældrene som skrøbelige, fremstår det næsten som en logisk konsekvens, at han ligeledes undlader at fortælle dem om noget, der er langt alvorligere og dermed belastende for dem: at

han har det rigtigt dårligt og skærer i sig selv.

Men Nikolajs indstilling er altså langt fra enestående og er altså ikke knyttet til hans specifikke familiesituation. Som vi har set ovenfor, ser de unge i vid udstrækning på deres forældre som mennesker, hvis kapacitet til at rumme deres mistrivsel og problemer, ikke er ubegrænset. Og de er meget opmærksomme på ikke at overudnytte forældrenes kapacitet. De sætter sig i stedet i forældrenes sted og gør sig overvejelser over, hvor grænserne for deres kapacitet befinder sig. Og hvis de antager, at deres mistrivsel og problemer overskrider disse grænser, forsøger de så vidt muligt at holde det for sig selv.

Lykkes det ikke, skaber det ofte bekymringer over forældrenes ve og vel. Janni er en af de unge, hvis forældre rent faktisk var involveret i den tilstand, hun baksede med: anoreksi. Da Janni havde fået kontrol over sin anoreksi, fik lillesøsteren til gengæld lidelsen. Og det var ifølge Janni synd – ikke mindst for forældrene:

"Hun er også kommet over det. Altså, det var det samme. Det var en kort periode, men det var da synd for mine forældre i hvert fald".

Ja. Var de meget kede af det?

"Ja. Det tror jeg. Også fordi jeg tror, at specielt min mor fik det lige pludselig sådan at... åh nej, var det hende, det var galt med. Var det dem, det var galt med, siden begge deres døtre fik det sådan, ikke?"

Forældrene er altså ikke bare mennesker med en kapacitet, hvis begrænsninger man skal tage højde for. Jannis fortælling indikerer ydermere, at forældrene spejler sig i deres børn og deres liv, og at det reflekteres negativt tilbage på dem, når børnene har problemer ("åh nej, var det hende, det var galt med?").

I den forstand bliver børnenes problemer ikke bare noget, forældrene skal investere deres kostbare ressourcer i. De rejser også tvivl hos forældrene om, hvorvidt deres ressourcer overhovedet er brugbare for børnene, dvs. om de er i stand til at udfylde deres rolle som forældre. Og da de unge i vid udstrækning ikke ønsker at rejse den slags tvivlsspørgsmål hos deres forældre – det er "synd" for dem – er det nok mest nærliggende at undlade at inddrage dem i problemerne, hvilket da også er en ganske udbredt strategi blandt de unge, som vi har set i det ovenstående.

Sammenfatning

De unges beretninger om deres forældre udfolder sig omkring en karakteristisk dobbelthed: På den ene side viser beretningerne ganske tydeligt, hvordan forældrenes valg og dispositioner udgør livsvilkår, som har en afgørende indflydelse på, hvordan deres ungdomsliv og trivsel udfolder sig. Beretningerne er således fyldt med eksempler på, hvordan forældrenes skilsmisse, livssituation, omsorg, svigt osv. skaber nogle helt konkrete rammer om de unges tilværelse, som de dagligt manøvrerer i og forholder sig til. Ikke overraskende spiller forældrene derfor også en central rolle i de tanker, spekulationer, følelser osv., der ser ud til at fylde for de unge i hverdagslivet.

Men selvom forældrenes valg og dispositioner således kan siges at udgøre et magtfuldt livsvilkår, de unge ikke umiddelbart kan undslippe, beskrives forældrene sjældent som magtfulde i sig selv. De fremstår således langt fra som autonome individer, der frit og ubesværet udformer deres egen og deres børns tilværelse. De unge i undersøgelsen er tværtimod tilbøjelige til at betone de indre og ydre forhold, som er med til at betinge og begrænse forældrene i denne

udformning: En forælder er nedtrykt efter skilsmissen, en anden er blevet manipuleret af sin partner, en tredje havde en svær opvækst osv.

Mens vi ovenfor har set utallige eksempler på, at de unge beskriver deres egne valg og dispositioner i tilværelsen i selv-refererende termer, betoner de således diverse sociale, psykologiske, økonomiske osv. vilkår og bindinger, når de taler om forældrenes valg og dispositioner. Noget tyder altså på, at de i højere grad anskuer sig selv end deres forældre igennem en individualiserende optik. Mens de i vid udstrækning forestiller sig, at de selv har muligheden for at udforme sig selv og deres tilværelse – hvis de blot træffer alle de rigtige valg og gør alle de rigtige ting – er det samme altså langt fra tilfældet for deres forældre.

Måske skal den dårlige samvittighed, som de unge i undersøgelsen gentagne gange udtrykker overfor deres forældre, ses i lyset af disse divergerende optikker. Selvom de unge indimellem problematiserer forældrenes adfærd og har et kritisk blik på nogle af de dilemmaer, som forældrene sætter dem i, fx i forbindelse med skilsmisser, lægger de ikke i nævneværdig grad op til, at forældrene kunne eller burde undlade at sætte dem i disse dilemmaer. De unge lægger i stedet vægt på deres eget ansvar for at imødekomme forældrenes – ofte uforenelige – behov bedst muligt, og betoner de samvittighedskvaler, der følger, når det ikke lader sig gøre. Som fuldbyrdede individer har de ikke blot muligheden for at udforme sig selv og deres tilværelse, men også ansvaret for at tage hånd om de udfordringer, de møder på deres vej, endog når disse udfordringer er skabt af deres forældre, hvis ringere individualiseringsgrad tilsyneladende begrænser deres muligheder og ansvar.

Den dårlige samvittighed overfor forældrene er dog ikke bare en indikation på, at de unge anlægger et mere individualiserende optik på sig selv end på deres forældre. Den kan også være et vidnesbyrd om, at de har et indgående og nuanceret kendskab til deres forældres styrker og svagheder, ressourcer og begrænsninger, tanker og følelser osv., og at forældrene således fremstår yderst menneskelige for dem. Det kan også være denne menneskelighed, der gør sig gældende, når de unge undlader at delagtiggøre forældrene i deres problemer og mistro, fordi de ikke mener, forældrene kan overskue det, bliver kedede af det osv.

Det rejser selvfølgelig spørgsmålet, om menneskeliggørelsen af forældrene har givet de unge så stort indblik i forældrenes svagheder, begrænsninger, følelser osv., at de vægrer sig ved at bruge dem som støtter og ressourcer, når de har brug for det? Noget tyder på, at det kan være tilfældet. I hvert fald for de unge i denne undersøgelse, som da også befinder sig i en slags gråzone på interviewtidspunktet, hvilket naturligvis kan præge deres oplevelse af de menneskeliggjorte forældre samt deres evne til at fungere som støtte og ressourcer for dem.

I den forbindelse er det værd at holde sig for øje, at forældrenes menneskeliggørelse samtidig kan tolkes som et tegn på, at de unges og forældrenes relationer er præget af en vis ligeværdighed og intimitet, der står i skarp kontrast til den type relationer, der blev beskrevet i den tidlige ungdomsforskning (Hall & Jefferson 1975, Fornäs et al 1994 og Gelder & Thornton 1997), hvor forældrene i vid udstrækning var synonyme med distancerede og repressive autoriteter, der givetvis fremstod mindre sårbare og skrøbelige, men som ikke nødvendigvis havde den indsigt i og forståelse for de unge, som også kan være betydningsfuld, hvis de skal kunne bruges som støtter og ressourcer for de unge, når de har det svært.

DEL 2: SELV-RETTEDE MESTRINGSSTRATEGIER

Indledning

I det ovenstående har vi løbende kunnet konstatere, at de unge på forskellig vis sætter sig selv i centrum, når de bliver bedt om at beskrive de udfordringer, som de møder i deres ungdomsliv. Hvad enten de beretter om det krævende uddannelsesvalg, besværet med at få hverdagslivet til at hænge sammen, deres erfaringer med mobning og ensomhed eller det kaos, som hersker i familien efter forældrenes skilsmisse, er de således tilbøjelige betone den rolle, de selv har spillet i udviklingen af problemerne. I den forbindelse har vi endvidere konstateret, at de ofte lægger vægt på det ansvar, de selv har for at løse problemerne. I de unges individualiserende optik på sig selv fremstilles selvet altså både som en kilde til deres problemer og som en ressource, de må sætte i spil, når de skal håndtere disse problemer.

I interviewene optræder selvet imidlertid også på en tredje måde, som vi vil belyse i det følgende. Her udgør selvet snarere det, de unge retter deres adfærd imod, når de forsøger at håndtere deres mistrivsel. Interviewene er således fuld af beretninger om unge, der holder sig for sig selv, kontrollerer sig selv, cutter sig selv eller på anden vis gør noget ved selvet, når de oplever mistrivsel. Den kendte ungdomspsykolog Ida Koch (Nielsen et al 2010a) taler i den forbindelse om, at nutidens unge er blevet "diskrete problembærere", hvilket netop indebærer, at de unge retter deres mistrivsel mod sig selv frem for mod andre. Ifølge Koch skiltes nutidens unge således ikke med deres mistrivsel, men forsøger derimod at holde den tæt ind til livet. Denne tilbøjelighed udelukker ikke nødvendigvis, at de unge også har udadvendte reaktioner, men Koch er dog overbevist om, at selv-rettede reaktioner bliver stadig mere dominerende, hvilket da også understøttes af studier af udbredelsen af fx cutting og spiseforstyrrelser blandt unge (Møhl 2006, Nielsen et al 2010a, Waadegaard 2010 og 2010a).

Som det fremgik af kapitel 1, viste den kvantitative del af *Når det er svært at være ung i DK* (Nielsen et al 2010) endvidere, at unge med selv-rettede adfærdsformer (fx at have sultet sig selv, skåret i sig selv osv.) så ud til at have nogle ganske særlige mistrivselstilstande inde på livet. Disse unge angav således i særlig høj grad, at deres liv var dårligt, deres selvtillid lav, og de så i det hele taget ud til at have dårligere subjektiv trivsel end de unge, som i højere grad rettede deres mistrivsel væk fra sig selv (fx ved at mobbe, udøve kriminalitet osv.). Det kvantitative studie kunne imidlertid ikke give os noget klart billede af, hvordan disse unge selv oplevede deres mistrivsel, og det er en af grundene til, at vi bl.a. har valgt at rekruttere unge, der gør brug af sådanne mestringsstrategier til denne interviewundersøgelse.

I det følgende vil vi således bevæge os gennem en række adfærdsformer, der umiddelbart forekommer ganske forskellige, men som har det til fælles, at de har selvet som deres genstand: Vi vil således sætte fokus på unge, hvis mistrivsel får dem til enten at holde sig for sig selv, gøre deres kroppe til projekter, gøre skade på sig selv eller øge deres selvdisciplin. For alle disse adfærdsformer gælder, at de tager form som en cirkulær bevægelse, hvor selvet både er udgangspunkt og slutpunkt for bevægelsen: Når de unge har det dårligt med sig selv, retter de deres adfærd mod netop det selv, de har det dårligt med. Selvet kan således både siges at være det, der reageres på, og det, reaktionen er rettet mod.

Det er dog ikke sådan, at udgangspunktet og slutpunktet for denne cirkulære bevægelse altid er fuldstændig identisk. Cirklen sluttet ikke altid perfekt. Det aspekt ved selvet, der reageres på, er ikke nødvendigvis identisk med det aspekt, som reaktionen er rettet imod. Flere af de unge, der kommer til orde nedenfor, forskyder således deres adfærd henimod kroppen, selvom det ikke nødvendigvis er kroppen, de har problemer med. Kroppen ser m.a.o. ud til at have en særlig

tiltrækningskraft på de unge, der reagerer selvrettet på deres dårligdomme, uanset hvad disse dårligdomme ellers går ud på.

At holde sig for sig selv

Vi starter dog med unge, der forsøger at håndtere deres mistrivsel, ved at holde sig for sig selv. Det kan både ske ved, at de isolerer sig fysisk fra andre unge, dvs. undgår den sociale aktivitet, som ellers er så nært forbundet med det gode ungdomsliv, eller ved at de isolerer sig mentalt, hvilket bl.a. indebærer, at de holder deres tanker og problemer helt for sig selv.

17-årige Laura fortæller her, hvordan hun undgik venner og familie i en periode, hvor hun havde det svært og cuttede sig:

Var der en konkret situation, der gik forud for, at du cuttede dig?

"Det kan jeg egentlig ikke huske. Jeg kan ikke engang huske første gang, jeg gjorde det. Det var bare... ja, at sætte sig ned og gå i gang, vil jeg sige. Jeg isolerede mig rigtig meget fra alting. Jeg isolerede mig fra mine venner, var ikke sammen med dem i fritiden. Det var jeg heller ikke specielt meget i folkeskolen. Det var sådan lidt i perioder. Men jeg isolerede mig, var ikke sammen med mine forældre. Plejede altid at være sammen med dem der fra otte til ni om aftenen, men der blev jeg så bare oppe hos mig selv og sagde, at jeg lavede lektier eller at jeg lavede et eller andet. Uden at jeg sådan set gjorde det!"

Og det sagde de så ikke noget til?

"Nej. Det gør de så nu, hvis jeg har perioder, hvor jeg gør det samme, så hedder det: 'Nu kommer du altså ned, for du skal ikke sidde deroppe'. Så der har de ikke så meget tiltro til mig, og til at jeg ikke gør det igen!"

23-årige Nana har også haft en periode, hvor hun holdt sig for sig selv, fordi hun havde det dårligt i forbindelse med sit valg af videregående uddannelse:

Men hvad med den sommer, hvor du sagde, at det gik helt i sort – altså op til, at du startede på studiet. Hvordan levede du der?

"Ja, altså jeg tror min veninde var ude at rejse på det tidspunkt. Så der isolerede jeg mig helt og var bare hjemme og gik over i parken og hjem igen. Men der skulle meget til for, at jeg turde gå ud af døren. Hvis jeg lige skulle i kiosken, så var jeg sådan puha!"

Altså det der med at være ude blandt andre, det var ikke lige sagen?

"Nej, jeg gik rimelig kold på mennesker!"

Det varede hele sommeren?

"Ja!"

Så du var mest bare alene?

"Ja, det var jeg faktisk!"

Hvad med dine forældre. Fandt de ud af, at der var noget galt, selvom de ikke bor i København?

"Ja, altså jeg tror jeg snakkede med mine forældre på et tidspunkt, hvor min mor hun sådan... men det var... men jeg tudede jo bare hele tiden, så jeg kunne ikke rigtig sige noget!"

Både Laura og Nana fortæller om, hvordan de i vanskelige perioder isolerede sig fra både deres forældre og venner. At unge har perioder med mindre kontakt til forældrene er ikke usædvanligt. Dels har vi netop set en række eksempler på, hvordan de unge i undersøgelsen søger at skåne forældrene fra deres problemer, som de selv føler sig ansvarlige for at løse. Og dels kan ungdommen i videre forstand siges at være kendetegnet ved, at man begynder at orientere sig i sammenhænge, hvor andre unge spiller en større rolle end forældrene, og man er sammen omkring netop det at være ung (Scott Sørensen 2002). Af samme grund er det særligt bemærkelsesværdigt, at Laura og Nana også fravælger venner og bekendte i de vanskelige perioder.

I det følgende citat, hvor Nana fortæller videre om den svære periode, hun gennemgik i

forbindelse med sit studievalg, giver hun flere forklaringer på dette fænomen:

Du siger, at du ikke havde det så godt med at være sammen med andre mennesker i den periode.

"Nej".

Hvorfor var det sådan? Følte du at du skulle være glad?

"Ja, men jeg har ikke tænkt, at jeg... Jeg kunne ikke helt – eller det kan jeg stadig ikke på nogen måder. Jeg kan ikke se, der er nogen mening i at være sammen med folk, hvis man ikke synes, man har noget godt at komme med. Så fx sådan noget med bare at ligge med tømmermænd og se film, det kan jeg ikke gøre sammen med andre, for jeg kan ikke se, hvorfor man skal være sammen med andre for bare at være nederen (begge griner)... Men så havde jeg også i løbet af dagen været sådan en helt vildt overglad person, også fordi jeg arbejdede i de der servicefag. Så min godhed var bare brugt op efter arbejde. Så jeg havde bare utrolig meget brug for alenedage".

For di det godt kunne være lidt anstrengende at skulle være på og være smilende og glad...?

"Ja. Hvis jeg nu ikke var det".

Så det var sådan noget med, at du skulle tage dig sammen til at være sammen med andre, når du kom på arbejde?

"Ja, men jeg tror ikke, jeg tænkte så meget over det den gang, men nu kan jeg godt se, hvad det handlede om. At jeg bare skruede en anden på eller..."

Var der andre, du snakkede med det om end hende fra din højskole?

"Ja, der var min familie ... men dem havde jeg det svært med – lige med det der studiehøj".

Som det fremgår af citatet, var det ikke alle jævnaldrende venner og bekendte, Nana valgte fra i den svære periode, hun gennemgik i forbindelse med studievalget. Hun havde således en veninde, som hun indimellem betroede sig til. Hvad der ikke fremgår af citatet, er, at denne veninde også havde det dårligt i denne periode, og Nana ikke bare fik støtte af hende, men at hun også fik støtte af Nana.

Deres relation var m.a.o. præget af en gensidig udveksling af sårbarhed og omsorg, der gjorde, at Nana ikke oplevede, at hun her behøvede at fremvise den "overglade" persona, som hun helst vil fremvise i andre sociale sammenhænge. I disse sammenhænge kan hun til gengæld ikke "se, der er nogen mening i at være sammen med folk, hvis man ikke synes man har noget godt at komme med". Når man er "sammen med folk", er den gode stemning m.a.o. alfa omega, og den enkelte er her forpligtet til at bidrage til denne stemning. Evner man ikke det, kan man ifølge Nana lige så godt holde sig væk.

Nana betragter m.a.o. den gode stemning som et kollektivt projekt, mens den enkeltes dårlige humør har karakter af et individuelt anliggende, som ikke bør medtages i større forsamlinger af venner og bekendte, da det vil svække den kollektive indsats for at opretholde den gode stemning. Deltagelse i større forsamlinger af venner og bekendte rummer således visse præstationskrav. Og vil man undgå disse krav, er det nærliggende at holde sig væk fra disse forsamlinger, fx når man som Laura og Nana befinder sig i vanskelige perioder.

Det behøver dog ikke altid at handle om, at man befinder sig i en vanskelig periode, når man holder sig væk fra større forsamlinger af venner og bekendte. Det kan også hænge sammen med, at ens hverdagsliv byder på så mange krav, at man har behov for at være i et kravløst rum med sig selv, som det fx er tilfældet for 21-årige Trine, der er i lære i en dagligvarebutik. Hun foretrækker ofte at være alene hjemme og flade ud foran fjernsynet:

"Jamen lige præcis. Kommer jeg hjem efter en arbejdsdag i en weekend, så orker jeg ikke at skulle til at gå i byen og skulle i bad og gøre mig klar og sådan noget, så vil jeg bare flade ud på sofaen og se noget fjernsyn i stedet for. Så det er meget... jeg vil sige, det er meget hårdt lige i øjeblikket, men altså jeg håber da, at det ændrer sig".

Også 20-årige Louise beskriver, hvordan hun tilbringer tid med sig selv og fjernsynet:

Er der andre ting eller interesser, du bruger tid på?

"Jeg ser rigtig meget TV".

Ja.

"Paradise Hotel".

Ja.

"Hver mandag til torsdag".

(Begge griner)

Ja. Har du styr på alle regler og hvordan man bliver smidt ud og...?

"Ja. Der er ikke nogen tv-serier, jeg bare skal følge med i, undtagen Paradise".

Ja.

"Men jeg ser rigtig, rigtig meget TV. Jeg ville ikke kalde mig selv for ensom".

Nej.

"Men nogen gange så kan jeg godt og hygge mig alene og ligge en hel dag og bare se TV".

Det kan du godt?

"Ja".

Ja. Hvor tit gør du det?

"Utrolig tit".

Ja.

"Hvis vi skal sige hele dage, fra når man står op, til man går i seng, så er det nok to dage om ugen eller noget i den stil".

Ja.

"To en halv (griner)".

Og bare ligger og hygger?

"Ja".

Foran skærmen?

"Ja".

Og det gør du som regel alene?

"Ja".

Okay. Men du siger også, at du ikke vil kalde dig selv ensom?

"Nej".

Fordi?

"Jo, nogen gange, men nej..."

Det er vel også forskelligt, om man er alene eller ensom? Eller det ved jeg ikke...

"Ja, det er det. Til at starte med, lige da jeg flyttede hjemmefra... Der følte jeg mig rigtig ensom, fordi du ved, når man bor hjemme, så er ens forældre og søskende der jo bare altid".

Ja.

"Hvor man kan gå og snakke med nogen, og når man så er her, så er der fjernsyn, hvad skal jeg lave, fjernsyn og computer (griner)".

Selvom Louise tilbringer to-tre dage i sit eget selskab foran fjernsynet, betegner hun ikke længere sig selv som ensom. Hvor det at se fjernsyn tidligere skete i mangel af bedre, udgør det nu en integreret del af hendes hverdagsliv, som hun tillægger en betydelig positiv værdi. Hun "skal bare følge med" i Paradise Hotel, og det er "hyggeligt" at være alene og se det.

Selvom Louise ikke som Trine tematiserer sin fjernsynskigning som et egentligt frirum fra de krav, hun i øvrigt møder i hverdagen, fremhæver hun det afslappende ved denne ("ligge en hel dag"), og det synes hævet over enhver tvivl, at både Trine og Louise oplever det at være alene og se fjernsyn som noget, der er kendetegnet ved et fravær af de krav, som de unge i vid udstrækning oplever, når de befinder sig i sociale rum – hvad enten det er i skolen, i fritiden, på arbejdet eller noget helt fjerde.

Gradbøjning af samvær i cyberspace

Cyberspace danner også rammen om en række sociale rum. Og her er det i højere grad at muligt for de unge at gradbøje de sociale krav, så de passer til deres sociale overskud og formåen. Nedenfor fortæller 22-årige Dennis, som har en ensomhedsproblematik inde på livet (se afsnittet om "Den svære socialitet"), hvordan cyberspace giver ham mulighed for på den ene side at deltage i et socialt rum og på den anden side at holde deltagelsen på et niveau, han kan overskue:

"Ja, ja. Og ham, jeg træner med, han var så ikke så meget med, for han passede sit gymnasium rimelig godt, så... Men det var sådan, ja, at jeg brugte for meget tid på det. Men det var så også sådan, at jeg altså mødte nogle interessante mennesker der. Det var sådan, at jeg – kender du spillet World of Warcraft?"

Ja, jeg ved godt, hvad konceptet er nogenlunde. Man spiller online, ikke?

"Og med en masse mennesker."

Og dem taler man også med og lærer at kende?

"Ja. Til i den grad, man vil læres at kende."

Ja, der er jo ikke nogen, der kan se, hvem man er, kan man sige.

"Nej, nej!"

Hvordan brugte du det? Brugte du det til at...?

"Hvordan jeg brugte det?"

Ja?

"Altså, jeg stod op, når mine forældre stod op. Klokker seks om morgenen. Så gik jeg ind og tændte for min computer og begyndte at spille. Loggede ind på Ventrillo – det er et taleprogram. Det er lidt ligesom et chatprogram, bare med høretelefoner og mikrofon."

Så man taler rigtigt sammen?

"Man taler rigtigt sammen. Og så har man det, der hedder 'push and talk', så man taler kun, når man trykker på knappen, ellers hører man bare. Man kan også mute alle de andre. Det kan man selv styre. Så satte jeg mig hen, begyndte at spille, gøre klar til om aftenen, alt sådan noget. Det var jo så også sådan, at jeg var vel en af de bedste i verden til det, jeg lavede på det tidspunkt, fordi, altså godt nok er der mange, der spiller World of Warcraft, men når man spiller 16-17 timer om dagen, så bliver man dygtig."

Ja, det kan jeg da forestille mig.

"Og hvis man lidt har det der autistfokus. Så jeg blev rigtig dygtig."

Så du kunne ligesom lukke alt andet af og bare sidde med det?

"Ja, det var det, jeg gjorde, og det var sådan, jeg overlevede det. Og jeg kan ikke spille det spil længere. Altså, jeg har spillet det en gang sådan lige efter, at jeg havde haft det allerdårligst, så oprettede jeg min bruger igen, og så kunne jeg sidde og spille det, indtil jeg så fik det lidt bedre, men så blev det simpelthen for kedeligt."

Dennis, som oplever store problemer med at imødekomme de krav, der dominerer i de sociale rum i det fysiske hverdagsliv, har lettere ved at deltage i de sociale rum i cyberspace, bl.a. fordi han dér har mulighed for at differentiere sin tilstedeværelse, så han kun deltager i "til den grad, man vil læres kende".

Dennis gør således brug af en såkaldt push and talk-funktion, der betyder, at han kun taler, "når man trykker på den der knap, ellers hører man bare". Han kan også "mute" de andre, så han kan holde deres tale ude. Disse funktioner gør det muligt for Dennis "selv (at) styre", hvor meget han vil sætte sig selv i spil i det sociale rum, og det synes at være afgørende for, at han overhovedet deltager i dette.

Dennis' beretning viser, at cyberspace gør det muligt for de unge at interagere med andre unge uden at blive overmandet af de krav, som indimellem får dem til at fravælge fysisk samvær med venner og bekendte. Det betyder dog ikke, at den sociale interaktion i cyberspace kan gøre det ud for dette samvær. Og for Dennis' vedkommende synes interaktionen endvidere at være forbundet til et problematisk afhængighedsforhold til det computerspil, der udgør omdrejningspunktet for interaktionen. Hvilket dog ikke laver om på, at den differentiering af den sociale interaktion, som cyberspace giver mulighed for, ser ud til at være afgørende for, at han overhovedet interagerer med andre unge – og ikke fuldstændig holder sig for sig selv.

At holde sine tanker for sig selv

Man kan dog også holde sig for sig selv, selvom man deltager i samvær med venner og bekendte. Flere af de unge taler således om, at de på den ene side er sammen med andre unge, men at de på den anden side holder deres tanker og følelser for sig selv under samværet. Det gælder fx

17-årige Sanne, som tvivler stærkt på, at hendes klassekammerater i gymnasiet ville kunne forstå de problemer, hun bakser med, og derfor holder hun dem for sig selv:

"... Altså X Gymnasium er ikke et snobbet gymnasium, men det er ikke fattige elever, der går der. Det er tit nogen, der har en ordentlig baggrund og har en kernefamilie og sådan noget. De har ikke de der problemer... Og når de ikke har det, er de heller ikke... Altså når man ikke selv har problemer, så er man heller ikke interesseret i at høre om andres, fordi det er nogen, man ikke rigtig kan relatere til sig selv – du kan ikke få noget ud af det-agtigt. Og når jeg kommer fra en by som Hvidovre og har haft en masse problembørn som venner, så er det svært at stå i sådan en situation, hvor alle bare er så anderledes og så perfekte".

Jamen er der nogen, der har sagt noget?

"Nej, men det er bare en generel stemning i klassen. Den er jo bare... Man kan sagtens snakke med de der piger, men jeg bliver bare aldrig en del af gruppen, og jeg kan bare ikke hænge ud... ligesom hænge ud efter skole eller gøre ting..."

Sanne har flere forskellige vennegrupper – bl.a. fra sin folkeskole og sit fritidsarbejde – og hun er langt fra isoleret eller ensom. Men hendes dagligdag i gymnasiet er ikke desto mindre præget af en betydelig distance til klassekammeraterne, hvis sociale og familiære forhold ifølge Sanne adskiller sig så meget fra hendes egen, at hun oplever det som en umulighed at dele sine problemer til dem. Klassekammeraterne vil simpelthen ikke kunne forstå eller identificere sig med hendes problemer, der ikke eksisterer i deres "så anderledes" og "så perfekte" verden, og hun finder det derfor meningsløst at involvere dem i problemerne. Netop forventningen om, at de andre ikke kan forstå eller identificere sig med ens problemer afholder flere af de unge i undersøgelsen fra at dele deres problemer med fx klassekammeraterne. Her fortæller 17-årige Julie således, hvordan hun og hendes søskende har opført sig som "almindelige glade mennesker" i skolen, selvom de havde massive problemer på hjemmefronten:

Var det nogensinde noget, du talte med andre om? Altså med dine venner.

"Mine veninder vidste det godt, men jeg tror måske ikke helt, at de... jeg ved ikke, om de bare sådan... valgte at tænke, at det er nok ikke noget, eller at de bare ikke kunne forstå, at det faktisk var sådan, det var".

Nej, men det var ikke noget, de reagerede på eller prøvede at hjælpe dig med?

"Nej".

Tror du, de kunne mærke på dig, når der var noget galt derhjemme, eller når I havde haft nogen konflikter dig og din bror?

"Jeg tror... jeg tror aldrig rigtig. Altså, i skolen fx der tror jeg bare, vi har været almindelige glade mennesker. Jeg tror ikke, at man har kunnet mærke det på os derovre... Nej. Altså, nogen gange er jeg gået hjem til min veninde, hvis vi har været uvenner og sådan noget, så hun har jo vidst det og også hendes forældre – der boede jeg også i tre måneder, inden hende konsulenten kom".

Julie har en veninde, som hun ikke blot har involveret i sine problemer på hjemmefronten, men også har boet hos i en periode, hvor hun havde det svært. De øvrige venner har ikke været engageret i hendes problemer, selvom de tilsyneladende har kendt til dem. Klassekammeraterne har Julie imidlertid helt holdt udenfor sin problem-sfære. I klassen har hun således fremstået både almindelig og glad, selvom hun på ingen måde har følt sig sådan. Julie har m.a.o. holdt sine tanker og følelser for sig selv i store dele af dagligdagen, selvom hun har været omgivet af jævnaldrende, hun i princippet kunne dele dem med.

I den sammenhæng er det værd at notere, at Julie i sin beretning kobler det at være glad og det at være almindelig. Denne kobling indebærer, at hun ville positionere sig som unormal, hvis hun fortalte de andre, at hun ikke var glad. Ganske som Sanne måtte indtage en position som afvigende, hvis hun viste sine klassekammerater, som ifølge hende alle havde perfekte liv, at hendes situation langt fra var perfekt.

Selvom Julie og Sanne ikke direkte formulerer det som et socialt krav i deres klasser, at man skal være glad eller perfekt, beskriver de det som noget, de øvrige klassekammerater bare er, mens det uglade og uperfekte fremstår som noget, de alene bakser med. Når de vælger at være tavse om deres problemer i klassen, handler det altså ikke bare om at nedtone noget, de oplever

som svært ved deres liv, men også om at holde deres afviger-positioner for sig selv.

Denne tavshedsstrategi, der kan ses som et alternativ til det at isolere sig, som fx Laura og Nana talte om i det forrige afsnit, fordrer af Julie og Sanne, at de frasorterer de tanker og følelser, som ikke signalerer glæde og perfektion, når de kommunikerer med klassekammeraterne. Tavshedsstrategien stiller altså krav til dem om at have en kontrolleret og disciplineret omgang med ord og tale i samværet med klassekammeraterne, som de dog ikke vælger helt fra.

Sammenfatning

Når de unge i undersøgelsen holder deres tanker og følelser for sig selv eller helt isolerer sig fra andre unge, kan det bl.a. ses som et forsøg på at håndtere de sociale krav, de oplever under sammenkomster med venner og bekendte. Ved at isolere sig undgår de helt at blive konfronteret med kravene og deres manglende evne til at imødekomme dem. Ved at holde deres tanker og følelser for sig selv forsøger de at isolere de aspekter ved sig selv, som hindrer en sådan imødekommelse, hvilket på den ene side muliggør en deltagelse i sammenkomsterne, men på den anden side kræver en betydelig kontrol og disciplinering af ord og tale under disse.

De unge, der benytter sig af disse to strategier, oplever tilsyneladende ikke, at det er muligt at deltage i sammenkomster med venner og bekendte, hvor de fremviser både positive og negative aspekter af sig selv og deres liv. Dels oplever de en forpligtelse til at bidrage positivt til stemningen under sammenkomsterne, der kun rummer plads til de positive aspekter, og dels forestiller de sig, at de andre unges selver og liv rummer langt færre negative aspekter, hvorfor de ydermere ville positionere sig som afvigende og uforståelige ved en sådan fremvisning.

Forestillingen om, at andre unges selver og liv i langt højere grad spejler 'det gode ungdomsliv', som vi belyste i afsnittet om "Hverdagslivets udfordringer og pres", er i det hele taget udbredt blandt de unge i undersøgelsen. I stedet for at fungere som tætte og forstående dialogpartnere, de unge kan vende gode og dårlige sider af sig selv og deres liv med, fremstår andre unge således i vid udstrækning som spejlblanke glansbilleder, der ikke har nævneværdige erfaringer med de problemer, udfordringer, begrænsninger osv., som de unge selv har inde på livet.

Undtagelsen er de venner, man specifikt deler sine sorger og bekymringer med, som fx den veninde, Nana var sammen med i den periode, hvor hun isolerede sig fra sine øvrige venner og bekendte. Idet denne veninde også havde sorger og bekymringer inde på livet, som hun delte med Nana, fremstod hun langt mindre idealiseret end Nanas øvrige venner og bekendte. Det muliggjorde et samvær, der satte fokus på alt det, der ikke berøres i samværet med dem. Men denne veninde og samværet med hende fremstår i vid udstrækning som et modbillede på det sociale liv, der ellers er tilgængeligt for Nana og de øvrige unge i undersøgelsen. I dette sociale oplever de et krav om at fremstille sig selv og sit liv så positivt som muligt, bl.a. for at matche de øvrige unge, og magter man ikke en sådan positiv selvfremstilling, bliver man så afvigende og uforståelige, at man lige så godt kan holde sig for sig selv.

At holde sine tanker og følelser for sig selv eller helt isolere sig fra andre unge kan hermed siges at være en mestringsstrategi, som handler om at søge ly fra et socialt liv, der opleves som krævende og præstationsorienteret. I stedet for at sætte spørgsmålstegn ved karakteren af dette sociale liv, problematiserer de unge sig selv og deres eget liv, som dømmes helt eller delvist uværdige til deltagelse i dette sociale liv. Derhjemme foran fjernsynet eller computeren kan de unge imidlertid finde kortvarig fred med deres uperfekte selver og liv samt lade op til endnu en krævende og præstationsorienteret dag med andre unge i skolen, på arbejdet, eller hvor de nu engang er nødt til at indfinde sig.

Kroppen som projekt

Unge forhold til kroppen står af gode grunde centralt i ungdomsforskningen (Frisén 2006, Johansson 2007, Illeris et al 2009 og Nielsen et al 2010a). Den identitetsmæssige udvikling er i ungdomsårene nært forbundet med den kropslige udvikling, der kan tage pusten fra de fleste unge: Inden puberteten var man måske en spinkel pige uden et gram fedt på kroppen, og pludselig viser ens spejlbillede hofter og lår. Eller man var måske en af klassens fremmeligste drenge, som nu distanceres af kammeraterne, der har fået længere og kraftigere kroppe (Frisén 2006).

Der er i og for sig intet nyt i, at det kan være svært for unge at finde sig til rette med disse kropslige forandringer og de identitetsmæssige brydninger, som følger med dem. Undersøgelser viser imidlertid, at unge i stigende grad kæmper med lidelser, der har kroppen som omdrejningspunkt. Udover velkendte lidelser som anoreksi, bulimi og overspising, har der i de senere år været en voldsom vækst i antallet af unge, der ikke direkte kan påhæftes en egentlig diagnose, men som bakser med voldsomme problemstillinger, der i vid udstrækning minder om disse lidelser (Nielsen et al 2010a og Lunn 2010).

Ungdomsforskningen peger i den forbindelse på, at unge i stigende grad oplever kroppen som en plastisk ressource, de selv har ansvaret for at udforme. Kroppen er således ikke længere blot en skæbne, man må affinde sig med, men betragtes i lige så høj grad som et resultat af ens egne valg og dispositioner. I den forstand er kroppen i stigende grad blevet en arena, man fremviser sig selv og sit liv på. Med en god krop kan man således fremvise et godt selv og et godt liv, mens en dårlig krop omvendt er blevet et tegn på et dårligt selv og et dårligt liv (Bauman 2005, Johansson 2007, Illeris et al 2009 og Nielsen et al 2010a).

Allerede i afsnittet om "Hverdagslivets udfordringer og pres" så vi et eksempel på, hvad denne individualiserede forståelse af kroppen kan gøre ved de unges kropsorienteringer. Her beskrev Jamil således styrketræning som en pligt, der krævede en disciplineret og kontinuerlig arbejdsindsats på linje med studiet. Men den individualiserede tilgang til kroppen handler ikke bare om fysisk træning i fitnesscentret, der må passes ind i et travlt hverdagsliv, men i videre forstand om at gøre kroppen til et projekt, man selv må arbejde for at virkeliggøre.

Her indgår også omgangen med fx mad og drikke, hvilket bl.a. ses hos den 20-årige butiksmedarbejder Rune, der lægger vægt på, at den mad og drikke, han indtager, skal bidrage til opbygningen af hans krop. Her kommer vi ind i interviewet med Rune på et sted, hvor interviewer spørger ham om fester, byture og piger:

"Det siger mig ikke rigtig noget, fordi det... Det ved jeg ikke, det virker bare som, som sådan overfladisk druk. Det virker lidt for ligegyldigt. Altså, jeg ved ikke rigtig, hvad målet skulle være. Jeg tror bare, at jeg er den type, der... jeg er for meget, det skal have et formål det, jeg laver, ellers gider jeg ikke. Simpelthen. Alting skal simpelthen bare have et formål. Den mad, jeg spiser, skal have et formål. Det skal simpelthen have et formål altså - ellers kunne jeg lige så godt lade være med at spise det altså, ikke. Altså, det er ikke bare sådan, at jeg spiser det, fordi jeg er sulten. Det er mere sådan, at det skal have et formål. Så alting, jeg gør, skal ligesom have et formål"

Jamen for at gribe fat i den. I forhold til mad, hvad betyder det så? Altså, hvad spiser du så?

"Jamen, jeg sørger for at kombinere kalorier og kulhydrater - altså på den rigtige måde. Jeg har skrevet mange artikler rundt omkring. Der findes et par stykker på nettet af mig. På ungdomssider har jeg også skrevet et par artikler. X-internetside har fx en artikel med mig - en komplet guidet kostplan, en otte siders artikel om kulhydrater, kalorier, de forskellige fedtsyrer, muskelopbygning, fedtreducering osv."

Okay, du er virkelig inde i det.

"Jeg har skrevet en del. Jeg kender rimelig meget til det"

Ja, og du har skrevet artikler om det. Hvordan kan være, at du har sat dig så meget ind i det?

"Emnet interesser mig"

Ja. Og har det noget at gøre med at være dig selv og din egen krop?

"Ja, noget i den retning. Uden tvivl!"

Så hvad er den gode ernæring for dig. Altså for at det skal have et formål, det du spiser? Så skal det være den rigtige blanding af kalorier?

"Det skal være den rigtige blanding"

Okay. Har du nogensinde sådan talt kalorier og sådan?

"Ja, det gør jeg tit. Altså, jeg har altid en ide om, hvad det er. Jeg vil ikke sige, at jeg sidder præcist og vejer det, men jeg har en rimelig god ide om, hvor mange kalorier og kulhydrater og proteiner, der er i hver ting"

Er det fordi, du gerne vil tage på eller tabe dig?

"Det afhænger meget af årstiden. Altså, jeg bruger som regel vinteren alligevel, hvor man har stort tøj på, til at tage på, og så bruger jeg sommeren til at tabe mig"

Så du går faktisk på slankekur nogle gange eller hvordan?

"Det kan man godt sige"

Rune lægger vægt på, at hans indtagelse af mad og drikke skal tjene et formål. Selvom formålet ikke defineres klart i citatet, viser hans eksempler på, hvad der er formålstjenstlig indtagelse af mad og drikke, at det drejer sig om at udforme kroppen på bedst mulige vis. Rune har således opbygget en betydelig ekspertise om fødevarers næringsindhold og deres evne til at opbygge kroppens muskler, reducere fedt, tabe vægt osv., som han ikke bare selv gør brug af, men også gerne deler ud af på diverse internetsider.

Runes tilgang til mad og drikke er vidensbaseret og fornuftbetonet, men det fremstår langt fra bare en sur pligt for ham. Selvom det muligvis også er tilfældet, er det først og fremmest slående, hvor passioneret han går til emnet. Fødevarernes samspil med kropsudformningen er tydeligvis noget, der interesserer ham og fylder i hans liv. At spise og drikke på en måde, der bidrager positivt til kropsudformningen, ser altså ud til at give hans liv indhold og mening.

Og Rune står langt fra alene. Mange af de unge i undersøgelsen taler med stor dedikation om diverse kropsudformningspraksisser, -teknikker osv., der spiller en central rolle i deres tilværelse. Når Runes kombination af passion og ekspertise i forhold til mad og drikke alligevel stikker ud, skal det givetvis ses i lyset af, at han efter gymnasiet fik en livstruende sygdom, som i periode satte elementære kropslige funktioner ud af drift og kostede ham en længerevarende hospitalsindlæggelse.

En følelsesmæssig ventil

20-årige Kasper, der er elev i levnedsmiddelbranchen, har imidlertid ingen livstruende sygdom bag sig, men alligevel udgør kropsudformningen også et omdrejningspunkt i hans tilværelse. Dog fokuserer Kasper ligesom Jamil mere på styrketræning end på mad og drikke, og så lægger han i udpræget grad vægt på de psykiske aspekter af kropsudformningen. Her fortæller Kasper bl.a., hvordan styrketræningen giver ham mulighed for at få afløb for følelser og frustrationer, som han ellers holder indeni sig selv:

Men i den der periode, hvor du sagde, du havde det dårligt på arbejde og alt det der, kunne du så ringe hjem eller komme forbi og få en snak med dem om det?

"Nej"

Nej?

"Det holdt jeg for mig selv"

Okay. Men snakkede du med nogen om det?

"Overhovedet ikke"

Okay. Hvorfor gjorde du ikke det?

"Det ved jeg ikke"

Det var ikke noget du tænkte, at...?

"Nej. Jeg var, det ved jeg ikke. Jeg har altid været sådan lidt den, der ikke siger tingene, hvis der er problemer og holder tingene for mig selv, hvis jeg synes, der er problemer"

Hvad skete der så?

"Lige pludselig så får man bare nok".

Og hvad sker der så, når du får nok?

"Så bliver jeg tosset" (griner).

(Griner) Gør du det?

"Var jeg ikke gået fra mit gamle arbejde, så havde jeg nok tævet min mester".

Hvad havde du gjort?

"Så havde jeg nok tævet ham".

Okay?

"Fordi han havde... mindst lige så stort temperament som mig, og han stod og skabte sig som en femtenårig. Og havde jeg fortsat meget længere derude, havde jeg tændt helt af. Det var dem, der havde brug for mig. Jeg kunne bare finde noget andet. Han havde mangel på arbejdskraft, så det er ikke noget problem for en lærling at finde arbejde. Det var det første sted, jeg søgte. Og der fik jeg en læreplads."

Ja, men hvad var du frustreret over og hvad gjorde du, da du var frustreret?

"Så går jeg ned og træner".

Ja. Okay. Så det er sådan ved at træne, du får det ud?

"Ja. Så kan man komme af med det og slappe af. Så arbejder jeg med mig selv, ikke?"

Er det stadig sådan?

"Ja, det er det. Det er mit sted, hvor jeg har det godt".

Ja. Hvad med kæresten? Snakker du med hende, hvis der er et eller andet, der går dig på?

"Der har jeg prøvet noget nyt. Tag tingene med det samme i stedet for gå og være sur."

Fungerer det så?

"Ja, det synes jeg faktisk, det gør. Gider ikke gå og..."

Nej. Okay.

"Der har jeg fået det meget godt".

Ja. Men det der med træning, kan du så mærke lige med det samme, at det føles rart?

"Ja"

Okay. Slår du så hjerne helt fra?

"Ja"

Tænker du på noget?

"Jamen, jeg tænker på de ting, der sker, får styr på nogen ting, som jeg ikke har styr på, og ting, som jeg ikke synes, er i orden. På den måde så får jeg ro. Hvis jeg ikke kommer ud og træner, så bliver jeg sindssyg af det."

Kasper taler her om styrketræning som en ventil for svære følelser og impulser, der ellers ville hobe sig op indeni, hvilket ville være til fare for hans mentale sundhed eller måske ligefrem resultere i voldelig adfærd.

Kasper deler ikke sine problemer med andre, han bearbejder dem i stedet vha. styrketræning, der ligefrem beskrives som en terapeutisk proces ("Så kommer jeg af med det og slapper af. Så arbejder jeg med mig selv"), der er med til at fremme hans psykiske helse ("På den måde får jeg ro. Hvis jeg ikke kommer ud og træner, så bliver jeg sindssyg").

I forlængelse heraf fremstilles fitnesscentret som et fristed ("Det er mit sted, hvor jeg har det godt"), der kan minde om det kravløse rum, Trine og Louise tidligere fortalte, at de befinder sig i, når de sidder alene foran fjernsynet (se afsnittet "At holde sig for sig selv"). I fitnesscentret er der tilsyneladende ingen, der kan røre Kasper. Her kan han koncentrere sig om sig selv og sin krop. Og mens han udformer kroppen, får han afløb for alt det, der plager ham i hverdagen.

Til boksning med en spiseforstyrrelse

Sådan havde 17-årige Sanne det også, da hun gik til boksning. Boksningen fungerede i vid udstrækning som en ventil for de problematiske følelser og impulser, hun bar rundt på. Som det fremgår af følgende citat udgjorde boksningen imidlertid ligeledes en komponent i et kropsprojekt, der havde en spiseforstyrrelse som sit omdrejningspunkt:

"Jeg ville gerne starte til boksning igen. Det var rigtig fedt"

Hvad var fedt ved det?

"Det var ikke sådan noget med at træne til kampe. Det var sådan noget med at løbe rundt i halvanden time og slå på alt muligt. Det var meget intens motion i så lang tid, og det var bare ret dejligt. Man kom ud med nogle aggressioner. Det var fedt at stå og slå på en pude og sådan: 'Kom nu, lidt hårdere'. Man får virkelig 'argghh!!!', og sådan noget – det var jo fedt (griner). Og så musikken. Det var fedt. Det var også... altså, jeg har en spiseforstyrrelse og sådan noget. Jeg har bulimi og sådan noget. Så det er også fordi at... ja... Så det er også fordi, at jeg tror, at hvis jeg dyrker motion, så behøver jeg ikke kaste op, når jeg har spist"

Har du fortalt det til nogen?

"Jamen jeg har sagt det til min mor for cirka et halvt år siden... og det er heller ikke noget alvorligt. Jeg har sagt til hende, at hun ikke skal gøre noget ved det. Jeg skal nok selv få det ordnet. Men lige nu har jeg ikke overskud til at få det ordnet. Så lige nu må jeg bare gå ud og knække mig, når jeg har spist"

Hvordan få det ordnet?

"Jamen, altså stoppe med det. Men det kan jeg først, når jeg har mere tid til at dyrke motion og er et sted, hvor jeg føler, at der ligesom mere er en lige linje i mit liv i stedet for sådan en rodet en..."

Hvornår startede det?

"Det startede for et halvt års tid siden... Jeg tror faktisk, at første gang jeg ligesom brækkede mig med vilje, det var en nytårsaften for to år siden, hvor jeg fandt ud af, at jeg godt kunne. For jeg har haft en veninde før, der også havde bulimi. Og hun gjorde det engang foran mig, hvor jeg bare syntes, det var så ulækkert, og det skulle jeg bare ikke nyde noget af, føj. Hvorfor gjorde hun det, det var da noget mærkeligt noget... ja"

Hvorfor gjorde hun det?

"Jamen, hun følte sig jo bare tyk. Det er jo fordi, man synes, man er for tyk, eller synes man har spist for meget eller et eller andet"

Så er det fordi, du føler du er for tyk?

"Jah... eller føler, jeg har spist for meget og har dårlig samvittighed. Eller fordi man måske har spist for meget, selvom man måske ikke har. Jeg spiser enormt meget frugt og sådan noget... Jeg spiser ikke usundt på den måde, men fordi jeg ikke laver noget motion, så har jeg taget ti kilo på her i løbet af de sidste par år, så det er sådan lidt øv. Og når man så ikke kan motionere, så må man få det væk på en anden måde. Så går man ud og brækker sig, ikke? Og jeg har lavet projekt og fremlagt to gange, hvor jeg har fået 10, om hvordan det er at have en spiseforstyrrelse, så jeg ved godt, hvad det handler om, ikke? Men jeg har det sådan, at jeg kan sgu' ikke få det ordnet, før jeg får overskud til det. Jeg føler mig også sådan beskidt-agtig, når jeg gør det... men... det er jo bare mad"

Ligesom Kasper beskriver Sanne indledningsvis sin træning som en ventil for svære følelser og impulser. Gennem boksningen kommer hun "ud med nogle aggressioner", hvilket både fremstilles som noget lystbetonet ("det er bare ret dejligt") og frisættende ("man får virkelig "argghh!!!"). Hurtigt viser det sig imidlertid, at Sanne ligeledes bruger boksningen til at håndtere en spiseforstyrrelse: Når hun bokser, er hun mindre tilbøjelig til at kaste op efter måltiderne, for gennem boksningen kan hun opnå den kontrol over sin vægt, der fremstilles som målet med opkastningerne.

På den ene side bruger Sanne således boksningen til at reducere opkastningerne og dermed inddæmme spiseforstyrrelsen. På den anden side lever spiseforstyrrelsen tilsyneladende videre i bedste velgående: Idet hun holder pause med boksetræningen og atter taber kontrol med vægten, begynder hun således at kaste op igen ("Så må man få det væk på en anden måde. Så går man ud og brækker sig, ikke?").

Men selvom boksetræningen således ikke udgør nogen kur mod spiseforstyrrelsen – men snarere synes at være en alternativ strategi til at opfylde dens mål om vægtkontrol – har Sanne ikke mistet troen på, at motion er en del af den løsningsstrategi, der på sigt skal hjælpe hende med at få bugt med spiseforstyrrelsen. Hun giver således udtryk for, at hun først kan "få ordnet" spiseforstyrrelsen, når hun "har mere tid til at dyrke motion og er et sted, hvor jeg føler, at jeg... Hvor alt ligesom er mere en lige linje i stedet for sådan en rodet en". Som det fremgår, står motionen imidlertid ikke alene, men er koblet til en fremtidig livssituation, hvis orden og overskud står i skarp kontrast til Sannes nuværende liv, hvor der hverken er orden eller overskud til at dyrke motion eller få sat skik på spiseforstyrrelsen.

Sannes beretning rummer ikke noget bud på, hvordan hun vil nå hen til denne fremtidige livssituation, der fremstilles som en forudsætning for, at hun kan få spiseforstyrrelsen under kontrol. I den forbindelse er det slående, at hun ikke blot har frabedt sig morens intervention i processen, men at moren også ser ud til at have indvilget i at blande sig uden om Sannes spiseforstyrrelse, selvom hun er bekendt med den. Som Sanne fremstiller det, har mor og datter således en overenskomst om, at Sanne selv får bugt med spiseforstyrrelsen, hvilket understøtter en af de pointer, der stod klare i afsnittet om "Udfordrende forældrerelationer": Nemlig at de unge ikke nødvendigvis beskriver deres forældre som ressourcer, de kan bruge, når de har problemer. Ofte giver de unge tværtimod udtryk for, at de selv har større kapacitet til at løse deres problemer end forældrene, der sjældent beskrives som delagtige i de unges problemløsning.

Sanne fremstiller da også sig selv som yderst vidende om det at have en spiseforstyrrelse. Hun har således fået karakteren 10 i et skoleprojekt om spiseforstyrrelser, så hun "ved godt, hvad det handler om". Alligevel ender citatet ovenfor med at råbe, der vidner om, hvor svært det kan være for hende at se sig ud over sin spiseforstyrrelse, selvom hendes viden på området tilsyneladende er så stor, at både hun og moren oplever, hun kan håndtere den uden morens hjælp.

Sammenfatning

Sanne udgør et illustrativt eksempel på den dobbelthed, som er iboende de selv-rettede mestringsstrategier, der har kroppen som et omdrejningspunkt. På den ene side kan de praksisser, som indgår i kropsudformningen, udgøre en ventil for tanker og følelser, som man ellers ikke kan komme af med. I den forstand rummer kropsudformningen et betydeligt frisættende aspekt. På den anden side kan kropsudformningen ligeledes være koblet til en række standarder og idealer for kroppen, som risikerer at blive en slags spændetrøje, man kan have svært ved at vikle sig ud af: Man skal bare tage et bestemt antal kilo, må bare træne hver dag osv., ellers kan man næsten ikke være i sin krop.

Denne spændetrøje sidder særligt stramt omkring Sanne, som er en af de få unge i denne undersøgelse, der direkte har en spiseforstyrrelse. Også Jamil, som vi stiftede bekendtskab med i afsnittet "Hverdagslivets udfordringer og pres", synes dog at være viklet ind i et kropsprojekt, der ikke bare fylder en stor del af hans hverdagsliv, men også giver ham betydelige samvittighedskvaler, når han indimellem må begrænse det til fordel for fx studierne. Selvom kropsprojektet handler om at udforme kroppen og selvet, og dermed har en iboende opbyggelighed, fremstår projektet som ganske skrøbeligt, kroppen må løbende vedligeholdes og plejes, ellers risikerer kropsprojektet at smuldre. Og så ligger følelsen af utilstrækkelighed sjældent langt væk.

Den svenske ungdomsforsker Thomas Johansson taler i den forbindelse om, at unge, der fx dyrker megen styrketræning, kan blive fanget i en "utilfredshedens logik" (Johansson 2007 og Nielsen et al 2010a), for kroppen har altid potentiale til at blive lidt slankere og lidt hårdere, hvilket kan skabe en evindelig utilfredshed med kroppen. Og det er en utilfredshed, der blot bliver større, jo mere man dyrker kroppen. For jo mere kropsfokus, man har, desto flere fejl og mangler får man øje på. Man begynder ifølge Johansson at gå kroppen efter i sømmene og bide mærke i ting, man ellers ikke havde tænkt over. Samtidig begynder man at blive bange for at miste det, man allerede har bygget på, så selvom man knokler derudaf i fitnesscentret, bliver man ikke nødvendigvis mere tilfreds – snarere mere utilfreds.

Og utilfredshed med kroppen står desværre sjældent alene. Af den kvantitative del af denne undersøgelse (Nielsen et al 2010) fremgik det således, at utilfredshed med kroppen er forbundet til en række andre mistrivelsesformer – fx en øget tilbøjelighed til at have erfaringer med at cutte sig selv, sulte sig selv, at have en negativ helbredsbedømmelse, at have seksuel risikoadfærd, at føle sig ensom og ofte at være blevet mobbet. Der ser altså ud til at være en række glidende overgange mellem utilfredshed med kroppen og en række alvorligere sociale og psykologiske problemstillinger i ungdomslivet.

Samtidig er det dog ingenlunde givet, at der er en kobling mellem de unges udformning af kroppen som et projekt og den utilfredshed med kroppen, som disse problemstillinger læner sig op ad. Af den kvantitative del af undersøgelsen fremgik det fx også, at det er en minoritet på 9 pct. af de unge mellem 15 og 24 år, der oplever utilfredshed med kroppen, men at andelen af utilfredse unge rent faktisk er mindre blandt de unge, der angiver, at de går i fitnesscenter, end blandt alle de unge i undersøgelsen. Da undersøgelsen ikke kan sige noget om, hvor ofte eller hvor meget de træner, kan det naturligvis ikke afvises, at de unge, som er særligt engageret i de praksisser, der indgår i kropsudformningen i fitnesscentret, kan være ramt af "utilfredshedens logik", men for gennemsnittet af alle de unge, der går i fitnesscenter, ser det altså ikke ud til at være tilfældet.

Samtidig er det værd at bide mærke i, at de unge, der kommer til orde ovenfor, ikke bare fremstiller disse praksisser som en ventil for tanker og følelser, de ellers ikke kan komme af med. Fitnesscentret, som disse praksisser foregår indenfor, fremstilles i samme åndedrag som en slags fristed, der rummer plads til sådanne tanker og følelser, som andre steder har svært ved at rumme. Fitnesscentret fremstår altså ikke så meget som en magtfuld aktør i spredningen af standarder og idealer for kroppen, der er med til at gøre kropsudformningen til en evindelig jagt på det uopnåelige, hvilket ellers er en gængs forståelse i forskningen om krop og kultur (Sassatelli 2000 og Sørensen 2008). De unge fremstiller i højere grad fitnesscentret som et sted, hvor man bokser, løfter jern og gennem diverse former for hård fysisk aktivitet kommer ud i hjørner af sin kropslige og mentale væren, der ikke synes at være plads til andre steder.

Selvskadende adfærd

Unge, der skærer i sig selv, har ikke bare en øget risiko for at have erfaring med en lang række andre mistrivelsesformer – som at have sultet sig selv, oplevet hyppig mobning, selvmordsforsøg mv. Ifølge den kvantitative del af *Når det er svært at være ung i DK* (Nielsen et al 2010) er det også mere sandsynligt, at unge, der skærer i sig selv, har en dårligere subjektiv trivsel end de øvrige unge. Især angiver flere af de unge, der har prøvet at skære sig, at de har dårlig selvtillid, og at de er mindre populære end andre unge. Selvskadende adfærd er altså ikke bare en adfærd, der retter sig mod selvet, men også knyttet til mistrivsel, der udspilles i relation til selvet.

I alt havde ca. 9 pct. af de unge i det kvantitative studie prøvet at skære i sig selv på et tidspunkt i deres liv. Det var mest udbredt blandt unge kvinder, hvor ca. 11 pct. havde prøvet det, men også 7 pct. af de unge drenge havde prøvet det. Hovedparten af de unge med skæreerfaringer – 71 pct. – havde skåret sig mere end en gang, og det er nogle af dem, vi har interviewet til denne undersøgelse. Af interviewene fremgår det dog, at de ikke blot har skåret i sig selv. Der er også eksempler på unge, der har skadet sig selv ved at klippe i sig selv, banke hænderne til blods og brænde sig selv.

De unges beretninger om selvskadende adfærd adskiller sig på flere punkter fra beretningerne om de øvrige selv-rettede mestringsstrategier, der har kroppen som omdrejningspunkt.

Bl.a. synes den selvskadende adfærd – i modsætning til fx træning i fitnesscenter eller bulimisk adfærd – ikke at være direkte relateret til udformningen af kroppen som et projekt. De bliver hverken tyndere, mere muskuløse, får bedre kondition eller bedre helbred af at skade sig selv. Den selvskadende adfærd synes heller ikke at være et vidensområde, de unge kan gøre sig selv til eksperter indenfor. Der er således ikke nogen af de unge med en sådan adfærd, der taler om, at de har fået høje karakterer i skoleprojekter om selvskade, ligesom ingen af dem fortæller, at de deler ud af deres store viden om selvskade på internettet.

Selvskadende adfærd synes tværtimod at være et emne, de unge bevæger sig ind på under interviewene med visse forbehold. Den synes ikke at være knyttet til en række veletablerede og anerkendte diskurser, som gør den begribelig og legitim at tale om på samme måde som de øvrige selv-rettede mestringsstrategier, der har kroppen som omdrejningspunkt. Flere af de unge fremstår derfor også fاملende og forlegne, når emnet dukker op under samtalen – der synes at opstå tvivl om, hvad man skal sige, hvad man kan sige, hvordan interviewerens vil reagere osv. – og en enkelt affærdiger emnet som uvæsentligt, selvom hun i spørgeskemaet har angivet, at hun har prøvet at skære sig selv flere gange.

Skyld og straf

Interviewene rummer ikke desto mindre en række beretninger om selvskadende adfærd, som indicerer, at den rummer nogle af de samme elementer som de øvrige selv-rettede mestringsstrategier, der har kroppen som omdrejningspunkt. Som det fremgår af følgende citat fra interviewet med 17-årige Stine, benytter de unge eksempelvis selvskadende adfærd til at få udløsning for svære følelser og impulser, ganske som det var tilfældet med hård fysisk træning i fitnesscentret. Som det ligeledes fremgår, synes det dog at være noget særligt for den selvskadende adfærd, at den samtidig har karakter af en straffe-handling:

Det er godt, du gerne vil fortælle mig om det, det er jeg glad for! (I og S ler lidt). Men det her med cutting eller med at prøve at skære i sig selv – som du siger, er det netop noget, man hører om, at mange gør. Du sagde også lidt, at det måske var derfor, du selv tænkte, at det kunne være, det kunne hjælpe. Kan du huske eller fortælle lidt om, hvad du tænkte, og hvordan det føltes? Vi ved ikke så meget om det, så det er interessant at høre noget om.

”Det er jo det der med, at når man har rigtig dårligt – det kommer så an på, hvad for en måde du har det dårligt på: Hvis du er ked af det, og specielt det der med, at når du er i den periode, hvor du er ked af det, men du vil gerne give alle andre skylden, men et eller andet sted ved du godt, at det er dig selv, der er noget i vejen med. At det jo er din skyld, at du har gjort andre sure på dig, ens mor, ens familie, for det var jo mig, der var hidsig, og man ved også godt, at det var ens egen skyld – med de venner, og de ting, man nu prøvede. Og så ligesom for at komme af med den der, så skal man bare gøre et eller andet. I stedet for at smadre en tallerken eller et eller andet, der bare gør ondt. Så gør man det ligesom for at straffe sig selv og vise: Jeg har faktisk rigtig ondt!”

Altså, for at vise det for sig selv eller for at vise det for andre?

”For at vise sig selv det. Det er ligesom at komme af med... altså, fordi man er så gal og så rasende, så kommer man ligesom af med noget ved at sige: ’Det var da også rigtig dumt af dig.’ Man straffer sig selv, fordi man et eller andet sted godt ved, det var en selv, der havde gjort det. Og det kan være alt. Du kan gøre det på mange måder. Sakse. Du kan brænde. Du kan gøre alt!”

Stine lægger vægt på, at hun får afløb for svære følelser og impulser, når hun skærer i sig selv (“man er så gal og så rasende, så man kommer ligesom af med noget”). Hun fremstiller det som et alternativ til at “smadre en tallerken”, hvor man også kan “komme af med den der”.

Når hun netop vælger at skære i sig selv, frem for at smadre en tallerken, hænger det sammen med, at de svære følelser og impulser, hun skal have afløb for i disse situationer, er rettet mod hende selv. Det kan være en vrede eller aggressivitet, hun føler overfor sig selv, fordi hun har

været ude af stand til at styre sit temperament og derfor er havnet i en konflikt med sine forældre, som hun nu har det dårligt over.

Med den selvskadende adfærd får hun ikke blot afløb for sin vrede og aggressivitet overfor sig selv, men påtager sig også skylden for konflikten, ligesom hun demonstrerer, at hun angrer at have skabt den. Og det er netop i forbindelse med denne skyld og anger, at hun begynder at tale om den selvskadende adfærd som en straffe-handling ("Så man gør det ligesom for at straffe sig selv og vise, 'jeg har faktisk rigtigt ondt'"/"Man straffer sig selv, fordi man et eller andet sted godt ved, det var en selv, der havde gjort det"). Idet Stine således kobler straffe-aspektet ved den selvskadende adfærd direkte til skyld og anger, indikerer hun, at den selvskadende adfærd har et iboende retfærdighedssigte. Hun har gjort noget forkert, så når hun straffer sig selv, får hun blot som fortjent.

Et spørgsmål, Stine ikke besvarer, er imidlertid, om det er muligt at komme videre i tilværelsen, når man har udstået sin straf. Nedenstående citat fra interviewet med 25-årige Brian, der banker sine hænder til blods, viser, at det ingenlunde er nogen selvfølge:

"Det hjælper jo ikke at gå ud og så – altså en af mine yndlinge, det var at gå ud og så smadre et skilt, gennemtæske et skilt, ind til mine hænder begyndte at bløde."

Så du har krøllet mange skilte rundt omkring i omegnen?

"Ja, det har jeg. Det har jeg."

Men du gennemtæskede et skilt, ind til fingrene de blødte?

"Ja ind til mine næver, jeg stoppede som regel, når der var godt og grundigt blod på... det var lidt det, at målet var. Det var sådan selvfølgelig..."

Hvorfor skulle du det?

"Jamen, det var for at straffe mig selv, for at jeg havde fejlet, for at jeg ikke var god nok. Det var faktisk meget den, den kørte på, at hvorfor er jeg ikke god nok, og hvad er det, jeg hele tiden gør forkert? Og altså, det er meget simpelt, jeg havde det sådan: 'Du er også snotdum, Brian, og nu skal du have nogle tæsk'. Jamen så smadrede jeg mine egne knoer, det var meget simpelt."

Ja, og så gjorde det super ondt...

"Ja, det gjorde ret ondt – det gjorde faktisk rigtig ondt"

Men var det dét, der var meningen, at det skulle gøre ondt?

"Det var meningen. Det var meningen, at det skulle gøre rigtig ondt, og det var gerne meningen, at det skulle bløde. Det var faktisk ret vigtigt, at det skulle bløde."

Hvorfor det?

"Ja, der var noget symbolsk over det, tror jeg. At det var den straf, jeg skulle ha' – og så kunne smerten ligesom løbe ud. Det virkede ikke, skulle jeg hilse og sige, jeg ved ikke, hvorfor jeg blev ved med det, for det virkede aldrig. Jeg fik det ikke bedre af den grund."

Du fik det ikke bedre?

"Jeg fik det ikke bedre af den grund, men jeg blev ved med det i rigtig lang tid."

Ligesom Stine fremstiller Brian sin selvskadende adfærd som straffe-handlinger, hvor han i vid udstrækning fik som fortjent. Brian var nemlig "ikke god nok", men derimod "snotdum", hvorfor han skulle "have nogle tæsk". Og dem gav han så sig selv, og han blev ved, ind til det blødte.

Brian beskriver, hvordan han forestillede sig blodet, der flød ud af hans hænder, som et symbol på den smerte, der skulle forlade ham, når han havde straffet sig selv. Problemet var bare, at det var et tomt symbol, og at smerten derfor aldrig forlod kroppen sammen med blodet. Alligevel blev han ved med at skade sig selv. I bagklogskabens klare lys kan han se, at det foregik i alt for lang tid – og desværre til ingen verdens nytte.

Sådan har 17-årige Laura det ikke. Hendes selvskadende adfærd ligger også nogle år tilbage. Men hun fortæller, at selv-afstraffelsen faktisk havde en kortvarig effekt på hende:

Hvad gjorde det? Kan du beskrive det? Jeg ved godt, det er rigtig svært, men kunne du prøve at sætte nogle ord på? ... Jo"

Hvordan havde du det fx bagefter?

"Jamen jeg havde det godt. Altså, jo mere jeg gjorde det, jo bedre havde jeg det altså. For så kunne jeg ligesom lære det, kunne jeg. Det var ligesom at afstraffe sig selv på den måde ved at gøre det".

Afstraffe sig selv?

"Ja, for at jeg havde det sådan, at jeg ikke bare kunne være glad og havde mange venner og folk, der kunne lide mig og var sammen med mig i fritiden, som alle andre var. For det var jeg ikke. Jeg var meget selv. Men når jeg var sammen med andre, så kom der en eller anden facade på, fordi jeg havde det skidt. Og der var ikke nogen, der opdagede, at jeg havde det skidt. Det var jo nemt nok for mig, at 'Nå, okay, jeg er glad i dag'. Det er jeg så ikke, men det behøver de ikke at vide. Altså. Men den har også været svær at lægge af efterhånden. Også når man har en kæreste, der gerne vil vide, hvordan man har det – og så kommer den der glade facade. Totalt falsk. Det er rigtig svært at vende sig af med igen, når man har prøvet det".

Altså den dér facade?

"Ja. Så det har taget mig rigtig lang tid at fralægge mig".

Ligesom Stine og Brian fortæller Laura, at hun ville straffe sig selv, fordi der var noget galt med hende. Det, Laura ville straffe sig selv for, var, at hun var ude af stand til at være glad, når hun var sammen med andre. Hun havde det derimod skidt og var således nødt til at forstille sig under samværet.

I modsætning til Brian giver Laura udtryk for, at straffe-handlingen havde en umiddelbar positiv virkning på hende. Umiddelbart efter, hun havde foretaget en selvskadende handling, havde hun det således godt. "Jo mere jeg gjorde det, jo bedre havde jeg det", siger hun ligefrem. Den selvskadende adfærd var altså ikke helt så ineffektiv for Laura, som den var for Brian.

Laura har ikke desto lagt den selvskadende adfærd bag sig. Til gengæld har det været sværere for hende at kvitte det, hun fremstiller som sine grundproblemer og årsagen til den selvskadende adfærd: Den manglende evne til at være glad og behovet for forstillelse i samværet med andre. Disse problemer – som endnu engang gang peger på de unges oplevelse af socialiteten som noget krav- og præstationsbetonet – lider hun tilsyneladende stadig under, omend hun nu er holdt op med at straffe sig selv for det.

At straffe sine forældre

Også 20-årige Louise har lagt selvskaden bag sig, selvom hun ligesom Laura indimellem oplevede en kortvarig positiv effekt af selvskaden. I modsætning til Laura lægger Louise dog vægt på, at straffe-aspektet ved den selvskadende adfærd ikke blot var rettet mod hende selv. Som det fremgår af følgende citat, kunne det også være en straffehandling, der var rettet mod forældrene:

"Jeg kan ikke huske, om jeg skar i mig selv, men det er et af de tidspunkter, hvor jeg godt kunne finde på at skære i mig selv, fordi at jeg føler, at jeg har påført en anden psykisk eller fysisk smerte. Ikke at det retfærdiggør det, man har gjort, men det føler man lidt."

Så det er lidt en form for straf eller

"Ja, når man selv har gjort noget rigtig skidt. Hvis der er nogen andre, der har gjort noget rigtig skidt, fx der med min mor og bror og min far, der ville jeg gøre det for, at de skulle blive kede af det".

Ja.

"Se, har vi virkelig fået dig til at gøre det".

Har de nogen sinde reageret sådan på det?

"Ikke åbenlyst. Altså min mor hun begynder bare at græde, og min far begynder bare at sidde, og min bror han begynder ikke at græde eller noget, men jeg tror da tit, at de har tænkt, at det var deres skyld, og det var da også lige netop det, jeg ville have dem til, når jeg var sur på dem".

Og det har de så også gjort?

"Ja".

Men du har ikke kun gjort det for at vise dem, hvor onde, eller hvor meget de havde...?

"Hvor uretfærdigt behandlet jeg følte mig"

Ja, hvor dårligt de havde behandlet dig. Du har også gjort det i nogen situationer, hvor du har følt, at du har behandlet din

mor dårligt fx?

"Ja, og det er ren og skær straf mod en selv."

23-årige Nikolaj, der havde en periode, hvor han klippede i sig selv, fortæller ligesom Louise om sin selvskadende handling som en straffehandling, der var rettet mod forældrene. Her kommer vi ind i interviewet på et tidspunkt, hvor Nikolaj taler om det at klippe i sig selv i stedet for at skære i sig selv:

Så er man ikke en rigtig cutter?

"Eller man er det på en anden måde, ikke? Altså, det var... jo, ja, jeg tror, det ville have været meget mere voldsomt, hvis det havde været sådan altså... det ville nok. Jeg tror, jeg gjorde det meget for billedet af mig selv som cutter, det var mere det, end det egentlig var sådan behovet for smerten."

Det var et billede af dig selv. Altså, du kunne godt lide den identitet?

"Ja, men det var altså også sådan lidt at tage den ultimative konsekvens. Det værste, værste, værste, man overhovedet kunne gøre imod mine forældre, ville være at klippe sig selv, ikke?"

Mens Stine, Brian og Laura beskriver deres selvskadende adfærd som en selv-straf, der skal matche deres følelser af skyld og anger over at have gjort noget forkert, fortæller Louise og Nikolaj i højere grad om den selvskadende adfærd som en straffehandling, der er rettet mod forældrene. Nok er det Louise og Nikolaj selv, der føler de kropslige pinsler ved deres selvskadende adfærd, men hensigten er at vække en skyld og anger hos forældrene, der i en vis forstand korresponderer med disse pinsler, der indirekte påføres forældrene som en straf.

Hos Louise og Nikolaj har den selvskadende adfærd således en tydelig social dimension, der gør den til noget andet og mere end blot en selv-rettet mestringsstrategi, omend det tydeligvis også er det: Dels fordi den konkret involverer en handling, som retter sig mod selvet, og dermed har selv-rettetheden som sit udgangspunkt. Og dels fordi orienteringen mod at straffe forældrene ikke udelukker en samtidig orientering mod at straffe sig selv, hvilket da også fremgår af citatet fra interviewet med Louise, der både taler om at ville straffe sine forældre og sig selv.

Men den sociale dimension ved den selvskadende adfærd er ikke desto mindre værd at notere sig, bl.a. fordi den viser, at de unge, trods alle deres selv-referencer, selv-rettetede mestringsstrategier osv., i nogen grad er bevidste om de ressourcer, der ligger hos de mennesker, som omgiver dem, og har visse forventninger til, hvordan disse ressourcer bør sættes i spil, når de har problemer og mistrives. Selvom straffe-handlingen overfor forældrene naturligvis indikerer, at de unges forventninger til, hvordan forældrene bør bruge deres ressourcer, ikke er blevet indfriet, kan den ikke desto mindre læses som et udtryk for, at de unge faktisk har forventninger til forældrene, hvilket i nogen grad kontrasterer den omsiggribende menneskeliggørelse af forældrene, der i "Udfordrende forældrerelationer" truede med at fratage forældrene enhver kapacitet til at støtte de unge, når de har problemer og mistrives. Men selvom billedet af forældrene i nogen grad vendes i det ovenstående, er det naturligvis vigtigt, at de beskrives som nogen, der svigter, og som skal straffes for deres svigt.

Et signal til omverdenen

Spørgsmålet er selvfølgelig, om straffen overhovedet rammer forældrene. En forudsætning for det er, at Louise og Nikolajs selvskadende adfærd overhovedet bliver aflæst og forstået af forældrene. Og det er langt fra sikkert. Hør blot Nikolaj:

"Jeg forbinder det meget klart – men selvfølgelig selve cutting-situationen det var bare sådan, det var jo også meget den

der se lige mig-agtigt?

Ja, lad være med at skændes...

"Prøv lige og se. Lad være med at skændes. Jeg sidder lige, jeg sidder lige her og klipper i mig selv. Men stadigvæk var det jo så lidt. Det var jo altså kun et lillebitte klip sådan, det var sådan næsten et symbolsk klip. Der skulle bare lige være en lillebitte smule blod. Det var ikke noget, der blødte eller noget. Det var sådan kun et lillebitte, bitte bitte, bitte bitte klip, en lille smule blod, nok til at det kunne ligne hvad som helst andet, og jeg sagde det heller aldrig".

Nej, de kom ikke engang og så det?

"Nej nej, men det var ligesom det samme. Det var ligesom begivenheden, det var sådan en... altså i mit lille hoved, det var det altså... Det var sådan, de drog ham så langt ud i ulykken, at han var nødt til at skære i sig selv, det ulykkelige teenagebarn"

Ja ja, men det tror jeg da altså, det er jo ikke fordi, det er sådan...

"Det er jo nok ret almindeligt, ikke?"

Ja, jeg tror også, det er ret almindeligt, også for at få opmærksomhed, at børn gør sådan nogle ting eller unge...

"Jeg sprang så bare lige mine forældre over. De ville heller aldrig... Altså mine forældre de ville have gået fuldstændig i spåner af det"

Nikolajs selvskade er et signal til forældrene om, at han lider, og at de er skyld i hans lidelser. Med selvskaden rækker han m.a.o. ud efter forældrene og forsøger at få dem til at forstå, hvad de gør ved ham. Paradoksalt nok gør han samtidig alt for at skjule selvskaden for forældrene. Han sørger for, at der er så lidt blod som muligt, han siger aldrig noget til dem, og han sikrer sig på alle mulige leder og kanter, at de ikke har nogen mulighed for at opfange det signal, han sender til dem. Nikolajs selvskadende adfærd er m.a.o. en straffeaktion overfor forældrene, som han samtidig beskytter forældrene imod.

Nikolaj forklarer denne beskyttelse med, at "de ville have gået fuldstændig i spåner af det", hvilket kunne tolkes som et udtryk for, at han betragter det svigt, han gennem selvskaden forsøger at formidle til forældrene, at de har udsat ham for, som mindre tungtvejende end den skrøbelighed, han tillægger forældrene.

Det er dog værd at være opmærksom på, at det ikke kun er forældrene, Nikolaj har undladt at fortælle om sin selvskadende adfærd. Det fremgår således af interviewet, at Nikolaj aldrig snakket med nogen om emnet, før han deltager i den spørgeskemaundersøgelse, som indgik i den kvantitative del af *Når det er svært at være ung i DK*. I det spørgeskemaundersøgelsen tog udgangspunkt i telefoninterview, der er udført indenfor et multiple choice-format, må det kvalitative interview i denne rapport siges at være første gang, Nikolaj italesætter problematikken med sine egne ord og perspektiver. Ser man bort fra dette interview, må den sociale dimension, som ellers synes at være en vigtig drivkraft i hans selvskadende adfærd, siges at have haft begrænset gennemslagskraft.

Anderledes er det med Louise, hvis selvskadende adfærd ikke kun har været rettet mod forældrene, men også mod en kæreste, som blev gjort opmærksom på de ar, han havde sat på hendes sjæl, via et billede, Louise sendte til ham af sin selvskadede arm:

Og hvad skete der så da du skar dig selv? Hjælp det? Eller hvad skete der? Hvordan føltes det? Vil du prøve at beskrive det lidt. Kan du overhovedet huske tilbage?

"Altså, jeg kan huske nogen af gangene"

Ja.

"Altså, det er rigtig godt, hvis man skal få andre til at få skyldfølelse"

Ja.

"Også hvis, hvis folk skal have medlidenhed med en, er der også mange, der bare kigger på én, som om man er en drama queen"

Ja.

"Men det føles godt på en eller anden måde, en eller anden syg måde, når man går det. Det gør jo skide ondt"

Ja. Ja, det kunne jeg forestille mig, ja.

"I hvert fald hvis man gør det med sådan, du ved, en engangsskraber"

Ja.

"Det svier helt vildt! Det er, det er slet ikke til at beskrive".

Nej.

"Det gjorde jeg engang sådan hele vejen op af min arm, fordi at Mark han havde pisset mig af, og så sendte jeg et billede af det til ham".

Ja. Ja.

"Og det var så der, hvor han også valgte at gå fra mig. Fordi han syntes, at det, det kunne han ikke, det kunne han ikke tage. Det kom lige lidt for langt ud. Det var også en af grundene til, at han gik fra mig i hvert fald".

Men hvordan kan det være, du sendte det til ham?

"Det var fordi, han... han havde vist såret mig på et eller andet plan. Fordi at han havde sagt, at han ville holde en pause med mig eller sådan noget, og så blev jeg rigtig rigtig ked af det".

Ja.

"Og så sendte jeg det så... jamen for at vise ham, hvor meget han havde såret mig".

Ja.

"Jeg ved godt, det lyder åndssvagt, men..."

Næh.

"Det kan man jo ikke se, fordi jeg bløder, men... ja".

Har det handlet om det de andre gange, at du har villet vise nogen, hvor ked af det du var?

"Ja. Også sådan at jamen de skulle sgu da... ja, lægge mærke til mig, og hvor dårligt jeg havde det, så jeg kunne få noget hjælp".

Ved at sende et billede af sin blødende arm til sin kæreste forsøger Louise at appellere til dennes skyldfølelse og empati, men appellen ser imidlertid ud til at støde ham længere bort fra hende. Inden billedet ville han blot holde en pause; efter billedet gjorde han det fuldstændig forbi med hende. Kæresten aflæser tilsyneladende ikke selvskaden som et signal om, at han har gjort noget forkert, snarere som et vidnesbyrd om, at hun er så langt ude, at hun ikke længere kan være hans kæreste.

Louise fortæller da også, at en risiko ved at fremvise selvskaden for at vække andres sympati er, at man bliver opfattet som en "drama queen" – dvs. som en, der iscenesætter sine følelser så storladent og voldsomt, at iscenesættelsen langt overstiger den karakter og vigtighed, følelserne i sig selv menes at have. Selvom det ifølge Louise "føles godt" at foretage en sådan iscenesættelse, skaber det sjældent den tilsigtede effekt hos beskuerne. Tværtimod "er der mange, der bare kigger på én", og selv hos kæresten er der altså ikke nødvendigvis megen sympati at hente efter.

Dette fravær af sympati kan evt. hænge sammen med, at omgivelserne kun i begrænset omfang afkoder og anerkender den sociale dimension ved selvskaden, som Louise, ligesom Nikolaj, selv betoner under interviewet. I ovenstående citat er der i hvert fald en bemærkelsesværdig diskrepans mellem Louises fremstilling af selvskaden som noget, der bl.a. en konsekvens af samspillet mellem hende og kæresten, og hendes beskrivelse af de reaktioner, hun møder i omgivelserne, hvor selvskaden snarere tolkes som et udtryk for, at hun er langt ude, en drama queen osv. Til trods for at hun selv lægger vægt på den sociale dimension ved selvskaden, oplever Louise m.a.o., at omgivelserne reducerer den til et spørgsmål om, hvordan hun er som individ.

At mærke sig selv

At det sociale og individuelle væver sig sammen i et komplekst mønster, hvor det ene kan være svært at skille fra det andet, illustreres da også af følgende citat fra Nikolaj, der rummer en beskrivelse af en helt konkret situation, hvor han gjorde skade på sig selv. I citatet fortæller Nikolaj, hvordan han suges ind i et skænderi mellem forældrene, hvilket afføder et behov for at mærke sig selv:

"Der var noget i vejen, og så snakkede han (faren) med min mor, så diskuterede de, de skændtes, og så sad jeg derinde, og så synes jeg bare, det var helt elendigt. Det var ligesom følelsen af, at jeg ikke kunne mærke noget altså, at hele min opmærksomhed den hang ligesom uden for mig i det dér rum, altså inde i det rum ved siden af, hvor de skændtes. Jeg kunne ikke høre, hvad de sagde, men stadigvæk så var hele... jeg var ligesom sådan helt ude for mig selv og så tror jeg det var sådan fornemmelsen af at skulle... mærke noget, altså."

Ja.

"Hvorfor kan jeg ikke mærke noget, og så et eller andet... Så hvis jeg nu klipper mig i hånden, så kan det være, jeg kan mærke det... Så kan man sige, det virkede jo, jeg kunne godt mærke det..."

Har du ar efter det i dag?

"Nej, det ved jeg ikke rigtigt, man har sgu så mange ar på sin hånd".

Ja, det er rigtig nok, alt mulig mærkeligt, man går rundt og gør.

"Jeg ved ikke. Det skulle være et af de dér".

Ja. Hjælp det så?

"Ja".

Altså...

"Jeg kunne godt mærke det..."

Nikolaj beskriver, hvordan han har oplevelsen af at blive løftet ud af sig selv og suget ind i det tilstødende værelse, hvor forældrene er i gang med at skændes. Men selvom han således bliver en slags kropsløs observatør til et af de mange skænderier mellem forældrene, der er et gennemgående tema i hans beskrivelser af sin selvskadende adfærd, kan han ikke høre, hvad de skændes om. For hans kropsløse tilstedeværelse i værelset med forældrene er ikke en egentlig tilstedeværelse. Han er derfor hverken til stede hos forældrene eller i sig selv, men befinder sig snarere i et tranceagtigt mellemrum, hvor han oplever et behov for at "mærke noget". Og idet han skader sig selv, mærker han tydeligvis sig selv, han kommer m.a.o. tilbage i sin krop og væk fra det tranceagtige mellemrum, han havde bevæget sig ind i under forældrenes skænderi.

25-årige Lea – som vi kortvarigt mødte i afsnittet "Udfordrende forældrerelationer", hvor hun bl.a. fortalte om behovet for at beskytte sine forældre mod sin selvskadende adfærd – fortæller også om sin selvskade som noget, der er knyttet til en slags behov for at mærke sig selv eller sin krop:

Det her med, at du så selv sådan pillede eller hakkede eller hvad var det, kradsede ja. Hvordan, altså hvad tænkte du ligesom?

"Jamen, jeg ved ikke rigtigt. Det er lidt svært".

Ja, det forstår jeg godt. At det er svært at sætte ord på.

"Svært at sætte ord på nu. Men jeg tror, det er sådan – og jeg kan også se det fra min søster, fordi hun skærer i sig selv, ikke? Jeg tror, at det er sådan en eller anden desperation. Altså, sådan en eller anden, at man ikke rigtigt kan... altså, man kan ikke... vide... hvad man... Jeg ved det ikke. Det er enormt svært at sætte ord på".

Ja, det forstår jeg.

"Men jeg tror virkelig det er sådan en desperation altså. Man kan ikke, der er ikke noget andet, man føler, man kan gøre, og man har brug for et eller andet fysisk tegn på det man føler... Eller på en eller anden måde er det nemmere at forholde sig til den smerte".

En fysisk, konkret smerte?

"Jeg ved det ikke. Det er virkelig svært at sige".

Ligesom Nikolaj har Lea tilsyneladende et behov for at få sin følelsesmæssige tilstand gjort håndgribelig, hvilket påføringen af kropslige smerte bidrager til. Med den håndgribelige smerte bliver den følelsesmæssige tilstand simpelthen "nemmere at forholde sig til", som Lea siger under interviewet.

Selvom hun i modsætning til Nikolaj ikke taler sin følelsesmæssige tilstand frem som et tranceagtigt mellemrum, fremstår den diffus, lettere uforståelig og derfor svær at håndtere. Den selvskadende adfærd synes således at have karakter af en bestræbelse på at skabe en mindre diffus, mere forståelig og derfor mere håndterbar tilstand. En bestræbelse, der med Leas eget ord

er født af en "desperation", der synes at være hendes klareste beskrivelse af den følelsesmæssige tilstand, der får hende til at skade sig selv.

Selvom ikke alle de unge, der ovenfor har beskrevet deres selvskadende adfærd, nødvendigvis ville bruge ordet "desperation" i forhold til den følelsesmæssige tilstand, de oplever i forbindelse med denne adfærd, illustrerer det udmærket, hvor svære de sociale og psykologiske problemstillinger, der er knyttet til den selvskadende adfærd, opleves blandt de unge i undersøgelsen.

Et ungdomskulturelt ritual

Kun én af de interviewede unge, der har erfaring med at skade sig selv, taler om sin selvskadende adfærd som et relativt uproblematisk fænomen. Det er 21-årige Trine, der mest af alt omtaler sin selvskadende adfærd som en slags ungdomskulturelt ritual, der foregik i et socialt rum med andre unge:

Ja, er det noget, du har lyst til at fortælle lidt om?

"Jamen, jeg havde ... Hvornår startede det? Jamen, det må have været, da jeg var fjorten, inden jeg fik min første kæreste... da havde – og det var ikke engang fordi, at man havde nogle psykiske problemer eller noget som helst – jeg tror bare, det var fordi, man var dum! Altså, man skulle prøve lidt grænser af, hvor mange smerter kunne man tåle og det endte simpelthen med, at det blev en lille konkurrence mellem nogle venner, som boede i byen, om hvem der kunne lave de pæneste mønstre i huden"

Altså ved at skære?

"Ja, og det... Jeg tror, det varede et halvt års tid eller sådan noget, og så var det sådan overstået igen. Min mor hun vidste det godt, og det eneste, hun sagde til mig, var: 'Du er sgu da dum!' Altså og så ... så var det det"

Okay, så det var ikke sådan noget, du gjorde alene? Det var noget, man gjorde sammen med andre?

"Jamen, det var det faktisk. Jeg ved ikke helt. Jeg tror, det var nogenlunde det samme, som når man sidder og ryger vandpibe sammen. Det var sådan lidt socialt, og det var lidt morsomt og – det var jo ikke fordi, at man sad og havde det dårligt med sig selv. Det var jo simpelthen bare for at afprøve ens grænser for, hvad man kunne tåle"

Okay, der er jo mange, der siger, at de gør fordi, at de har været kede af det eller har villet slippe væk fra nogle problemer?

"Nej, det har det faktisk ikke været – ikke med skærreriet. Altså, jeg er meget er aggressiv. Jeg har været det, og jeg er det stadigvæk, og det er noget, som jeg prøver at tackle, men det har aldrig været en flugtvej at skære i sig selv på den måde"

Nej, så det var mere sådan en eller anden social ting?

"Jamen, det tror jeg. Det var det der med, man var dum, man var ung, og man skulle prøve lidt af hvert"

Så det var ikke noget, I gjorde derhjemme, og så kom og sammenlignede, men det var noget man sad sammen og gjorde?

"Ja vi sad og gjorde det sammen, og så havde vi hver vores hobbykniv, og så sad man og kiggede på hinanden. Det var sådan lidt ..."

Var det så piger eller drenge eller begge dele?

"Jamen, det var begge dele. Det var faktisk, det var min bedste ven, der var et år yngre end mig, og det var en dreng"

Okay, det var jer, der sad og gjorde det?

"Ja"

Og tror du, han gjorde det på samme måde som dig?

"Jamen han kom og spurgte mig en dag om det gjorde ondt, fordi jeg var startet sammen med en veninde"

Okay, det var jer, der havde fundet på det eller hvad?

"Jamen, vi var begyndt på det, og så kom han en dag og spurgte, om det gjorde ondt, fordi han var nysgerrig og sådan noget. Og det gjorde ikke ondt, og så hoppede han med på vognen, uheldig som han jo så var, ikke? Men altså så var det vi sad en aften om ugen eller sådan noget sammen, og så røg på noget vandpibe og ..."

Ja, men hvordan fandt du og din veninde ligesom på det?

"Jamen, det ved jeg faktisk ikke. Det kan jeg faktisk ikke huske, altså jeg kan huske, at hun havde nogle psykiske problemer – det havde hun. Og jeg tror det var sådan, det startede for hende, men så tror jeg bagefter, så var det bare en vane for hende, så det havde ikke noget at gøre med, at hun var i dårligt humør eller noget som helst. Jeg tror bare, det var ren og skær tidsfordriv for hende"

Og hvordan stoppede det? Var det fordi, din mor sagde, at nu... eller hvordan?

"Nej, men så... altså, jamen hvad har det været, et halvt år til et år efter, jeg var startet, så fik jeg min kæreste, og så"

ebbede det automatisk stille og roligt ud. Og så gjorde jeg ikke det mere, det var ikke noget med, at jeg gik fra den ene til den anden dag og sagde: 'Nej, nu gider jeg ikke det mere'. Det var bare sådan noget med, at nu havde man noget andet at tage sig til, og så glemte man alt om det".

Trines fortælling viser, at selvskadende adfærd ikke nødvendigvis er forbundet med store sociale og psykologiske problemer. Der kan tværtimod være tale om et ritual, man udfører sammen med andre unge, hvor man prøver egne og andres grænser af, og som afsluttes næsten lige så umærkbart, som det begyndte, når noget nyt og mere interessant, som fx en kæreste, kommer på banen.

Sammenfatning

Selvom Trines fortælling indgår i den samlede palet af farver, som de mange fortællinger om selvskadende adfærd udgør, skiller den med sin sorgløshed sig alligevel ud fra farverne på resten af paletten. Nok kommer de øvrige fortællinger også vidt omkring og beskriver mange forskellige aspekter af den selvskadende adfærd, men de har ikke desto mindre alvoren og smerten som gennemgående træk. Ser man bort fra Trines fortælling, fremstår den selvskadende adfærd således som noget, der handler om at bære på uforløste aggressioner, føle sig skyldig, hade sig selv, straffe sig selv, føle sig svigtet, straffe ens nærmeste, befinde sig i uløselige konflikter, føle diffus og uhåndterbar smerte og være helt ude af stand til at mærke sig selv – bare for at nævne nogle af de alvorstunge og smertefulde temaer, som ovenfor er kommet frem i de unges fortællinger.

Samtidig opleves den selvskadende adfærd som et forsøg på at gøre noget ved alle disse forhold, der ellers opleves som næsten umulige at gøre noget ved. Og adfærden ser rent faktisk ud til at gøre noget: Pludselig mærker man sig selv, smerten bliver konkret, et øjeblik forsvinder de uløselige konflikter, man føler sig mindre skyldig, får afløb for deres aggressioner osv. Men tilsyneladende er virkningen kortvarig: Aggressionerne kommer ganske hurtigt tilbage, følelsen af skyld blusser atter op, selvhadet, oplevelsen af svigt, behovet for at straffe sig selv og sine nærmeste, den uløselige konflikt, den diffuse og uhåndterbare smerte – alting vender snart tilbage, som om intet var hændt. De eneste længerevarende forandringer, man kan regne med, er de mærker, som den selvskadende adfærd sætter på kroppen, hvor små og undselige de end måtte være.

Enkelte gange kan den selvskadende adfærd dog sætte sig yderligere spor – som det er tilfældet med Louise, der sender et billede af sin selvskadede arm til en kæreste, der har såret hende. Reaktionen var dog ikke den medfølelse og medlidenhed, hun havde håbet på. I stedet slog kæresten op med hende, og Louise er helt klar over hvorfor: Omverdenen opfatter nemlig ikke den person, der skader sig selv, som et uskyldigt offer, der skal drages omsorg for og tages hensyn til. Selvskaderen er derimod en "drama queen", der er "langt ude", og man "kigger på" selvskaderen med et distanceret blik og tager afstand fra hende i stedet for at omfavne hende og tage hende til sig. Ifølge Louise er omverdenen m.a.o. utilbøjelig til at høre det råb om hjælp, hun ytrer med sin selvskade. I stedet hører man en forkrøblet persons alt for højlydte forsøg på at tiltrække sig opmærksomhed. Der er således et betydeligt mismatch mellem det signal, Louise ønsker at formidle med sin selvskade, og den måde, omverdenen tolker signalet på.

Det er dog ikke nødvendigvis frygten for et sådant mismatch, der afholder hovedparten af de unge fra at gøre omverdenen opmærksom på deres selvskade. Visse unge giver derimod udtryk for, at de er bange for, at selvskaden bliver opfattet lige præcis, som den var tiltænkt. Det

gælder fx Nikolaj, der beskriver sin selvskade som et signal til forældrene om, at han lider, og at de er skyld i hans lidelser. Samtidig gør han alt for at skjule dette signal fra forældrene – han kan nemlig ikke overskue de konsekvenser, det ville have, hvis de opfangede dette signal. ”De ville have gået fuldstændig i spåner af det”, som han siger. Den forhåbning, der knytter sig til at blive forstået af forældrene, er m.a.o. mindre end frygten for, hvad en sådan forståelse ville kunne føre med sig.

Uanset om det er frygten for et mismatch eller et match, der gør, at de unge i vid udstrækning holder deres selvskadende adfærd for sig selv, synes det at være overordentligt problematisk for de unge at delagtiggøre omverdenen i deres selvskade – og det på trods af at selvskaden delvist er motiveret af en sådan delagtiggørelse. Omvendt handler selvskaden langt fra kun om de unges relation til omverdenen – den synes i lige så høj grad at vedrøre de unges relation til sig selv.

Også her beskrives selvskaden i nogen grad som et signal, om end det i denne sammenhæng er et signal, de unge sender til sig selv. Som når fx Stine beretter, at hun bruger sin selvskade til at ”vise sig selv”, at hun angrer noget, hun har gjort, og er villig til at tage den straf, hun har fortjent. Eller når Brian banker sine hænder til blods som et ”symbolsk” vidnesbyrd til sig selv om, at han havde straffet sig selv tilstrækkeligt for sine dumheder. De signaler, de unge sender til sig selv med selvskaden, synes altså at indgå i en slags indre regnskaber, hvor de forsøger at skabe balance mellem deres gode og dårlige sider. Når de oplever, at der er en overvægt af dårlige sider, kan de tilsyneladende anvende selvskaden som en straf, der giver dem gode points, hvilket for en kort stund genskaber balancen i regnskaberne.

Regnskaberne synes dog langt fra at være præget af orden og overskuelighed. De selvskadende unge fremstiller tværtimod deres tanker og følelser om godt og dårlig, skyld og straf osv. som diffuse og u håndterbare, og den selvskadende adfærd fremstår i vid udstrækning som et forsøg på at gøre dem mere konkrete og håndterbare. Den smerte, de påfører sig selv med selvskaden, skaber en momentan klarhed. Det gør ondt, de mærker deres krop og sig selv, og for en stund føles alting mere afgrænset og mindre kaotisk. Men denne følelse er kortvarig: ”Jeg fik det ikke bedre af den grund”, som Brian siger ovenfor. ”Jeg ved ikke, hvorfor jeg blev ved, for det virkede aldrig”, konstaterer han ydermere.

Ifølge psykologen Bo Møhl, der har beskæftiget sig indgående med selvskadende adfærd, kan vedvarende selvskade imidlertid skyldes, at man har udviklet en afhængighed af den mindskning af følelsesmæssige spændinger, som umiddelbart følger med selvskaden. Man får i givet fald sværere og sværere ved at være i dem og må derfor i stigende grad ty til selvskade. Denne afhængighed kan endog være koblet til en fysiologisk afhængighed, der handler om, at man bliver afhængig af de smertedæmpende og lystfremmende stoffer, som udløses af selvskaden. Samlet betyder afhængigheden ifølge Møhl, at den selvskadende person bliver dårligere og dårligere til at leve sit liv og får sværere og sværere ved at løse sine problemer. Man bliver simpelthen fanget i selvskade som en mestringsstrategi (Nielsen et al 2010a).

Om det er tilfældet med de unge, der kommer til orde i ovenstående, kan vi ikke sige noget om. Vi kan blot konstatere, at de alle gentagne gange har gjort skade på sig selv, om end de alle under interviewene lægger vægt på, at det ligger et stykke tilbage i tiden.

At disciplinere sig selv

Med den sidste selv-rettede mestringsstrategi, vi vil sætte fokus på i dette kapitel, bevæger vi os atter væk fra den krop, der har været omdrejningspunktet i de to seneste afsnit i kapitlet. Der er

derimod tale om en mestringsstrategi, der er rettet mod at optimere ens mentale og intellektuelle kapacitet gennem en mobilisering af selvdisciplinen.

Idet en sådan mobilisering i nogen grad involverer en disciplinering af kroppen, der må være en villig medspiller, hvis strategien skal lykkes, kan den ikke siges at være en decideret ukropslig strategi. Men det er alligevel afgørende, at det ikke er kroppen, men det mentale og intellektuelle, som er i centrum af strategien. Dermed bliver det nemlig tydeligt, at det ikke kun er kroppen, der ses som et projekt, der skal udformes, eller et problem, der skal løses. Det samme gælder i nogen grad ens personlige egenskaber.

Idet de unge i undersøgelsen i vid udstrækning har haft betydelige mistrivelsesproblemer inde på livet, har flere af dem erfaringer med terapi, psykologhjælp osv., der naturligvis også rummer personlighedsudviklende dimensioner. Men de beretninger, vi sætter fokus på nedenfor, handler ikke om konkrete forløb, hvor en terapeut eller en psykolog hjælper dem ud af en specifik krise el.lign. Selvom de kan være affødt af sådanne forløb, er der snarere tale om udviklingsprocesser, som de unge selv faciliterer og monitorerer. Dvs., at de unge i nogen grad anlægger en terapeutisk eller psykologisk tilgang til sig selv med henblik på at generere en personlig udvikling.

Nikolaj - som vi mødte flere gange i afsnittet om selvskade, som han tidligere har praktiseret - fortæller her om sit forsøg på at få mere viljestyrke uden at blive kontrofikseret:

"Jeg tror sådan, jeg er blevet lidt afhængig af tanken om at have kontrol over det, altså selvkontrol!"

Ja?

"Det er meget vigtigt for mig, selvkontrol, men altså det er også... Og der kan man sige, at det jo for nogen, ikke? - så ville det der med at have sådan en meget stærk trang til at kontrollere sig selv, det vil være et stort problem. Så kan man sige, for mig så er det lige så stille blevet sådan... har det ændret sig igennem... Jeg var også i kloster nogle gange, efter gymnasiet, gennem sådan en religiøs praksis. Igennem ja... læsning, psykologi, meditation og sådan nogle ting, så er det lige så stille sådan, det der ønske i virkeligheden om at kontrollere sig selv totalt. Det er lige så stille blevet sådan, så udvikler det sig så en anden vej, hvor man lærer ligesom og give fri... give sig selv fri på en måde ikke, hvor man ikke anstrenger sig for meget!"

Men er det sådan et tema, der har fulgt dig...?

"Så det bliver til viljestyrke i stedet for fra starten at være sådan en slags selvundertrykkelse, ikke. Og man kan sige, der er ikke helt sket det samme for mine brødre, men det tror jeg der gør, fordi de er på samme måde lidt som mig-agtigt!"

Nikolaj har anvendt en række forskellige teknikker for at virkeliggøre sin ambition om at øge selvkontrollen. Det er fx ikke lang tid siden, han har været på et længere meditationskursus, og på interviewtidspunktet dyrker han fortsat yoga ganske hyppigt. Han har dog gjort op med sin ambition om at øge selvkontrollen, der blev så omsiggribende, at den endte med at blive "selvundertrykkelse", og på interviewtidspunktet er hans ambition snarere at mobilisere viljestyrken.

Hvor Nikolaj sætter grænsen mellem selvkontrol og viljestyrke, kan vi ikke sige noget entydigt om, men hvor han forbinder selvkontrol med selvundertrykkelse, associerer han viljestyrke med frihed. Selvkontrollen holder m.a.o. noget i ham nede, mens viljestyrken sætter noget fri. Selvom han ligeledes fremstiller sit fokus på viljestyrke som et opgør med det at skulle anstrenge sig for i stedet at give sig selv fri, synes også ambitionen om viljestyrke ikke desto mindre også at forudsætte, at han arbejder bevidst og målrettet med sig selv - det er ikke noget, der kommer af sig selv, men derimod noget man skal "lære".

Også 23-årige Anders, som vi har mødt flere gange tidligere, kender til det at ville have selvkontrol. Det var fx Anders, som i afsnittet om "Hverdagslivets udfordringer og pres" gav udtryk for, at han havde lavet en plan for, hvordan han kunne blive klog igen, da han efter et stykke tid på universitetet oplevede, at han var ved at miste sin almene viden. Selvom han ligesom Nikolaj i stigende grad forholder sig kritisk til sådanne bestræbelser på at ville kontrollere sig selv, har han ikke formuleret en ny doktrin, der gør op med selvkontrollen. Han giver blot udtryk for, at

han ville ønske, at han bare kunne kaste sig ud i tingene uden at skulle planlægge dem så nøje på forhånd:

Er det noget du stadig gør? Det der med at lægge planer?

"Ja, lidt, men jeg er lidt holdt op med det, tror jeg. Men det er noget, jeg har gjort tit. Jeg ved ikke, om det er typisk for folk, der ikke har styr på det sådan... At man laver... på en eller anden måde hvis... Hvis man ikke kan nå det i virkeligheden, så kan man i hvert fald nå det på en plan. Og det er også åndssvagt, for jeg har også taget mig selv i – og det har jeg gjort virkelig mange gange, at jeg har siddet og brugt to timer på at lave en eller anden detaljeret plan for, hvordan jeg skal øve klaver, og hvor jeg så har tænkt: 'Hvorfor fanden brugte du ikke de to timer på bare at øve i stedet for'... Altså bare at gøre ting i stedet for at overveje at gøre dem. Det synes jeg godt kan være lidt åndssvagt nogen gange".

Anders' ønske om bare at kunne kaste sig ud i tingene bærer en række mindelser om Nikolajs doktrin om selvdisciplin. Der er således ikke tale om et opgør med det at gøre tingene og heller ikke et relateret ønske om at kunne tage lettere på dem. Opgøret vedrører i stedet de planlægningsmanøvrer, der aktuelt er en forudsætning for, at Anders får tingene gjort. Han ville ønske, at han bare kunne gøre dem af sig selv.

Anders ytrer m.a.o. et ønske om, at det i højere grad kunne være en selvdrevet og automatiseret proces at gøre tingene frem for noget, der forudsætter selvmonitorering og selvregulering. I stedet for at være afhængig af at skulle kontrollere sig selv, ville han således gerne have en indre impuls mod at gøre tingene, der ville gøre denne kontrol overflødig. Om denne indre impuls er lig med den selvdisciplin, Nikolaj taler om, kan vi ikke vide med sikkerhed, men dens karakter af en iboende selvgenereret drivkraft, der erstatter en ydre selvovervågning, bærer i hvert fald mindelser om den.

Dog synes Anders ikke i samme omfang som Nikolaj at gøre det til et spørgsmål om frihed mv. Han lægger således mindre vægt på, at selvet bliver sat fri fra en ydre kontrol, end på, at selvet bare får tingene gjort. I begge tilfælde ser der dog ud til at være tale om et ønske om at skrælle et refleksivt lag af sin væren. At bare gøre og være mere uden alle mulige tanker, overvejelser, spekulationer, overvågningsmanøvrer, planlægningsbestrebelse osv., som irammesætter og griber ind i deres daglige praksisser.

Sammenfatning

På den ene side er Anders og Nikolajs opgør med selvkontrol og planlægning uhyre refleksive. De ser på sig selv udefra og foretager en mængde analyser af, hvilke konsekvenser deres tilbøjelighed til at udøve selvkontrol og planlægge deres liv har for dem og deres liv, ligesom de gør sig en række overvejelser over, hvad der skal til for at justere disse tilbøjeligheder, så de bliver i stand til at udforme sig selv og deres liv på mere hensigtsmæssige måder.

I den forstand fremstår de begge som fremragende eksempler på, hvad der i den samfundsvidenskabelige litteratur beskrives som senmoderne individer, der gennem en refleksiv selvanalyse udformer sig selv og deres liv som projekter, hvilket grundlæggende betragtes som et udtryk for, at man i det senmoderne samfund ikke a priori har et ståsted og en identitet. Disse størrelser må man derimod arbejde for at konstruere, og med mindre man kan affinde sig med ikke at have noget ståsted og ikke være nogen, er det et arbejde man pinedød må påtage sig (Lash & Featherstone 2002, Bauman 2002).

Og det gør Anders og Nikolaj da også. Interessant er imidlertid, at de samtidig ser ud til at efterspørge en værensform, der er mindre refleksiv, dvs. som ikke i så høj grad forudsætter den selvovervågning, selvanalyse, selvindgriben osv., som ser ud til at være nogle af de væsentligste

redskaber, de senmoderne individer har til disposition i deres konstruktion af ståsted og identitet. I stedet ser de ud til at ytre et ønske om i højere grad bare at være i verden og gøre ting uden nødvendigvis at skulle forholde sig overvågende, analyserende, indgribende i forhold til denne væren og gøre.

Paradoksalt nok synes deres evne til at identificere denne refleksivitet som deres problem, samt deres evne til at arbejde med at forandre den, at være forudsat af den evne til at overvåge, analysere, gribe ind i sig selv osv., som selvsamme refleksivitet rummer. Anders og Nikolaj illustrerer hermed, at refleksiviteten, som præger mange af de unge i undersøgelsen, ikke bare er en afgørende ressource for det senmoderne individs selvkonstruktion, men også et åg, der indimellem komplicerer deres tilværelse unødigt – og som af samme årsag skaber et ønske om en mere enkel og ligefrem eksistens.

DEL 3: DE SOCIALT RETTEDE MESTRINGSSTRATEGIER

Indledning

Selvom de unge i undersøgelsen i vid udstrækning retter deres adfærd mod sig selv, når de skal forsøge at håndtere deres mistrivsel, rummer interviewene også flere eksempler på, at de rækker ud efter andre mennesker for at få hjælp til at løse deres problemer, ligesom der er et antal eksempler på, at mistrivselen bliver set af andre, som af egen kraft forsøger at gøre en forskel for de unge.

Disse eksempler viser med stor tydelighed, at individualiseringen ikke har som konsekvens, at de unge lever deres liv i isolation fra andre mennesker – de fleste unge er således omgivet af venner, forældre, lærere, klassekammerater, kollegaer og mange andre, som på forskellig vis spiller en rolle i deres dagligdag. Individualiseringen ser snarere ud til at betyde, at relationerne til disse andre mennesker har fået en ny karakter – i hvert fald fremstår det sådan, når man ser relationerne fra de unges synsvinkel, som vi har forsøgt at gøre i denne undersøgelse. Det har bl.a. været karakteristisk for de unge, vi har stiftet bekendtskab med ovenfor, at de ikke bare stiller store krav til, hvordan de selv skal bidrage til de relationer, de indgår i, de er også nådesløse i deres selvkritik, når de ikke kan leve op til kravene.

Individualiseringen ser altså ikke bare ud til at øge de unges optagethed af deres egen rolle i relationerne, den ser i særdeleshed ud til at skærpe deres fokus på de fejl og mangler, som måtte præge deres forvaltning af denne rolle. I den forstand forekommer det ikke overraskende, at de unge i vid udstrækning tyer til selv-rettede mestringsstrategier, når de mistrives, frem for at orientere sig mod de mennesker, der indgår i de relationer, som omgiver dem: Det er ikke disse mennesker, eller relationerne i videre forstand, den er gal med, synes logikken at være. Det er jo en selv, hvorfor det også en selv, der skal gøres noget ved, hvis man vil forsøge at få det bedre.

Samtidig indikerer den kvantitative del af *Når det er svært at være ung i DK*, at det kan være trivselsskabende for de unge at gå til deres problemer med en social horisont. De unge, der angiver, at de har andre mennesker at gå til, når de har det svært, er således mere tilbøjelige til at trives end andre unge. Og denne tilbøjelighed øges, hvis de unge rent faktisk går til disse andre mennesker, når de oplever at have problemer (Nielsen et al 2010). Selvom vi i det ovenstående har set en række eksempler på, hvor svær relationen med jævnaldrende venner og bekendte kan være (se afsnittet om "At holde sig for sig selv") – synes det at være vigtigt for de unges trivsel at have andre unge at kunne gå til og bruge, når de mistrives.

At unge kan udgøre betydningsfulde ressourcer for hinanden, når de mistrives, afspejler den betydningsfulde rolle, som unge i det senmoderne samfund i det hele taget spiller i hinandens liv. Det er et velkendt tema i ungdomsforskningen, som bl.a. lægger vægt på, at senmoderne unge ofte tilbringer mere tid med andre unge end med fx deres forældre, hvorfor den enkelte unges identitetsdannelse, selvforståelse, omverdensrelation osv. i vid udstrækning udvikles i et samspil med andre unge (fx Frønes 2006, Scott Sørensen 2002).

Samtidig peger forskningen imidlertid ligeledes på vigtigheden af, at de unge har voksne i deres liv, som bl.a. kan være der for dem, når de ikke har nogen unge i deres liv, eller når disse relationer kører af sporet. Tilstedeværende forældre er naturligvis altafgørende, men da de unges samspil med hinanden i vid udstrækning finder sted i sammenhænge, hvor forældrene ikke er til stede – fx i skolen, klubben osv. – er der en tiltagende opmærksomhed på den rolle, som lærere, undervisere, pædagoger og andre professionelle voksne kan spille for de unges trivsel (Nielsen et al 2010a).

Andre unge og professionelle voksne spiller da også en fremtrædende rolle i de eksempler på socialt rettede mestringsstrategier, som interviewene med de unge i denne undersøgelse rummer. Når de unge i undersøgelsen rækker ud efter andre mennesker for at få hjælp, eller når andre mennesker rækker ud efter de unge, er der i disse eksempler i mange tilfælde tale om andre unge eller professionelle voksne. I det følgende vil først fokusere på den rolle, andre unge kan spille for unge med mistrivsel. Derefter belyser vi den betydning, som voksne – herunder bl.a. de professionelle voksne – kan have. Som det vil fremgå, kan det have stor betydning, at andre mennesker bliver involveret eller involverer sig selv, når unge mistrives.

Når unge hjælper hinanden

22-årige Dennis, som i en årrække har haft en ensomhedsproblematik inde på livet (se afsnittet om "Den svære socialitet"), har for et stykke tid siden deltaget i et socialt projekt for unge ledige, hvor han mødte en lidt ældre fyr, Lars, som han har fastholdt kontakten med. De bor i nærheden af hinanden og har lavet en gensidig støtteordning, hvor de holder øje med hinanden, så ingen af dem isolerer sig fuldstændigt:

"Altså, det var... Jeg lærte også noget derovre, plus at jeg fik nogle venner derovre som... altså, nogle mennesker, som betyder noget i mit liv. Jeg har en ven, som har en nøgle til min lejlighed, ham fik jeg nede på det der job- og livsmestring. Der var også en ven, som der går på uni nu og læser filosofi, ham fik jeg på højskolen. Hver eneste gang, der er sket noget, og jeg har skullet starte op igen og møde nye mennesker, så har jeg fået nogle venner for livet ud af det!"

Så det har også ført noget godt med sig, alle de her skift?

"Ja, ja. Hvor jeg siger, at de venner, vil jeg helst ikke være foruden!"

Hvordan har du det med – altså ser du dine venner tit? Og hvordan har I det ligesom?

"Altså, jeg har en, der hedder Jens. Han er 32 år, jeg mødte ham på job- og livsmestring, og vi er sådan lidt like this! Virkelig tætte venner, og vi har nøglen til hinandens lejlighed. Han bor også i her i området, og han plejer lidt... Hvis han har et fjernsyn, en radio, en computer, et eller andet, endda for mange bøger, så kommer han ikke ud af sin lejlighed, for så er det mere interessant at blive derhjemme, så han har placeret den der X-Box herovre, og så kommer han og bruger den en gang eller to om ugen!"

For di han simpelthen ved, at hvis den står derhjemme, så kommer han... Jamen, det er da en dejlig ordning for dig!

"Plus at så kommer der også nogen forbi, og så skulle jeg helst ikke falde hen i flere måneder. Det er lidt planen!"

Så I hjælper hinanden sådan lidt bevidst med at holde hinanden oppe?

"Ja, ja, han har også sine egne problemer. Så har jeg også en ven der er handicappet, han går ikke så godt. Han læser inde på uni!"

Dennis' ensomhedsproblematik er knyttet til et større kompleks af sociale og psykologiske

problemer, som har fulgt ham gennem en årrække. Dennis har en lang række uddannelsesskift bag sig, men selvom han på interviewtidspunktet er begyndt på teknisk skole, føler han sig endnu ikke socialt integreret på skolen. Dennis' ensomhedsproblematik præges også af, at han har dårlig kontakt til sin familie, som sjældent tager kontakt til ham, hvilket Dennis er ganske ked af.

Til gengæld har han både været på efterskole og højskole, hvilket oplevedes som midlertidige positive vendepunkter. Som det fremgår af citatet, stammer en af de personer, Dennis stadig ser, netop fra højskoleopholdet. Men den vigtigste ven synes dog at være Lars, som jævnligt kommer forbi hos Dennis, bl.a. for at anvende den X-Box, han har placeret i Dennis' lejlighed, hvilket dels giver Lars en anledning til at komme ud af sin egen lejlighed, hvor han tilsyneladende murrer sig inde, og dels betyder, at Dennis løbende får afveksling fra sin egen ensomme trummerum.

Ordningen, der endog omfatter udveksling af nøgler til hinandens lejligheder, synes at tage udgangspunkt i begges erkendelse af, at de hver især har ensomhedsproblematikker inde på livet, og at de gennem ordningen kan hjælpe hinanden med at løse disse ensomhedsproblematikker. Deres samvær synes m.a.o. at tage udgangspunkt i deres mistrivsel samt et ønske om at tage hånd om den, hvilket dog ikke betyder, at de ikke også føler stor veneration for hinanden og har en nær relation til hinanden. Lars fremstår tværtimod som Dennis' absolut bedste ven. Selvom deres relation har karakter af en mestringsstrategi, er de "like this", som Dennis udtrykker det.

I modsætning til Dennis oplever 20-årige Linea, der går i gymnasiet, ikke sin hverdag som en ensom trummerum. Linea har i det hele taget ikke sociale og psykologiske problemstillinger inde på livet, som minder om Dennis'. Alt tyder således på, at Linea bliver familiens første student, og selvom hun har travlt i gymnasiet, har hun også et højt aktivitetsniveau i fritiden – bl.a. i en ungdomspolitisk organisation. Men selvom Linea på mange måder klarer sig godt, kan hun også have brug for nogen, der holder øje med hende. Heldigvis tager de hånd om hinanden i hendes klasse:

"Altså, vi er gode til at tage hånd om hinanden."

Hvordan det? Spørger man hinanden på en eller anden måde?

"Ja, eller siger til hinanden: 'Altså nu har vi' – altså fordi vi har samfundsvidenskabelig retning, så er der også nogle stykker, som der er aktive i politik, og vi har tre, som også er med i den 'ungdomspolitiske forening'. Og der er specielt, og der er vi gode til at sige: 'Nu tager du da ikke... nu stiller du ikke op til den her tillidspost, fordi det kan du ikke klare, vel?' Så må man sige til hinanden: 'Det skal du ikke gøre eller...'. Der er også nogle stykker, der har sagt til mig: 'Nu skal du ikke tage flere vagter i denne her måned, fordi det kan du ikke overskue'. Og det tror jeg egentligt ..."

Lytter du så til det?

"Nej, egentligt ikke rigtigt (griner), men altså det er jo meget rart, at der er nogle gode venner omkring én, som der kan tage hånd om det, ikke?"

Men ikke nok med, at Lineas klassekammerater holder øje med hende. Linea fortæller også, at hun ofte overnatter hos de veninder, som er flyttet til København. Linea giver flere steder i interviewet udtryk for, at hun føler sig anderledes end sine søskende, som hun har svært ved at identificere sig med (se afsnittet "Hverdagslivets udfordringer og pres"), men heldigvis har hun opbygget en kreds af nære veninder, som hun bruger på samme måde, som hun forestiller sig, at andre bruger deres søskende:

"Altså, når jeg hører, hvordan mine andre veninder de har det med deres søstre... det lyder jo så hyggeligt, ikke? Men det finder jeg jo så bare hos mine veninder i stedet..."

Men prøv at fortæl om de der veninder, hvad er det for nogen? Hvad betyder noget for dig ved dine venner eller veninder?

"De betyder alt for mig... Det er dem, som jeg sover sammen med nærmest... altså i weekenderne og sådan... Nu er mange af dem allerede flyttet til København. Det er nok også derfor, jeg gerne vil flytte til København, og nu snakker jeg sådan om dem, som jeg ikke kender fra det homoseksuelle miljø, men dem, som jeg har lært at kende gennem gymnasiet eller folkeskolen eller... efterskolen. Og der er jeg meget altså, der er jeg, tilbringer jeg rigtigt meget tid hos dem, bor

nærmest hos dem."

Veninderne betyder "alt". De har hjerterum og husrum. Og selvom Lineas venskaber ikke, som fx Dennis', synes at have som deres udgangspunkt, at man har problemer og skal hjælpe hinanden med disse problemer, ser venskaberne ud til at rumme så megen varme og omsorg, at der givetvis er plads til at have det dårligt samt mulighed for at blive taget hånd om i disse situationer.

De venner, som Linea har, er ikke omgivet af den skal af perfektion, som flere af de unge i undersøgelsen oplever, at der kan være rundt om jævnaldrende unge i deres omgangskreds, i hvert fald når de mødes flere ad gangen (se "At holde sig for sig selv"). I det omfang, der har været en sådan skal hos Lineas venner, er hun tilsyneladende brudt igennem den, og Linea og vennerne ser ud til at være trængt ind under huden på hinanden.

Hårdt arbejde at få hul igennem til vennerne

At det kan være noget af en proces, ved 20-årige Lasse, der læser enkeltfag på HF. Han havde tidligere nogle venner, som han nu indser, at han slet ikke kendte. Selvom det er anderledes med hans nuværende venner, er det en fortløbende proces at bryde barrierer ned og nå ind til hinanden. Dagen før interviewet oplevede han imidlertid et pludseligt gennembrud: Mens han og vennerne sad sammen foran computeren, boblede hans frustrationer over en dårlig date tidligere på ugen pludselig over. Han fortalte vennerne, hvordan han gik og havde det. Og så var der hul igennem til vennerne, der efterfølgende begyndte at øse af nogle tilsvarende erfaringer:

Men bruger I også hinanden til at snakke om ting, der er svære?

"Jamen, altså, lige præcis den her vennegruppe, synes jeg, har lidt svært ved det, men man skal bare lige tage skridtet til at åbne op, har jeg fundet ud af nu. For jeg har været sådan lidt... dem har jeg kun været nære venner med i halvandet år. Og i starten tænkte jeg meget, at de snakker ikke så meget om følelser og kærlighedslivet og sådan noget, men så har jeg fundet ud af, at man bare skal passe hver sit, og så kan de sgu godt finde ud af det".

Hvordan gør man det?

"Jamen... fx her – jeg... det havde været lidt underligt, fordi jeg havde været på en date med hende pigen, jeg mødte, hjemme hos hende. Og jeg var blevet meget anspændt, fordi jeg fandt ud af, at jeg ikke havde været på nogen ordentlig date – eller jeg havde ikke været hjemme hos en pige siden... jeg havde hende der kæresten i fire år. Jeg var fuldstændig utrænnet, følte jeg, og så blev jeg fuldstændig 'arrrg', utilpas, og jeg kunne ikke finde ud af at slappe af, vel? Og så sagde jeg det til dem, faktisk i går, hvor vi bare sad og snakkede os tre kammerater der, og så sagde jeg, at det var sgu lidt underligt, og så kom jeg til at tænke på min ekskæreste og syntes, det var lidt mærkeligt og kunne ikke finde ud af noget. Så sad vi lidt og snakkede. Og så sagde de: 'Jamen, jeg sad også...'. Og så sad vi sgu lidt og snakkede der, og det er skide smart, for man sidder tre sammen, og man tænker egentlig ikke over, at man sidder foran computeren. Vi sidder bare og snakker og slapper af".

Så du synes godt, du kan bruge dem til at snakke om sådan nogle ting?

"Ja".

Men forventer du af dine venner, at man kan spørge om det? Hvad betyder de for dig, kunne jeg også spørge?

"Jamen... Det er godt nok et svært spørgsmål!"

[Ler lidt] Ja...

"Tja".

[Pause] Hvis jeg lige skal hjælpe dig lidt: Du snakker om nære venner, nogen der havde været nære venner, og nogen der ikke var så nære venner – altså, hvornår er man nære venner?

"Det er de, når jeg føler, at jeg kan sige alt til dem, uden at de går fra mig, og at jeg bare kan slappe af med dem. Og det jeg rigtig godt kan lide ved dem her, det er, at vi ikke dømmes hinanden for at være forskellige, for vi er sgu alle sammen meget forskellige. Altså, vi har én... Ja, vi er bare meget forskellige. Og vi er også bare os selv, og det er utrolig lækkert, at man bare kan være sig selv – og så når man har lyst, så sige de ting, man nu synes, er svært. For de opdagede sgu også, at jeg havde det svært i den periode der. Så kom de ud og sagde: 'Du laver ikke noget, sæt dig ned'. Folk, der kan finde ud af at se, når man har det svært, og lige kan stoppe og sige: 'Så hjælper vi sgu lige hinanden' og sådan noget. Det synes jeg, er vigtigt. For det jeg fandt ud af med de der gamle venner – det var meget... Jeg følte bare, de var falske,

og at de ikke var sig selv. Og så fandt jeg ud af, at jeg havde været venner med nogen, som jeg slet ikke kendte [ler lidt], syntes jeg, og det var virkelig mærkeligt. Og man får sådan et chok, for det går jeg meget op i sig selv, altså jeg er meget ligefrem, og jeg siger bare, hvordan det er, og jeg er ærlig, og det kan godt være, det er hårdt nogle gange, men så ved man, at hvis jeg roser nogen, så ved de, at det er sandt, ikke? Så det eneste er bare at være sig selv. Så er jeg sgu egentlig ligeglads med, om de ikke kan lide mig".

Nok fremstår det som en pludselig indskydelse, at Lasse får fortalt sine venner om sin dårlige date. Han synes simpelthen at være så fyldt op af oplevelsen, at han ikke kan holde den for sig selv. Det fremstår m.a.o. som en impuls, han ikke selv kan styre, men som ytrer sig af egen kraft.

Når Lasse så begynder at indkredse, hvad en nær ven er, bliver det imidlertid tydeligt, at han rent faktisk betragter det at være åben om sig selv og kunne fortælle om sine problemer som et grundlæggende træk ved nære venskaber. Man kan næsten sige, at han ikke definerer en relation, der ikke rummer dette træk, som et nært venskab. Ifølge Lasse skal man m.a.o. kunne vise, hvem man er, og hvordan man har det, også når man har det dårligt, ellers er der per definition ikke tale om et nært venskab.

Den forstillelse, som prægede hans tidligere venskaber, og som ifølge flere af de unge i undersøgelsen præger deres samvær med andre unge, har således ikke status som nære venskaber. Sammen med nære venner forstiller man sig ikke. Man er sig selv Og hvorfor skulle man ikke også være det? I nære venskaber kan man rumme hinanden, også selvom man ikke ligner hinanden. Man har plads til hinandens forskelligheder, og man dømmes ikke hinanden på dem.

Men man får ikke lov til at sejle sin egen sø. Tværtimod er man opmærksomme på alle de små og større ting, der kunne være et tegn på, at en af vennerne har det dårligt. Og så forholder man sig til disse ting og forsøger at hjælpe dem. Retten til forskellighed er m.a.o. ikke ligegyldighed overfor hinanden. Lasses beretninger om hans nære venner viser tværtimod, at han ligesom Dennis og Linea har nydt godt af, at hans venner har stoppet op og taget hånd om ham, når han havde det dårligt.

I den forstand vidner Lasses, Dennis' og Lineas beretninger om, at andre unge kan spille en vigtig rolle i unges oplevelse af tilhørsforhold, accept, forståelse, tryghed, gensidighed osv., som kan have afgørende indflydelse på deres trivsel. Især Lasses beretning vidner dog også om, at det ikke nødvendigvis kommer lige let, men at det tværtimod kan kræve hårdt arbejde at når dertil.

Naturgroet solidaritet

I den forstand adskiller hans beretning sig imidlertid i høj grad fra den beretning, vi finder i interviewet med Teis. Teis fortæller således, at han er vokset op i et socialt sammensat kvarter, hvor det har været naturligt at tage hånd om dem, der har problemer i livet:

Hvordan har det været at være venner med nogen, der kommer fra så forskellige lag, altså kan du mærke forskel på dem? *"Jeg har aldrig kunne mærke forskel, fordi jeg bare er vokset op sådan, så vi er blevet formet af hinanden – så for os har det jo bare været normalt. Men jeg kan godt se, hvis jeg kommer nogle steder, hvor det er nogen, som alle sammen er vokset op i et fattigt miljø eller alle sammen er vokset op i et meget rigt miljø. Så selvfølgelig er det meget anderledes at se på deres gruppestruktur, hvor vi som regel altid bare har – også de venner, jeg har holdt fast i – hvis vi har et eller andet, så deler vi. Som regel er det noget, som jeg har set blandt de fattige, ikke? – at de deler meget, hvad de har. Men selv dem af os, der har mange penge, der er vokset op sammen... hvis der nogen, der har, og der nogen, der ikke har, jamen så får vi af hinanden... Og det er stort set ligegyldigt, om han har så givet ti gange, og ham den anden kun har givet en gang. Kommer han og giver en gang: 'Jamen, hey han giver, når han kan, så er det sgu okay'.* Okay, så man kan godt mærke forskel, men det er ikke noget, der er generende?

"Det er ikke noget, der er generende for mig. Men så begynder man så også at vælge sine venner ud fra det, ikke? – fordi jeg vil fx meget hellere være venner med én, hvor man sidder, og man har snakket sammen en aften og sådan noget, hvis så han tilfældigvis kommer til at vælte den her: 'Det må du sgu undskylde, du skal ikke give en ny'... men også være venner med folk, der ringer igen, ikke? Kontakten skal gå begge veje, det skal være dialog og ikke monologer".

Så det handler også om, hvordan man forholder sig til det med at være generøs, når man kan?

"Man behøver ikke at være det, men at man en gang imellem fx kan sige: 'Hey, nu giver jeg sgu en øl, fordi det er sidst på måneden, og du er på SU, og jeg arbejder'".

Så man kan støtte hinanden?

"Ja, men ikke kun økonomisk. Også hvis der er en, der har det dårligt. Fx i de perioder, hvor jeg ikke er social og sådan noget – og man er jo begyndt at tolke på hinandens sms'er. Hvis man kender personen, kan man se, hvordan han har det ud fra en kort besked. Altså, det er meget sådan, ved man, hvor hvis man snakker lidt sammen: 'Hey, har du det godt, og er du okay?' og sådan noget. Vi er meget... vi lægger meget vægt på, at hinanden har det godt.

Så I drager meget omsorg for hinanden?

"Ja, det er en meget omsorgsfuld gruppe".

Ja, hvor stor er den gruppe?

"Den omsorgsfulde? Vi er mange faktisk, men det er sådan... det er sporadisk, hvem der er med i den – eller nej, jeg er med i den hele tiden, men det er ikke altid, jeg er med, fordi at så er man ude sammen med andre venner og så videre. Igen, jeg har en stor social omgangskreds, men der er mange mennesker, der er en ti-tyve stykker. Det er selvfølgelig ikke alle sammen, som jeg ringer op, men så er jeg gode venner med et par stykker af dem, som er gode venner med de andre, og så på den måde er vi samlede, ikke kun omkring venskabet, men også om fælles interesser som rollespil eller computer for den sags skyld".

Teis fortæller, at hans opvækst i et socialt sammensat kvarter har givet ham nogle fordele, som han ikke finder hos de venner, der er vokset op i socialt homogene områder. Opvæksten i det socialt sammensatte kvarter har således lært Teis, at mennesker er forskellige, og at man ikke kan forvente det samme af alle mennesker. Tværtimod skal man være generøs overfor dem, der ikke har så meget. Denne generøsitet kan handle om kroner og ører, når regningen på værtshuset skal betales, men den kan også i videre forstand om at hjælpe, når nogen har det dårligt og har behov for støtte.

I Teis' omgangskreds skal man ikke vente lang tid på en sådan hjælp. Teis beskriver således hjælpen som en opsøgende proces, hvor man er opmærksom på hinanden og handler på små adfærdændringer: Man lægger måske mærke til, at nogen er mindre tilstedeværende, når man er sammen, at sms'erne er blevet kortere el.lign. Og så spørger man vedkommende og forsøger at finde ud af, om der er noget galt, og, i givet fald, hvad man så kan hjælpe med. I Teis' omgangskreds drager man m.a.o. omsorg for hinanden, og det falder helt naturligt, for der, hvor han er vokset op, har det altid været sådan.

Teis' beskrivelse af sit barndomsquarter som en slags væksthus, hvor mellemmenneskelig solidaritet har spiret og groet, står ret alene i interviewene. Det samme gør hans beskrivelse af sine sociale relationer som noget, han ganske naturligt er vokset ind i. Som regel fremstår de unges sociale relationer som noget, de selv har skullet kæmpe for at opbygge, bl.a. på diverse uddannelsesinstitutioner, hvor de ofte har frygtet at være anderledes, blive valgt fra osv. Teis har det lige omvendt. Han synes således snarere at skulle vedligeholde og udvikle de sociale relationer, der naturligt omgiver ham, og det er en opgave, der ikke mindst består i at holde fast i den solidaritet, relationerne i forvejen rummer, også når han lukker nye mennesker ind i sin omgangskreds. Han ønsker således ikke at omgås mennesker, der mangler den rummelighed, tolerance osv., som menneskene i hans sociale relationer i øvrigt er bærere af.

Sammenfatning

Det kan forekomme paradoksalt, at unge, der er præget af individualisering, er så bange for at

skille sig ud fra andre unge, som det synes at være tilfældet for flere af informanterne i denne undersøgelse. De præges tilsyneladende af en forestilling om, at man helst skal være perfekt, og da de oplever sig selv som uperfekte, bruger de tid og kræfter på at camouflere deres fejl og mangler, så ingen skal opdage, hvor galt det står til. Det kan både indebære, at man helt holder sig for sig selv, eller at man censurerer sider af sig selv, når man er sammen med andre unge, så man fremtræder i det bedst mulige lys.

De unge, vi har mødt i dette afsnit, har gode erfaringer med at delagtiggøre andre unge i deres svage punkter og sårbare områder. De er en del af nogle venskaber, hvor man ikke behøver at fremstå perfekt overfor hinanden. Deres venner accepterer dem, som de er, ligesom de accepterer deres venner, som de er. I den forstand er disse venskaber en slags helle, hvor de unge kan være sig selv. Hvor de ikke behøver at forstille sig. Men de er mere end det: de venskaber, de unge taler om i det ovenstående, fremstår som solidariske og forpligtende sociale relationer, hvor man støtter hinanden, når man har problemer eller mistrives. De udgør en redningsplanke, som er der, når man er derude, hvor man har svært ved at bunde.

De unge, der fortæller om disse venskaber, befinder sig i mange forskellige slags livssituationer, og deres udfordringer i tilværelsen synes at være tilsvarende forskellige. For dem alle gælder dog, at venskaberne synes at være afgørende for, hvordan deres hverdagsliv er, hvordan de ser på sig selv, hvordan de mestrer deres liv osv. Venskaberne forgrener sig m.a.o. i deres tilværelse på et væld af forskellige måder og niveauer. Man kan ikke sige, at disse unge trives bedre end de andre unge i undersøgelsen. At være en del af solidariske og forpligtende venskaber er ikke nogen garanti for, at man ikke har problemer eller mistrives. De unges beretninger ovenfor indikerer ikke desto mindre, at deres deltagelse i disse venskaber betyder, at de trives bedre, end de ellers ville gøre.

Langt fra alle de unge i undersøgelsen indgår dog i sådanne venskaber, der ser ud til både at kræve et vist mod til at vise sig selv frem, et vedvarende engagement og naturligvis andre at blive venner med. Og dét er ingeniende selvfølgelige ingredienser i et ungdomsliv. Dennis, som vi har mødt ovenfor, har svært ved at tackle mange af de udfordringer, som hans tilværelse rummer. Og i særdeleshed har han svært ved at indgå i mange af de sociale sammenhænge, hvor unge møder andre unge. Men han har formået at skabe et solidarisk og forpligtende venskab med en anden ung mand, der har det på samme måde. De to venner passer på hinanden, og det gør uden tvivl en stor forskel for Dennis.

Når en voksen træder til

Det er dog ikke altid, at det er andre unge, der gør en forskel. Når det brænder på, kan det være af afgørende betydning, at en voksen træder til og yder assistance. Interviewene rummer således nogle hjerteskrærende beretninger om lærere, kollegaer, vejledere eller andre voksne, der hjælper de unge gennem akutte kriser, og sætter sig varige spor i de unges bevidsthed.

Da 24-årige Jonas var yngre, gennemlevede hans forældre en skilsmisse, som var meget svær for ham. Heldigvis havde han en lærer, som havde øje for det og forsøgte at hjælpe ham. Som det fremgår af følgende citater, gjorde det stort indtryk på ham, og han sætter stadig denne lærer meget højt:

"Jeg har altid haft rimeligt nemt ved skolen, sådan. Altså, jeg har i hvert fald altid ligget på den gode side af midde, og min folkeskole gik meget smertefrit, synes jeg... Jeg fik, jeg har som sagt mange venner i folkeskolen, og jeg var på ingen måde udenfor eller noget, og vi havde et rigtig godt sammenhold. Og så havde vi en utrolig dygtig lærer, som hver eneste gang, der var et problem i klassen, så var hun der lige med det samme og fik det løst. Altså, hun blev som en

anden mor for os alle sammen. Hun er hun er den dygtigste lærer, jeg nogensinde har mødt og hørt om”.

Nå, men det lyder da dejligt!

”Jamen, hun var... Altså, alle de problemer, jeg havde i min ungdom, eller i min barndom, eller hvad man skal sige, da jeg gik i folkeskole... hvad hedder det, jeg havde lidt problemer, da mine forældre var blevet skilt. Det var fx, når de ikke kunne snakke sammen og sådan noget, selvom det er gået smertefrit i forhold til mange andre, jeg har hørt om, så var der jo stadigvæk nogle gnidninger...”

Ja, havde de svært ved at kommunikere sammen?

”Ja, nogen gange havde de, og der havde jeg så Mette, vores lærer, der... Jamen, hun vidste lige præcis, hvornår det var, at man var ked af det eller noget, og så trak hun lige én ind, så fik resten af klassen lige lov til at arbejde for dem selv, og det gjorde hun ved alle eleverne. Hun vidste lige præcis med samtlige elever, hvordan de havde det og sådan, så hun gav sig tid til det. Og samtidig er hun den skolelærer, der fik det højeste snit ud af eleverne, selvom at hun også brugte meget tid udover”.

På det sociale?

”Ja”.

Hun må virkelig have kendt jer godt, sådan for at kunne læse, hvornår at I havde brug for hende?

”Jamen, hun var, hun er... Altså, jeg var så glad for hende, og jeg var så taknemmelig for hendes måde at være på, så da hun stoppede her, da hun blev pensioneret her i sommers, da tog jeg til Jylland, og så forærede jeg hende så – altså hun er jo ikke jæger. Men jeg havde et rådyr i fryseren og parterede det så, og så kørte jeg over med det til hende, for det var sådan lidt en speciel gave, ikke også?”

Læreren tog sig imidlertid ikke blot tid til at trække Jonas til side i skolen, når det brændte allermost på. Som det fremgår af det næste citat, indkaldte hun også til et ekstraordinært forældremøde, hvor hun indtrængende opfordrede hans forældre til at ændre adfærd, fordi hun var bekymret for Jonas:

”Jamen, det der kunne være svært det var, at... fx min fars nye kone, hun... jeg tror, hun er jaloux på min mor, og så havde hun meget svært ved, at min mor kom i huset, og det var meget svært at acceptere – min mor og min stedfar de har altid været meget åbne overfor min far og hans kone. Jeg synes, det var... hvis jeg skal sige et tidspunkt, hvor det var sværest i min barndom, var det fra, jeg var omkring en otte til tolv år, vil jeg tro. Der snakkede de (forældrene) ikke så godt sammen. Det var godt nok meget, meget svært, men stadigvæk så prøvede de jo, at det ikke gik ud over os og sådan noget. Og der havde jeg så igen hende folkeskolelæreren, som vidste lige præcis, hvornår der var problemer. Og hun har også haft kaldt mine forældre ind til samtale, udover de almindelige forældresamtaler, for at sige, at nu skulle de altså lige tage og få styr på det her. Det skulle de ikke lade gå ud over os. Så igen, hver eneste gang, der har været et problem, så har hun også gået udover jobbet. Og det sætter jeg meget stor pris på”.

Ja, tog dine forældre det så til sig? Hjalp det så?

”Meget, de er blevet meget, meget flove, når at de er blevet kaldt ind til sådan en opsang. Det hjalp meget. Det var især – det har ikke været på min mor og min stedfars side – på min fars og hans kones side. De har været stride efter min mening, og det har absolut hjulpet, når de har fået det af vide udefra”.

Jonas var blot 12 år gammel, da hans forældre blev skilt, hvilket kan være en medvirkende årsag til, at lærerens omsorg for ham under skilsmissen har sat sig så dybe og uudslettelige spor i ham.

Jonas' beretning om skilsmissen minder imidlertid om flere af de skilsmisseberetninger, vi i afsnittet ”Udfordrende forældrerelationer” hørte fra andre unge i undersøgelsen, som i flere tilfælde var noget ældre, da deres forældre blev skilt: Også her er forældrenes skilsmisser forbundet med en følelse af splittelse og kaos, som kan være noget af en udfordring at håndtere, når man er ung, hvorfor det også for disse unge kan have stor betydning, hvis en voksen rækker hånden frem for at hjælpe.

Når uddannelsen udviser fleksibilitet

17-årige Sanne, der går i 1. g., er en af disse unge. Hendes forældre blev skilt kort tid før, hun skulle begynde på gymnasiet. Sannes liv har efterfølgende været præget af splittelse og kaos.

Heldigvis har hendes gymnasium en mentorordning, som hun gør brug af, når hun har svært ved at få tingene til at hænge sammen. Den hjælp, hun får gennem mentorordningen, er i mindre grad orienteret mod hende som person, end den hjælp, Jonas i sin tid fik af sin lærer. Der er i højere grad tale om en faglig støtte – men det kan man også sagtens bruge, når ens liv er splittet og kaotisk:

Vi snakkede om det med lærerne.

"Ja, jeg har en mentor, og så vice-rector, de snakker med mig jævnligt, fordi jeg har rimelig meget skriftligt fravær. Jeg har ikke så meget almindeligt fravær udover, at jeg kommer sådan lidt sent ind imellem pga. busser og sådan noget. Jeg er lidt hellig i forhold til de andre pga. de ting, der sker".

Hvordan er du kommet til at snakke med dem? Har du selv henvendt dig til dem eller har de selv henvendt sig: "Hej, er der et eller andet?"

"Jamen, det var fordi, at jeg på et tidspunkt havde skrevet til min engelsklærer, som også er min mentor, om, hvorfor jeg ikke fik afleveret min opgave – som hang sammen med alt det der med mine forældre. Og så kontaktede hun mig, så da der var mentorsamtaler på skolen, hvor de hiver eleverne ud og taler med en efter en, så... Og så også fordi jeg har nogen problemer med de afleveringer, så siger de: 'Nå, ok, du har de og de afleveringer, hvordan har du tænkt dig at lave dem?'".

Og det fungerer? Det kan du godt bruge til noget?

"Ja"

Og en mentor, er det en lærer fra skolen, som man snakker med?

"Ja, det er en lærer fra skolen, som du kommer til, hvis du har problemer. En, der tager sig af en."

Sanne tager selv kontakt til engelsklæreren, som derefter henvender sig og bliver Sannes mentor. Mentoren "tager sig af" Sanne, som er glad for ordningen, der hjælper hende med at få styr på manglende afleveringer osv. Samtidig udviser skolen øget tolerance overfor Sanne, der ikke møder samme sanktioner mod sine forsømmelser som de øvrige elever. Hun er tværtimod "hellig", som hun selv udtrykker det.

Selvom Sanne har svært ved at håndtere situationen på hjemmefronten, hvilket præger hendes indsats i gymnasiet, oplever hun tydeligvis, at gymnasiet er imødekommende og tager hensyn til hendes situation, hvilket ser ud til at gøre en forskel for hende. Det er svært at sige, om mentoren vil komme til at sætte sig i Sannes bevidsthed på samme måde, som Jonas' lærer satte sig i hans, men lige nu og her fungerer mentorordningen, som den skal, ikke mindst i forhold til Sannes situation på gymnasiet.

Sådan var det også for 21-årige Teis, som vi netop har mødt. For et stykke tid siden var Teis, der læser på en mellemlang videregående uddannelse, inde i en svær periode, som havde konsekvenser for hans adfærd på studiet. Han lukkede sig inde i sig selv, tog på osv. Men heldigvis gav en lærer og en studievejleder ham "et los i røven på den gode måde", hvilket gjorde en forskel for ham både i og udenfor uddannelsen:

"Det var en lidt underlig oplevelse. Der fik jeg også et los i røven på den gode måde".

Af din lærer?

"Både lærer og vejleder".

Tog de sådan en samtale med dig, eller hvad gjorde de?

"Ja, flere samtaler osv."

Ja, fordi du havde fravær, eller hvad var årsagen?

"Nej, det var ikke fravær, fordi jeg lægger meget vægt på, at arbejde er arbejde og så møder man op..."

Men hvordan vidste de så, at du ikke var helt med?

"Jeg var meget indadrettet... men igen det var også i slutningen af vinteren. Jeg havde taget meget på. Jeg vejede omkring 100 kilo, ja, lidt over 100 kilo her i december – så har jeg så tabt mig en del siden, ikke? Jeg vejer stadigvæk nogen og firs, otteogfirs kilo eller sådan et eller andet, men jeg har tabt mig... – og var blevet relativt indadlukket, ikke?"

Det er dog ikke altid, at de voksne, der involverer sig i de unge, indtager en formel position som lærere, vejledere eller mentorer for den unge. De unge i undersøgelsen fortæller også om voksne,

som befinder sig i deres liv på anden vis, og som træder i karakter og bliver et anker for de unge, når de har det svært i livet.

En voksen kollega som ven

25-årige Lea fortæller eksempelvis om en ældre kollega, som hun er kommet tæt på gennem flere års samarbejde. Kollegaen har mange lighedspunkter med hende selv, men fungerer samtidig som en "voksenskikkelse", hun kan "se op til og læne sig op ad", hvilket har været vigtigt for hende:

"Jamen, jeg tror, at for mig har det været enormt vigtigt at have det der netværk, jeg havde på mit arbejde. Hvor jeg har holdt fast i ham John, som jeg snakkede om før. Han er kommet ind og er blevet sådan en slags mentorfigur for mig, ikke? Og det har altså virkelig været meget vigtigt for mig. Både fordi vi har kunnet tale om en masse personlige ting, men også sådan det der mere kreative, også fordi han er selv historiefortæller. Så han kan godt forholde sig til nogen af de der ting, jeg gerne vil, ikke? Og der tror jeg bare, at det er vigtigt at have sådan nogen voksenskikkelser, man både kan se op til og læne sig op ad, og som ikke nødvendigvis er éns forældre, og som har... eller måske en eller anden lærer eller en... en psykolog eller et eller andet, ikke? En udefrakommende person. Det har jeg været rigtig glad for".

Ja. Er det sådan noget, der er sket naturligt - jeres møde med hinanden. Det har ikke været sådan noget med, at nu skal du være min mentor?

"Nej. Nej. Det har bare været... Altså, det har simpelthen været et forløb, hvor vi bare har arbejdet sammen i rigtig mange år og har lært hinanden rigtig godt at kende. Så det er jo heller ikke noget. Det er svært, tror jeg, at opsøge, ikke? Men jeg kunne da godt forestille mig. Det tror jeg da, fx kunne være enormt godt for min søster. Hvis der var sådan en ungdoms-vejleder - men som ikke hed ungdomsvejleder, men som hed en mentor eller et eller andet, ikke? Hvis der var sådan nogen, det tror jeg faktisk kunne være rigtig godt".

Udover interessefællesskabet synes relationen mellem Lea og kollegaen at være præget af en betydelig gensidig sympati og personlig kemi. Lea og kollegaen ser ud til at klinge godt med hinanden og få noget ud af at være sammen. I den forstand kunne der i princippet være tale om et venskab mellem to relativt jævnbyrdige individer.

Når det alligevel ikke helt er tilfældet, skyldes det bl.a. aldersforskellen. At Lea er ung, og kollegaen er voksen. Det betyder nemlig, at han har en livserfaring og nogle ressourcer, som hun ikke selv besidder, men som hun, gennem samværet med ham, kan få del i og lade sig inspirere af.

Og denne asymmetri fremstår faktisk som et af de elementer i deres relation, som Lea sætter allerhøjest. Selvom interessefællesskabet, sympatien, kemien osv. også er vigtige elementer i relationen, er det nemlig asymmetrien, der gør, at hun kan bruge ham som den "voksenskikkelse" at "se op til og læne sig op ad", som hun værdsætter så højt.

Når voksne familiemedlemmer træder til

Et par af de unge taler også om voksne i deres familiære netværk, som rækker ud efter dem og tilbyder hjælp, når de har det svært. Sannes faster og farmor har fx været vigtige for hende i den splittede og kaotiske tid, hun har gået igennem i forbindelse med forældrenes skilsmisse:

Det lyder lidt hårdt.

"Ja, det er også lidt hårdt. Men jeg har nogle ting, der gør, at jeg klarer mig. Jeg har mine venner, og jeg har noget familie, som er ordentlige oven i bolden. De tager sig af mig, så jeg er ikke udsat på den måde".

Hvordan det? Altså hvordan tager de sig af dig?

"Altså, jeg skal ikke mangle penge. Og jeg skal ikke mangle tøj og mad, og de sørger selvfølgelig for, at jeg får et sted at bo, og de holder af mig og sørger for, at vi ses. Og mig og min mor vi har det alligevel godt sammen, selvom hun har det

lidt svært. Så på den måde føler jeg mig ikke udsat eller i gæld... Men der er et meget stærkt bånd mellem os".

Når du siger, at du har noget familie, der hjælper dig, hvad er det så for noget familie?

"Jamen, jeg har en faster, jeg snakker utrolig meget med, og hun kommer nogen gange og henter mig efter arbejde, så jeg ikke skal tage hele vejen til Ballerup i bus. Og min farmor. Og min onkel, og de har en lille datter, som er min kusine – og så ja, min farmor hun er der 100 procent".

Selvom livet i Sannes familie er brændt sammen pga. skilsmissen, klarer Sanne den, bl.a. takket være den indsats, som fasteren og farmoren lægger for dagen. De hjælper med penge, transport, samvær, omsorg og snakke. Og idet fasteren og farmoren, i modsætning til forældrene, ikke er i direkte involveret i skilsmissen, er de ifølge Sanne "ordentlige i bolden", hvilket indikerer, at de er i stand til at se klart og hjælpe Sanne med at få orden på hendes splittede og kaotiske liv. Fasteren og farmoren synes at være uundværlige støtter, hvis hjælp har stor betydning for, at Sanne, trods alt, synes overbevist om, at hun på et tidspunkt vil kunne rejse sig igen efter forældrenes skilsmisse.

25-årige Brian har primært hentet støtte hos sine venner i en lang periode, hvor han var arbejdsløs og havde det svært. Men også en person i Brians familiære netværk – moren til hans svoger – har tilsyneladende spillet en vigtig rolle. Selvom hun ikke direkte fremstår tilstedeværende og omsorgsfuld på samme måde som fx Sannes faster og farmor, har hun løbende insisteret på, at Brian burde gå i gang med en uddannelse samt informeret ham om forskellige uddannelsesmuligheder, hvilket ser ud til at have været en katalysator for, at Brian nu er begyndt på HF enkeltfag:

"Det er HF. Det er vigtigt at komme i gang og lave noget. Det er det virkelig. Altså, jeg har haft mine venner, som har støttet mig, hvilket har været vigtigt, rigtig vigtigt. Jeg var heller aldrig kommet på hf uden dem, altså det er ikke min familie, jeg har brugt til det. Det er mine venner, der har støttet op om det. Og så min søsters mands mor, der er gymnasielærerinde, og hun har altid været efter mig, fordi at jeg ikke har taget... fordi jeg ikke lavet noget, og det synes hun var for dårligt og sådan noget. Hun er en ret skrap kvinde, så hun har kørt meget på mig, og så har hun foreslået en masse forskellige ting, så jeg hørte om HF fra hende, og så har mine venner støttet op om det... og så er jeg så startet".

De fleste unge ovenfor fortæller om støttende voksne som nogen, der er empatiske og omsorgsfulde. Brians beretning om moren til svogeren er dog et vidnesbyrd om, at det i visse tilfælde også kan være gavnligt med en "skrap" voksen, der insisterer på, at den unge bør tage sig sammen og komme videre. I hvert fald i Brians tilfælde, hvor skrapheden da også blev suppleret med konstruktive forslag til, hvordan Brian kunne gribe sagen an for at komme videre.

Han lægger i stedet vægt på, at han aldrig var kommet på HF uden vennerne. Det var muligvis svogerenens mor, der med sin skrappe insisteren katalyserede processen, men når det rent faktisk lykkedes, var det altså pga. vennerne, der i Brians tilfælde muligvis udgør den kilde til empati og omsorg, som Sanne kan hente fra sin faster og farmor, men som hverken moren til Brians svoger – eller hans forældre for den sags skyld – ser ud til at besidde.

Når de unges forældre sjældent udpeges som voksne ressourcepersoner, der har gjort en forskel for dem under deres mistrivsel, kan det hænge sammen med, at forældrene som regel er vævet ind i de unges mistrivselproblematikker på en lang række måder. Dels kan mistrivsel direkte have rod i forholdet til forældrene, hvilket bl.a. er kommet tydeligt frem i de unges beretninger om skilsmisser, og dels kan forældrene være så involveret i håndteringen af de unges mistrivsel på hjemmefronten, at deres indsats ikke stikker så meget ud, som den indsats, der ydes af den professionelle voksne på skolen eller arbejdspladsen eller af familiemedlemmer, der befinder sig mere perifert i familienetværket.

Forældrestøtte

Indimellem omtales forældrene dog som nogen, der har ydet en særlig indsats, som har gjort en forskel for de unge. Det er 23-årige Gustav, som vi mødte i afsnittet om "Hverdagslivets udfordringer og pres", hvor han fortalte om sin lillebror, et udmærket eksempel på:

Okay, var det på den skole, hvor du arbejdede, mens du havde et friår, at du fandt ud af, at du ville være lærer? Eller hvordan fik du den ide?

"Nej, min far er lærer og er rigtig glad for det. Og jeg har også... Altså, jeg kan meget godt lide den dimension med, at man kan lære fra sig, altså give noget videre, som man ved og så folk ligesom tænker: 'Nå ja, men det var da meget fedt at vide! Og så... jamen, så var det faktisk min mor, der søgte det for mig - ind på mit seminarium (smiler). Lavede min ansøgning'."

Hun søgte for dig?

"Ja, fordi at jeg... jeg kunne ikke selv overskue det på det tidspunkt, da jeg arbejdede. Jeg ville egentlig gerne arbejde et år til og sådan noget. Men hun synes egentlig, at det kunne passe meget godt, at jeg kom i gang med at læse noget nyt (griner). Og lavede noget fornuftigt."

Ja, så det var hende, der sådan motiverede dig? Eller det var faktisk hende, der gjorde det?

"Ja, og så sagde jeg, at det var fint nok. Jeg havde besluttet mig for at flytte til København, og egentlig ville jeg arbejde, men så tænkte jeg: 'Nå ja, jeg kan jo godt starte op', og så blev jeg egentlig ret glad for det."

Så, så det var hende, der både hentede ansøgningen og udfyldte og sendte den og alle de der ting?

"Præcis, ja". (griner)

Hvordan havde du det med det?

"Det er fint".

Det måtte hun gerne?

"Ja, ja, ja. Jamen jeg har sådan et meget åbent forhold med mine forældre. Det er sådan, hvis de siger noget til mig, så tager jeg det til mig. Og hvis de... Altså, min far har fx fuld råderet over min konto, fordi at jeg er ikke sådan super god til at styre min økonomi. Så er de ret gavmilde. Det er sådan, at hvis der er minus på min konto, fylder de den op."

Så de støtter dig?

"Ja, i alt, hvad jeg sådan laver, ikke? Altså alt hvad der hedder studie og studierelateret ting. Hvis jeg skal have computer eller bøger eller et eller andet, så betaler de det. Og alt hvad der sådan angår sport osv., kontingent, det betaler de også. Så det jeg egentlig skal bruge penge på, det er min husleje, så mine leveomkostninger."

Hovedparten af de unge i undersøgelsen lægger vægt på, at uddannelsesvalget er helt deres eget valg. Enkelte unge fortæller, at de har truffet deres valg med forældrene som inspirationskilde (se "At vælge sin fremtid"). I ovenstående citat viser det sig imidlertid, at Gustav slet ikke traf sit eget uddannelsesvalg. Han begyndte derimod på lærerstudiet, fordi hans mor søgte ind på det på vegne af ham, fordi hun mente, det var på tide, at han kom i gang med at studere. Selvom Gustav er blevet på studiet, fordi han er glad for det, og han omtaler lærergerningen i positive vendinger, var det på alle planer moren, som katalyserede processen.

Når man samtidig ser på den praktiske støtte, forældrene yder Gustav i hverdagen, deres uhindrede adgang til hans konto osv., kan man selvfølgelig spørge, om de udgør eksempler på de forkætrede "helikopterforældre" eller "curlingforældre", der foregriber alle forhindringer, som deres børn møder på deres vej, og straks fejler dem af banen, så barnet kan bevæge sig gennem livet uden modstand og forhindringer (se afsnittet "Udfordrende forældrerelationer")? I forlængelse af det spørgsmål kan man ligeledes spørge, om de gør Gustav en bjørnetjeneste og på den måde fratager ham initiativ og handlekraft i forhold til sit eget liv?

Et andet blik på Gustavs forældre kunne imidlertid være, at de er voksne, der – ligesom moren til Brians svoger, Leas voksne ven og flere af de professionelle voksne ovenfor – udstikker nogle retningslinjer og skubber på den unge, så den unge kommer videre i sit liv. En vigtig del af Gustavs beretning er således, at Gustavs mor insisterer på, at han kommer i gang med en uddannelse frem for at arbejde videre som ufaglært. Og hun er ikke bange for at tage de skridt,

der skal til, for at det kommer til at ske.

I den forstand fremstår Gustavs relation til forældrene som en hierarkisk relation, hvor de er de voksne, og han er den unge, og der synes ikke at være nogen tvivl om, hvem der bestemmer over hvem. Forældrene er altså ikke bare voksne, der baner vejen for den unge og fjerner enhver modstand på hans vej, selvom de tydeligvis yder stor støtte til ham. De er også "voksenskikkelser", som Lea siger, der viser vejen for ham, så han ved, hvor han skal bevæge sig hen.

Og denne kombination af autoritet og støtte synes at have fungeret for Gustav, der i hvert fald fremhæver forældrene som eksempler på voksne, der har gjort en afgørende forskel på et tidspunkt, hvor han havde behov for det.

Sammenfatning

Beretningerne i det ovenstående handler om de unges møde med voksne, der gør en forskel for dem. Det er voksne, der er der på det rigtige sted på det rigtige tidspunkt og frem for alt på den rigtige måde. Flere af beretningerne handler om professionelle voksne på de unges uddannelsesinstitutioner, som har observeret adfærdssændringer hos de unge og derefter tager kontakt til dem for at forhøre sig om deres trivsel. Andre beretninger handler om fastre, farmødre, forældre osv., som yder de unge en særlig opmærksomhed, fordi de ved, at de står overfor nogle udfordringer i livet, de har svært ved at mestre. Der er også en beretning om en ung, der udvikler et venskab med en voksen kollega, som er særligt opmærksom på den unge.

Uanset hvordan den konkrete relation er, synes det i sig selv at gøre en forskel for de unge, at de bliver set, og at deres mistrivsel bliver taget alvorligt. De voksne, som omtales ovenfor, kan sjældent direkte løse de problemer, de unge står overfor. Men det er heller ikke altid det vigtigste. Hvis man som befinder sig i en uløselig situation, som man føler sig alene med, kan det at blive set og blive taget alvorligt i sig selv have en lindrende effekt. Fx kunne den lærer, som gjorde en forskel for Jonas, givetvis ikke løse den konflikt mellem forældrene, som Jonas var fanget i. Men hun havde øje for, hvordan han havde det, og hun gav ham en særlig opmærksomhed, som han aldrig vil glemme hende for.

Men selvom de voksne, der omtales ovenfor, sjældent har kunnet løse de unges problemer, er det et gennemgående træk ved flere af dem, at de har kunnet være med til at lette byrden på andre fronter: Sannes mentor, der sørger for fleksibilitet i kravene til afleveringer; Brians svogers mor, der hjælper ham med at finde frem til HF; Gustavs forældre, der søger ind på uddannelsen for ham; Sannes faster, der hjælper med kørsel osv. Den slags praktiske håndsrækninger er langt mere fremtrædende i de unges beretninger om voksne end om unge, der gør en forskel for dem. I beretningerne om andre unge, der gør en forskel for dem, er fokus entydigt på nærhed, solidaritet, omsorg osv., hvilket også indgår som komponenter i beretningerne om voksne. Men her synes en række andre forhold ligeledes at spille ind.

Udover de praktiske håndsrækninger synes de voksnes større livserfaring og videnshorisont at være afgørende. De unge vil, med Leas ord, gerne have nogen at "se op til og læne sig op ad". Det gør således ikke noget, at de voksne ved og kan mere end de unge, og at de i den forstand fremtræder som en slags autoritetsfigurer for dem. Men det autoritære aspekt står sjældent alene. De voksne autoritetsfigurer, der beskrives ovenfor, tager således hensyn til de unges situation, erfaringer, forståelser osv., når de træder i karakter som autoritetsfigurer. Der m.a.o. tale om autoritetsfigurer, som er solidariske og empatiske. De er ikke bare hævet over de unge og ser deres situation fra oven, men sætter sig også i de unges sted og anlægger deres perspektiv på

denne. At rumme sådan en dobbelthed synes ikke at være helt ukompliceret, men evner man det, ser det ud til, at man som voksen kan gøre en betydelig forskel for unge, der mistrives.

4

Konklusion

Kapitel 4

Konklusion

INDLEDNING

Målet med undersøgelsen

I det ovenstående har vi præsenteret resultaterne af *Når det er svært at være ung i DK – unges beretninger om mistrivsel og ungdomsliv*, som er en kvalitativ undersøgelse af mistrivsel og ungdomsliv blandt 15-24-årige unge i Danmark. Undersøgelsen bygger på interviews med 33 unge fra forskellige dele af landet, der fortæller om de større og mindre udfordringer, ungdomslivet byder på, hvad der får dem til at mistrives, hvordan deres mistrivsel ytrer sig, samt hvordan de handler på mistrivlsen.

Hensigten med undersøgelsen har været at fremdrage de individuelle erfaringer og subjektive perspektiver, som gør sig gældende blandt de 33 unge, der er blevet interviewet til studiet. De beretninger om mistrivsel og ungdomsliv, der er blevet analyseret frem ovenfor, har således karakter af de interviewede unges egne bud på, hvornår det er svært at være ung i dag. Analyserne ville givetvis se anderledes ud, hvis undersøgelsen også havde inddraget interviews med voksne omkring de unge, deltagerobservation blandt de unge osv. Det gør den imidlertid ikke – undersøgelsen bygger alene på de unges egne beretninger om deres mistrivsel og ungdomsliv. Det er et dyk ned i deres verden.

De interviewede unge

Og hvilke unge er der så tale om? Hovedtanken bag udpegningen af informanter til undersøgelsen har været at finde unge, der befinder sig i en slags gråzone, hvor de på den ene side har problemer, hvis omfang og intensitet kan synes bekymringsvækkende, men på den anden side ikke har problemer af en sådan karakter, at hele deres liv domineres af mistrivsel.

Rekrutteringsgrundlaget har været de i alt 3.481 unge, som deltog i en stor

spørgeskemaundersøgelse, som Center for Ungdomsforskning har lavet om mønstre og sammenhænge mellem forskellige mistrivelsesformer blandt unge i Danmark (Nielsen et al 2010). Til denne undersøgelse har vi primært udvalgt unge, hvis svar i spørgeskemaundersøgelsen indicerede, at de havde mistrivelsesproblemstillinger, der vedrørte hhv. selvskade, ensomhed, mobning samt problemer med krop og ydre. Trods deres erfaringer med disse problemstillinger havde de udvalgte unge en svarprofil i spørgeskemaundersøgelsen, der i andre henseender pegede på, at de trivedes nogenlunde og havde et udmærket ungdomsliv.

Under interviewene, hvor de unge fik mulighed for at tale relativt frit om deres mistrivsel og ungdomsliv, viste det sig imidlertid, at de unges egne forståelser af deres mistrivsel ofte udfordrede de mistrivelseskategorier, som havde dannet udgangspunkt for vores rekruttering af dem som informanter. Selvom de beskrev selvskadende adfærd, overdreven kropskontrol osv. som mistrivelsesproblemstillinger, fremstod de i højere grad som forskellige reaktioner på mistrivsel end som mistrivsel i sig selv. Informanterne lagde i det hele taget vægt på at skelne mellem mistrivelsesproblemstillinger, de stod overfor at skulle mestre, og reaktioner og handlinger, som de forsøgte at mestre mistrivelsesproblemstillinger med.

Analysens opbygning og perspektiv

Da vi har ønsket at lade de unges perspektiver på mistrivsel og ungdomsliv komme til udtryk i denne undersøgelse, har vi ladet denne skelnen være styrende for vores analyse, der er faldet i tre dele:

Den første del handler om "Ungdomslivets udfordringer", hvor de unge taler om en lang række problemstillinger, de står overfor at skulle mestre: At træffe valg for fremtiden, presset i hverdagslivet, socialitet med andre unge samt forholdet til forældrene.

Den anden del fokuserer på de "Selv-rettede mestringsstrategier", de unge anlægger på deres mistrivsel. Her tales om: At holde sig for sig selv, at gøre kroppen til et projekt, selvskadende adfærd og at opbygge sin intellektuelle og mentale kapacitet. Og endelig fokuserer den tredje del på de "Socialt rettede mestringsstrategier", som de unge gør brug af. Her beretter de unge overvejende om at have nære venner og støttende voksne.

Analysen rummer ikke individuelle portrætter af de enkelte unges mistrivsel og ungdomsliv, men tegner i stedet et samlet billede af mistrivsel og ungdomsliv blandt unge i gråzonen, som det træder ud af de interviewede unges beretninger. Billedet rummer både fællestræk, der deles af alle de interviewede unge, og prægnante særtræk, som kun gør sig gældende hos nogle af de unge.

I det følgende elaborerer vi over hovedpointerne i de tre analysedele, hvorefter vi diskuterer nogle af de bredere spørgsmål om trivsel og ungdomsliv, som analysen samlet set lægger op til.

UNGDOMSLIVETS UDFORDRINGER

Når selvet er den store udfordring

Der er et mylder af mennesker i de unges beretninger om de udfordringer, som ungdomslivet byder dem. Der er forældre, stedforældre, søskende, stedsøskende, lærere, vejledere,

klassekammerater, kærester, nære venner, gå i byen-venner, spejder-venner, en enkelt psykiater og en masse andre.

Men selvom alle disse mennesker indgår i det billede, som de unge i undersøgelsen maler af udfordringerne i ungdomslivet, befinder de sig sjældent helt i centrum af billedet. De udgør snarere den baggrund, som det centrale motiv i billedet træder ud af. Og det centrale motiv er: De unge selv.

Udfordringerne i ungdomslivet består således ikke i at håndtere forældrene, som nægter at tale med hinanden, klassekammeraterne, der mobber og fryser de unge ud, lærerne, der kræver fem afleveringer på en uge, eller de utallige andre vanskelige situationer og vilkår, som menneskene rundt om de unge ser ud til at være kilde til. I de unges beretninger synes disse vanskelige situationer og vilkår snarere at tydeliggøre et grundproblem hos de unge selv: At de ikke har styr på deres liv. Og deres virkelige udfordring består i at løse dette grundproblem – dvs. at få styr på livet – så skal alt det andet nok løse sig.

Store og små valg

De unge i undersøgelsen beskriver i vid udstrækning tilværelsen som deres egen frembringelse. Det handler bl.a. om at træffe en masse valg i den uendelige horisont af muligheder, som tilværelsen byder på. Det vigtigste valg synes at være uddannelsesvalget, som menes at have afgørende indflydelse på, hvordan de unges liv vil udfolde sig. Uddannelsesvalget virker både dybt fascinerende og yderst skræmmende på de unge, og flere af dem har haft store problemer med at træffe valget. For hvad vil der ske med deres liv, hvis de træffer det forkerte valg?

De unge i undersøgelsen er dog også optaget af at træffe en række dagligdags valg, der umiddelbart forekommer mindre skæbnesvangre. De er i vid udstrækning bærere af en forestilling om, at de helst skal gøre sig gældende på alle dagligdagens arenaer – de skal være dygtige i skolen, have et aktivt socialt liv, være sammen med familien, dyrke kroppen, have fritidsjob osv. Men da det kan være svært at få plads til alle disse ting i dagligdagen, ser de sig ofte nødsaget til at prioritere og vælge fra. De unge spekulerer meget over disse prioriteringer og fravalg. For hvad sker der fx med kroppen, hvis de ikke når at dyrke motion i denne uge, og hvad med deres position i vennegruppen, hvis de ikke tager med til næste fest?

Selv mindre valg kan tilsyneladende få store konsekvenser, så heller ikke disse valg kan man nødvendigvis tage let på.

Et tyngende ansvar

For nogle unge kan oplevelsen af, at tilværelsen er noget, man selv frembringer, givetvis været forbundet med en svimlende følelse af at have magt og kontrol over livet. Men for de unge i undersøgelsen synes det i højere grad at afføde en række bekymringer over at træffe de forkerte valg og – som en konsekvens heraf – at ødelægge deres eget liv. At skulle skabe sin egen tilværelse fremstår m.a.o. som et tyngende ansvar, der skaber en udpræget frygt for at forspilde sine chancer og mislykkes som menneske.

De unges fokus på deres egen skaberkraft synes endog at få dem til at påtage sig ansvaret for problematiske omstændigheder og hændelser i deres liv, de næppe kan siges at have indflydelse på. Det bliver eksempelvis tydeligt, når de fortæller om konfliktprægede skilsmisser, hvor forældrene ikke kan kommunikere med hinanden, og de føler dårlig samvittighed overfor

forældrene. De giver udtryk for, at de har håndteret skilsmis- sen for dårligt, og at både forældrene og de selv ville have det meget bedre, hvis de blot havde været bedre til at håndtere den.

Der er også ensomme unge, som er tilbøjelige til at påtage sig ansvaret for deres ensom- hed, selv når deres beretninger indicerer, at de i årevis har været udsat for systematisk mobning og udstødelse af deres klassekammerater. Ræsonnementet er, at hvis de unge selv blot havde opført sig anderledes og været anderledes, havde kammeraterne nok ikke mobbet dem og stødt dem ud af fællesskabet i klassen.

En række andre eksempler kunne nævnes. Et gennemgående træk ved disse eksempler er, at det så godt som aldrig er andres skyld. Hverken forældrenes, klassekammeraternes, lær- ernes eller andre mennesker, der er en del af de unges liv. Og endnu sjældnere synes det at være samfundets skyld. Selvom flere af de unge har måttet vælge drømmestudiet fra pga. begrænset optag, er de utilbøjelige til at kritisere manglen på studiepladser eller uddannelsessystemet i videre forstand. Der er heller ingen kritik af de sociale myndigheder, når en opvækst i et alko- holikerhjem omtales. Kritikken af samfundsmæssige eller strukturelle forhold er i det hele taget bemærkelsesværdigt fraværende i de unges beretninger.

Deres kritiske blik er primært rettet mod dem selv. Det er dem selv, deres egenskaber og karaktertræk, som forårsager deres mistrivsel. I den forstand er det ikke så overraskende, at de ligeledes er mindre optaget af at ændre og forbedre samfundet end af at ændre og forbedre sig selv. Det er de til gengæld yderst optaget af.

SELV-RETTEDE MESTRINGSSTRATEGIER

Opbyggelige og akutte adfærdsformer

De unge i undersøgelsen retter således ofte deres adfærd mod sig selv, når de har problemer og mistrives, og flere af de adfærdsformer, de beretter om, handler netop om at ændre og forbedre dette selv.

Nogle af de unge fortæller således, hvordan de formulerer mål og planer for at udvikle deres kapacitet på bestemte områder – fx deres almene dannelse og deres evne til at være sammen med andre unge. Andre unge retter i stedet deres fokus mod kroppen og forsøger at ændre og forbedre den. Fælles for disse adfærdsformer er bl.a., at de involverer et langt, sejt træk, som skal bidrage til at udvikle forskellige aspekter af deres selv.

Det er dog ikke alle de selv-rettede adfærdsformer, der rummer en sådan opbyggelig og langsigtet dimension. Nogle af adfærdsformerne går primært ud på at håndtere de akutte udfordringer, som selvet stiller dem overfor nu og her. Når unge i perioder fx afskærer sig fra socialt samvær med andre unge, handler det således overvejende om at undgå at blive konfronteret med deres egen manglende evne til at leve op til de sociale krav, der gør sig gældende under dette samvær.

Det samme er tilfældet for de unge, der fortæller, at de ifører sig en overflade af perfektion, når de er sammen med andre unge. Bag denne overflade skjuler de deres mangelfulde selver, der står i skærende kontrast til de fuldkomne selver, som tilsyneladende kendetegner de øvrige unge. Overfladen camouflerer hermed ikke bare de unges mangelfuldhed, men også deres position som afvigere i, hvad de oplever som en verden fuld af ungdommelig perfektion. Selvom disse unge bevæger sig ud blandt andre unge, synes deres væren under overfladen at være næsten lige så isoleret som de liv, der leves af de unge, som helt afskærer sig fra socialt samvær med andre unge. De er helt alene bag overfladen.

Selvskadende adfærd

Flere af de unge i undersøgelsen har erfaringer med selvskadende adfærd. Når de skader sig selv, krakelerer deres overflade for en stund. Ved at skære, snitte eller klippe i sig selv får disse unge afløb for den vrede og det selvhad, som oplevelsen af at være mangelfuld og afvigende ser ud til at skabe hos dem. Den selvskadende adfærd får dem til at opleve, at de gør noget aktivt ved deres situation, og de giver udtryk for, at de ofte får det bedre for en stund. Dels fordi det er befriende at give los for vreden og selvhadet. Og dels fordi disse følelser opleves som mere håndterbare, når de konverteres til fysisk smerte.

Nogle af de unge taler endog om, at den selvskadende adfærd for en stund får dem til at føle sig som bedre mennesker, idet de sørger for, at retfærdigheden sker fyldest, når de straffer deres mangelfulde og afvigende selver. Hos disse unge fremstår det at være mangelfuld og afvigende tilsyneladende som en moralsk brist, man enten må udbedre eller straffes for.

Som regel aftager de positive virkninger af den selvskadende adfærd imidlertid ganske hurtigt. Den ændrer i bund og grund ingenting. De unge oplever hverken at blive mindre mangelfulde eller afvigende af at skære, snitte eller klippe i sig selv, og vreden og selvhadet bliver derfor ved med at vende tilbage efter et stykke tid. Nogle af de unge taler således om selvskaden som en evindelig trummerum, hvor de stedse påfører sig selv fysisk smerte, og først når de er kommet ud af denne trummerum og er holdt op med at skade sig selv, kan de se, at det har været til ingen verdens nytte.

Selvom nogen af de selvskadende unge fortæller, at de har fortalt andre unge om deres selvskadende adfærd, foregår den i vid udstrækning alene og uden andres vidende. De unge vil på den ene side gerne vise omverdenen, at de skader sig selv, så den kan se, hvordan de lider, hader sig selv osv. På den anden side er deres frygt for omverdenens reaktion så betydelig, at de gør, hvad de kan for at holde selvskaden skjult. Når overfladen hos de selvskadende unge krakelerer, er der m.a.o. ingen andre, der ser det, og man sørger for at klinke skårene, inden man atter bevæger sig ud blandt andre.

Offentligt og privat

De unge i undersøgelsen, der gør brug af selv-rettede adfærdsformer, synes i det hele taget at have en udpræget fornemmelse for, at noget ved dem selv er offentligt, mens andet er privat. Det private synes dog ikke i sig selv at rumme nogen positiv værdi, men består derimod af de aspekter ved selvet, der ikke egner sig til at blive fremvist offentligt, fordi de opleves som mangelfulde, afvigende osv.

De aspekter ved selvet, der betragtes som private, omgærdes i vid udstrækning af pinlighed og skamfuldhed, og de selv-rettede adfærdsformer går da også enten ud på at eliminere dem, så de unge kan vise sig selv frem offentligt uden at opleve pinlighed og skamfuldhed, eller at holde dem skjulte, så ingen andre får øje på dette pinlige og skamfulde. At iføre sig en overflade af perfektion, når man er sammen med andre, og at holde sig for sig selv handler naturligvis om at skjule aspekter ved sig selv, som ikke tåler offentlig fremvisning, mens en opbygning af kapacitet i forhold til almen dannelse og kropslig fremtoning snarere handler om at eliminere sådanne aspekter.

Den selvskadende adfærd synes imidlertid at handle om begge dele. Selvskaden fremstilles på den ene side som noget, der vedrører det private: Den beskrives bl.a. som en straffeaktion mod nogle af de aspekter ved selvet, man er pinlig og skamfuld over, ligesom den selvs-

kadende handling i sig selv fremstilles som noget pinligt og skamfuldt. Samtidig kan bl.a. dens funktion som straffeaktion tolkes som et forsøg på at fremhæve ens egen godhed og retfærdighed, så man i højere grad kan stå ved sig selv. Det er dog en vigtig pointe, at det sjældent ser ud til at lykkes. Denne effekt af straffeaktionen er i hvert fald yderst kortvarig, og snart tager pinligheden og skamfuldheden atter over.

Tårnhøje forventninger

De unges følelse af pinlighed eller skamfuldhed synes at være knyttet til nogle tårnhøje forventninger til, hvordan de skal være, og hvad de skal kunne. Der er tilsyneladende altid noget ved dem, som kan blive bedre, og de er sjældent tilfredse med sig selv. End ikke de selv-rettede adfærdsformer, som ellers handler om at opbygge kapacitet på forskellige fronter, skaber sikkerhed for, at denne utilfredshed forsvinder.

Undersøgelsen rummer tværtimod eksempler på unge, der knokler for at bygge deres kroppe op, så de kan få ro med sig selv, men som alligevel føler, at de ikke gør tilstrækkeligt, og disse unge kan ingenlunde siges at være tilfredse med deres kroppe. Noget tyder ligefrem på, at jo mere fokus de unge har på at opbygge deres kroppe, desto mere fokuserede bliver de på de fejl og mangler, der er ved disse.

Men til trods for at kropsobygningen således ikke fjerner de unges utilfredshed med sig selv – og ad den vej mindsker deres følelse af pinlighed og skamfuldhed – fungerer den fysiske aktivitet under kropsobygningen som en ventil for en række tanker og følelser, der opleves som pinlige og skamfulde, og som de unge derfor ellers holder for sig selv. Den intensive fysiske aktivitet udgør således et af de få steder i ungdomslivet, hvor de unge kan ytre deres frustrationer, aggressioner, vrede osv. på en legitim måde. Selvom man kan argumentere for, at kropsobygningen har karakter af en dyrkelse af den perfekte overflade, synes den paradoksalt nok at udfolde sig i en praksis, hvor de unge kan lade overfladen krakelere offentligt, uden at det opleves som pinligt eller skamfuldt.

SOCIALT RETTEDE MESTRINGSSTRATEGIER

En nær ven

De unge i undersøgelsen beretter imidlertid også om andre sociale sammenhænge, hvor overfladen kan krakelere, uden at det nødvendigvis fører til en følelse af pinlighed og skamfuldhed. Her er der imidlertid tale om nogle ganske særlige sociale sammenhænge, hvor de dominerende forestillinger om, hvordan man skal være og opføre sig, når man er sammen med andre mennesker, tilsyneladende er sat ud af kraft.

Nogle af de unge i undersøgelsen taler således om, at de indgår i nogle særlige venskaber, hvor man ikke behøver at fremstå perfekte overfor hinanden. Disse venskaber udgør en slags helle i ungdomslivet, hvor de unge kan være sig selv. Hvor de ikke behøver at gemme deres mangelfulde selver bag en overflade af perfektion. Men venskaberne er mere end det: de fremstår således som solidariske og forpligtende sociale relationer, hvor man støtter hinanden, når man mistrives og har det svært.

Langt fra alle de unge i undersøgelsen indgår i sådanne venskaber, der bl.a. ser ud til at

kræve et vist mod til at vise sig selv frem, et vedvarende engagement samt naturligvis andre unge at blive venner med. Og det er ingenlunde en selvfølgelighed. Flere af de unge i undersøgelsen taler således også om, at de ville ønske, at de indgik i venskaber, hvor de blev accepteret, som de er, og hvor de kunne afklæde sig den overflade af perfektion, de oplever som uomgængelig i de sociale sammenhænge, de ellers er en del af.

Voksenstøtte

Indimellem er der til gengæld nogle voksne, der tager sig af de unge. Nogle af de unge i undersøgelsen beretter således om voksne, der har gjort en forskel på et kritisk tidspunkt i deres liv. Flere af disse beretninger handler om lærere, vejledere og andre professionelle voksne på deres uddannelsesinstitutioner, som har observeret adfærdændringer hos dem og tager kontakt for at forhøre sig om deres trivsel. Andre beretninger handler om fastre, farmødre og andre medlemmer af deres familiære netværk, som yder de unge en særlig opmærksomhed, fordi de ved, at de står overfor nogle udfordringer i livet, de har svært ved at tackle.

Disse voksne kan sjældent løse de problemer, de unge står overfor, selvom de kan yde en praktisk håndsrækning, som kan få dagligdagen til at glide lidt lettere, når det kan være svært at få den til at hænge sammen. Vigtigst synes dog at være, at de ser de unge, tager deres mistrivsel alvorligt og anlægger et voksenperspektiv på deres situation. At de – med en af de unges ord – er nogen, de unge kan ”se op til og læne sig op ad”.

Men selvom det således er kendetegnende for disse voksne, at de i en vis forstand ved og kan mere end de unge, fremstår de sjældent som autoritetsfigurer i traditionel forstand. De voksne, der har gjort en forskel for de unge, er ikke bare hævet over de unge og ser deres situation fra oven, men sætter sig også i de unges sted og anlægger deres perspektiv på denne. De indtager m.a.o. en dobbeltposition, der i en vis forstand bygger bro mellem et voksen- og et ungperspektiv.

Det er sjældent, at de unge i undersøgelsen taler om deres forældre som sådanne voksne. Tværtimod ser flere af de unges mistrivsel ud til at handle om forældrene, der fx gennemlever en konfliktpræget skilsmisse, har alkoholproblemer mv. og dermed befinder sig i udsatte positioner. Men også når det ikke er tilfældet, synes forældrene at være så menneskeliggjorte for de unge, at de sjældent opleves som den klippe af tryghed og overblik, som synes at være en forudsætning for, at de unge kan se op til og læne sig op ad dem. Flere af de unge giver tværtimod udtryk for, at de undlader at delagtigere forældrene i deres mistrivsel, fordi de er bange for, at forældrene ikke kan overskue det, bliver kede af det osv. Noget tyder på, at denne menneskeliggørelse af forældrene indebærer, at de unge ikke oplever, at de kan sætte deres lid til dem, når alting braser sammen og de har brug for voksenstøtte.

Ikke bare individualiserede

Det kunne være fristende at tolke det udtalte selv-fokus, de mange selv-rettede mestringsstrategier osv. blandt de unge i undersøgelsen som et udtryk for, at ungdomslivet er blevet så individualiseret, at unge i vid udstrækning begiver sig gennem tilværelsen som atomiserede eksistenser, der er så optagede af at skabe sig selv og deres liv, at andre menneskers tilstedeværelse næsten ville forekomme irrelevant, hvis ikke det var fordi, de unge kan bruge dem til at spejle sig selv og deres eget liv i.

Selvom flere af de unge i undersøgelsen beretter, at deres forhold til andre unge er præget af overfladiskhed, og at de oplever en distance til de voksne, der omgiver dem, indicerer den tematisering af nærhed, forpligtelse, solidaritet, støtte osv., der ligeledes går som en rød tråd i de unges beretninger, at der imidlertid er en stærk værdisætning af og orientering mod mellem-menneskelige relationer og sociale bånd, som bryder med denne individualiserede logik.

Mange gange ytres denne værdisætning og orientering som en længsel efter noget, der ikke aktuelt er en realitet for de unge. De har ikke den nære ven eller den støttende voksen, som de forestiller sig kunne gøre en forskel i deres liv. De ville dog gerne have det, men hvordan? Det synes at være noget af en udfordring for mange af de unge i undersøgelsen at finde ud af, hvordan de forener det selv-fokus, den selv-rettethed osv., der synes at være en uomgængelig del af ungdomslivet, med mellem-menneskelige relationer og sociale bånd, der er præget af nærhed, forpligtelse, solidaritet, støtte osv.

De unge, der lykkes med det, er til gengæld ikke i tvivl om, at det har afgørende betydning for, hvordan de mestrer de problemer og den mistrivsel, der gør sig gældende i deres ungdomsliv. Man kan ikke sige, at disse unge trives bedre end de andre unge i undersøgelsen. At opleve nærhed, forpligtelse, solidaritet, støtte osv. i forholdet til et andet menneske er ingen garanti for, at man ikke har problemer eller mistrives. Men de unges beretninger om socialt rettede adfærdsformer indicerer ikke desto mindre, at det at have en nær ven eller en støttende voksen betyder, at de mestrer deres problemer og mistrivsel bedre, end de ellers ville gøre.

TRIVSEL OG UNGDOMSLIV

Spørgsmålet om social integration

Undersøgelsen understreger og spidsformulerer flere pointer, som trivselsforskningen og ungdomsforskningen allerede har udkrystalliseret. En af de væsentligste pointer vedrører sammenhængen mellem social integration og trivsel i ungdomslivet, som er fokusområde indenfor begge forskningsfelter (fx Illeris et al 2009, Heggen & Øia 2005). Selvom kun et fåtal af de unge i undersøgelsen taler om ensomhed, løber oplevelsen af udenforskab nemlig som en rød tråd gennem de unges beretninger.

På den ene side kan vi konstatere, at hovedparten af de unge i undersøgelsen er under uddannelse eller har et arbejde, de fleste bor sammen med deres familier, de har som regel en omgangskreds af andre unge, de tilbringer store dele af deres fritid med, og i det hele taget er majoriteten af de unge i undersøgelsen langt fra, hvad man umiddelbart ville betegne som socialt marginaliserede.

På den anden side synes der i mange tilfælde at være en mere eller mindre usynlig mur mellem de unge og deres omgivelser. Mange af de unge giver således udtryk for, at de betragter sig selv som utilstrækkelige, og at de føler sig ganske alene med denne utilstrækkelighed. Som vi allerede har set, er det en følelse, der ikke bare er forbundet med pinlighed og skamfuldhed. Ofte forsøger de unge også at udbedre eller camouflere deres utilstrækkeligheder gennem diverse selv-rettede adfærdsformer. Engang imellem involveres en nær ven eller en støttende voksen, hvilket ser ud til at skabe et hul i muren, der i nogen grad kan bryde følelsen af udenforskab. Men hullet fremstår i vid udstrækning som netop et hul i en mur, der uvægerligt løber mellem de unge og deres omgivelser, som de i mange tilfælde har så svært ved at føle sig fuldt ud integreret i.

I de unges beretninger fremstår kriterierne for en sådan integration at være en grad af menneskelig perfektion, som andre ser ud til at mestre, men som synes at være helt uopnåelige

for de unge selv. De unge forestiller sig ikke bare, at de mennesker, der omgiver dem, er mere perfekte, end de selv er, de oplever også, at de selv bliver målt og vejret på deres grad af perfektion, og at de pga. diverse fejl og mangler bliver fundet for lette. Deres mangel på perfektion dømmes dem m.a.o. til udenforskab.

De sociale og kulturelle rammebetingelser

Undersøgelsen kan ikke sige noget endegyldigt om, hvorvidt omgivelserne måler og vejer de unge på en sådan måde, ej heller om de i givet fald finder de unge for lette. Det ville kræve inddragelse af yderligere datamateriale, hvor de unge blev observeret i samspil med deres omgivelser, hvor menneskene i omgivelserne kom til orde osv.

Men selv uden dette datamateriale kan vi i dog konstatere, at det er de færreste af de unge i undersøgelsen, der er blevet fundet så utilstrækkelige af omgivelserne, at de er blevet forment adgang til de uddannelsesmæssige, kammeratskabsmæssige osv. arenaer, som den sociale integration i vid udstrækning foregår på. De fleste af de unge går jo på en uddannelse, har jo kammerater osv. Så noget tyder altså på, at billedet af de unges utilstrækkelighed og udenforskab ville undergå visse modifikationer, hvis man inddrog omgivelsernes perspektiv på disse forhold.

Alligevel vil det være forhastet at konkludere, at utilstrækkeligheden og udenforskabet blot er det rene tankespind, som udelukkende foregår oppe i hovederne på de unge i undersøgelsen og ikke siger noget nævneværdigt om de unges omgivelser. De unge i undersøgelsen lider som bekendt ikke af svære psykoser, der ganske forvrænger deres virkelighedsopfattelse. De befinder sig heller ikke i en osteklokke, der holder omgivelsernes påvirkninger på behørig afstand af dem. Som de fleste andre mennesker lever de tværtimod et liv, hvor der hersker nogle sociale og kulturelle vilkår og rammesætninger, som deres virkelighedsopfattelser, selvforståelser, omverdensorienteringer, handlemåder osv. må formodes at give nogenlunde mening i forhold til.

De unges skyhøje forventninger til tilværelsen, fokuset på perfektion, deres kritiske blik på sig selv, de selv-rettede adfærdsformer, følelsen af at falde igennem, oplevelsen af at blive uddistanceret af andre unge osv. kan altså ikke blot henføres til de unge selv, men må tværtimod siges at rumme tråde og forbindelseslinjer til de sociale og kulturelle vilkår og rammesætninger, vi som samfund stiller til rådighed for de unge. Der er m.a.o. noget i disse vilkår og rammesætninger, som får de unge til at frembringe sådanne skyhøje forventninger, fokusere på perfektion, være selv-kritiske osv.

Et individuelt udskillelsesløb

Hvad dette noget består i, kan vi ikke præcist sætte fingeren på, men de unge i undersøgelsen synes at være præget af en forestilling om, at ungdomslivet har karakter af et individuelt udskillelsesløb, hvor man konstant er i farezonen for at tabe pusten og blive efterladt i bagtroppen, mens andre unge drøner forbi en hen imod det gode ungdomsliv. Ungdomslivet har i denne forestilling karakter af en konkurrence, hvor man stedse må være på dupperne og gøre sig bedste, hvis man skal undgå at blive en taber, for i konkurrencen er der kun tabere og vindere, og ingen vil være en taber.

Det kan være svært at fortænke de unge i, at de stiler højt og frygter at falde, hvis de på den måde oplever, at de er en del af et individuelt udskillelsesløb, hvor alternativet til det at vinde

er at være en taber. I så fald er det heller ikke så svært at forstå, at de har et kritisk blik rettet mod deres egne fejl og mangler, og at det kan føre til en følelse af utilstrækkelighed og udenforskab, som kan være svært at finde belæg for, når man ser på en række af de parametre, man normalt bruger til at vurdere de unges sociale integration.

Denne forestilling om ungdomslivet står naturligvis ikke alene. At der ligeledes er andre konkurrerende forestillinger på spil, har vi fx set i forbindelse med den tematisering af nærhed, forpligtelse, solidaritet, støtte osv., som vi har kunnet konstatere hos de unge, der gør brug af socialt rettede mestringsstrategier. Ingen af disse konkurrerende forestillinger synes dog at have samme udbredelse blandt de unge som forestillingen om ungdomslivet som et individuelt udskillelsesløb. Det er den, de unge i undersøgelsen primært fortæller ungdomslivet frem indenfor, ligesom det er den, de primært forstår sig selv og deres eget ungdomsliv indenfor.

Unge forskellige forudsætninger

I den forbindelse kan det være relevant at minde om, at unge har forskellige forudsætninger for at deltage og begå sig i et sådant udskillelsesløb. Det er fx velbelyst, at der er en signifikant sammenhæng mellem unges sociale og familiære baggrund og deres placering i uddannelsessystemet og på arbejdsmarkedet (Illeris et al 2009, Hansen 2003 og Munk 2009).

I forlængelse heraf kan det være værd at huske på, at de ledige unge, der deltog i den kvantitative del af *Når det er svært at være ung i DK* (Nielsen et al 2010), havde langt ringere subjektiv trivsel end de øvrige unge i undersøgelsen. De ledige unge angav således i langt højere grad end de andre unge, at de havde svært ved at håndtere deres problemer, at de følte sig upopulære, at deres selvtillid var dårlig, og at de i det hele taget opfattede deres liv som dårligt.

Selvom vi i ovenfor har set, at det at være integreret i uddannelsessystemet og på arbejdsmarkedet ingenlunde udelukker, at unge kan have det dårligt med sig selv og opleve subjektiv mistrivsel, er det ingenlunde ensbetydende med, at de har det lige så dårligt med sig selv og oplever lige så megen subjektiv mistrivsel, som unge, der ikke er integreret i uddannelsessystemet og på arbejdsmarkedet.

I denne undersøgelse har vi ikke systematisk analyseret, hvilken betydning disse former for udenforskab har for de unges trivsel. Men undersøgelsen rummer dog enkelte beretninger fra ledige unge, hvis liv er præget af dyb ensomhed, materiel ustabilitet, skrøbelig fremtidstro osv. Også disse unge ser i vid udstrækning ud til at opleve ungdomslivet som et individuelt udskillelsesløb, hvor man stedse må være på dupperne og gøre sit bedste, hvis man skal undgå at blive en taber. De udgør altså ikke nogen undtagelse, men betragter ligesom de øvrige unge deres egen evne til at mestre den konkurrencesituation, som uvægerligt konstituerer ungdomslivet, som bestemmende for deres aktuelle livssituation og videre livsperspektiver. For hovedparten af de unge i undersøgelsen synes denne forestilling at have indflydelse på, hvordan deres mistrivsel og ungdomsliv i videre forstand ytrer sig. Spørgsmålet er, hvilke særlige implikationer den måtte have for netop disse unge, der givetvis vil have endnu sværere ved at indtage en favorabel position i den konkurrenceprægede logik, der præger denne forestilling.

Individualisering og forbundethed

På den ene side bekræfter vores undersøgelse den individualisering af trivslen blandt unge, som trivselsforskningen lægger op til (fx Frydenberg 2008 og Medin & Alexandersson 2000), når den

taler om, at trivsel blandt nutidens unge ikke mindst handler om, at den enkelte unge har en tro på sig selv og sin evne til at skabe trivsel for sig selv. Troen på, at man er i stand til at handle og orientere sig på en måde, der bidrager til ens egen trivsel, betragtes m.a.o. som trivselsskabende for den unge, mens en manglende tro på, at man er i stand til at bidrage til sin egen trivsel kan være med til at skabe mistrivsel.

På den anden side peger undersøgelsen også på den betydning, som de unges forbundethed med andre mennesker kan have for deres evne til at forvalte en sådan individualiseret trivsel. Her tænkes ikke blot på de unges sociale og familiære baggrund, deres position i uddannelsessystemet og på arbejdsmarkedet eller på de øvrige former for sociale og kulturelle positioner, som de unge måtte indtage i samfundet, og som ser ud til at udgøre vigtige forudsætninger for deres evne til at skabe trivsel for sig selv.

Der tænkes i lige så høj grad på den forbundethed med andre mennesker, der aktivt kan mobiliseres som en kraft og ressource i de situationer, hvor de unge har problemer og mistrives. Selvom individualiseringen, forestillingen om ungdomslivet som et udskillelsesløb osv. utvivlsomt har fyldt hovedparten af beretningerne i det ovenstående, er der også andre slags beretninger i spil. De unges beretninger om socialt rettede strategier er ikke bare et vidnesbyrd om, at der er andre konkurrerende forestillinger om ungdomslivet i spil hos de unge. De positive erfaringer, som de unge har med disse strategier, indikerer endvidere, at mistrivsel i et individualiseret ungdomsliv ikke altid skal håndteres vha. individualiserede strategier, der fx skal gøre de unge bedre til at skabe deres egen trivsel.

Nogle gange ser det tværtimod ud til at være trivselsskabende for de unge at inddæmme individualiseringen og i stedet mobilisere de menneskelige ressourcer, der befinder sig rundt omkring de unge, hvad enten det er venner, lærere, socialarbejdere, familiemedlemmer eller andre. Det er derfor ikke kun de unge selv, der skal tro på, at de er i stand til at handle og orientere sig på en måde, der bidrager til deres egen trivsel. Omgivelserne skal også have en tro på, at det nytter at involvere sig i de unges trivsel. For det ser det rent faktisk ud til at gøre.

Ikke hele sandheden

Denne undersøgelse giver ikke et fuldstændigt billede af danske unges mistrivsel og ungdomsliv. Billedet er konstrueret med udgangspunkt i interviews med 33 unge mellem 15 og 34 år, der er blevet valgt, fordi de så ud til at befinde sig i en gråzone, hvor de på den ene side havde problemer, hvis omfang og intensitet kunne give anledning til bekymring, men på den anden side ikke havde så store problemer, at deres mistrivsel var det primære kendetegn ved deres liv.

Det betyder bl.a., at man skal være varsom med at overføre de konklusioner, undersøgelsen drager om individualiseringens betydning for de unges mistrivsel og ungdomsliv, til alle danske unge mellem 15 og 24 år. De beskrivelser af ungdomslivets udfordringer, selv-rettede mistrivselstrategier og socialt rettede mistrivselstrategier, der tegnes i de tre dele af analysen, præges givetvis af, at de interviewede unge befinder sig i en gråzone på interviewtidspunktet. Det samme gælder analysens mange eksempler på, at de unge oplever et pres i forhold til uddannelsesvalget, en frygt for at mislykkes, utilfredshed med kroppen, overfladiske ungdomsfællesskaber, et behov for at straffe sig selv, svigtende forældre osv.

Men end ikke alle unge, der befinder sig i en gråzone, vil blive fanget af vores beskrivelser. Det skyldes bl.a., at vi overvejende har valgt at interviewe unge, der har nogle særlige mistrivselproblemstillinger inde på livet, hvorfor beskrivelserne ikke i samme grad giver ordet til unge, der præges af andre mistrivselproblemstillinger, hvad der diskuteres mere

udførligt i undersøgelsens metode i kapitel 2.

De problemstillinger, vi har valgt at fokusere på – fx cutting, ensomhed og problemer med krop og ydre – er mere udbredt blandt unge kvinder end blandt unge mænd, men alligevel er det ikke en undersøgelse, der primært handler om unge kvinder i gråzonen. I undersøgelsen inddrager vi således begge køns fortællinger om disse problemstillinger, som da også er i vækst blandt unge mænd (Nielsen et al 2010). I den kvantitative del af *Når det er svært at være ung i DK* fremgik det endvidere, at de unge kvinder og mænd, som har problemstillingerne inde på livet, i mange henseender har en adfærd og nogle orienteringer, der minder om hinanden. Man kan således sige, at de pågældende mistrivelsesproblemstillinger ser ud til at have nogle iboende logikker og sammenhænge, som forekommer mere overgribende end kønnet, hvilket understøttes af denne undersøgelse, hvor der har været langt flere ligheder end forskelle mellem de unge mænds og kvinders fortællinger om deres mistrivsel og ungdomsliv.

Referencer

A

Andenæs, Agnes (2000): "Generalisering. Om ringvirkninger og gjenbruk av resultater fra en kvalitativ undersøkelse". I: Hanne Haavind (red.). *Kjønn og fortolkende metode. Metodiske muligheter i kvalitativ forskning*. Oslo: Gyldendal Akademisk.

B

Bach Ludvigsen, Nina – Jens Christian Nielsen (2008): *Unge tryghed og trivsel i Frederiksberg Kommune*. København: Center for Ungdomsforskning.

Bauman, Zygmunt (2005): *Liquid Life*. Cambridge: Polity Press.

Bauman, Zygmunt (2002): *Society Under Siege*. Cambridge: Polity Press.

D

Dencik, Lasse (2005): *Mennesket i postmoderniseringen – om barndom, familie og identiteter i opbrud*. Værløse: Billesø & Baltzer.

E

Egelund, Tine – Turf Böcker Jakobsen – Lena Steen (2010): *"Det er jo min familie!" Beretninger fra børn og unge i slægtspleje*. København: SFI – Det Nationale Forskningscenter for Velfærd.

Eilenberg Søgaard, Lise – Cathrine Lundgaard Christensen – Niels Bilenberg (2009): "Selvskadende adfærd blandt børn og unge". I: *Ugeskrift for Læger*, 171/33, 10. august 2009. København: Lægeforeningens forlag.

F

Fog Jette – Steinar Kvale (red.) (1995): *Artikler om interviews*. Aarhus: Center for kvalitativ metodeudvikling, Psykologisk Institut – Aarhus Universitet.

Fornäs, Johan – Ulf Lindberg – Ove Sernhede (red.) (1994): *Ungdomskultur – identitet och motstånd*. En antologi. Stockholm: Brutus Östling.

Frisén, Ann (2006). "Kropp, utseende och sexualitet". I: Ann Frisé – Philip Hwang (red.) *Ungdomar och identitet*. Bokförlaget Natur och Kultur.

Frydenberg, Erica (2008): *Adolescent Coping. Advances in Theory, Research and Practice*. Adolescence and Society Series. Routledge.

Frønes, Ivar (2006). *De likeverdige. Om sosialisering og de jevnaldrendes betydning*. Oslo: Gyldendal Akademisk.

G

Gelder, Ken – Sarah Thornton (1997): *The Subcultures Reader*. London: Routledge.

Giddens, Anthony (1994): *Modernitetens konsekvenser*. København: Hans Reitzels Forlag.

H

Haavind, Hanne (red.) (2000): *Kjønn og fortolkende metode. Metodiske muligheter i kvalitativ forskning*. Oslo: Gyldendal Akademisk.

Hall, Stuart – Tony Jefferson (red.) (1975): *Resistance through rituals — youth subcultures in post-war Britain*. London: Harper Collins Academic.

Hansen, Erik Jørgen (2003): *Uddannelserne i sociologisk perspektiv*. København: Hans Reitzels Forlag.

Heggen, Kåre – Tormod Øia (2005): *Ungdom i endring – mestring og marginalisering*. Oslo: Abstrakt Forlag.

Helweg-Larsen, Karin – Susan Andersen – Ulrikke Bryde Nielsen – Mette Madsen (2003): *Ung og Køn. Kønspektivet i unges trivsel og sundhedsadfærd i starten af det 21. århundrede*. København: Minister for Ligestilling & Statens Institut for Folkesundhed.

I

Illeris, Knud – Noemi Katznelson – Jens Christian Nielsen – Birgitte Simonsen – Niels Ulrik Sørensen (2009): *Ungdomsliv. Mellem individualisering og standardisering*. Frederiksberg: Samfundslitteratur.

J

Jacobsen, Michael Hviid – Søren Kristiansen – Annick Prieur (red.) (2002): *Liv, fortælling, tekst. Strejftog i kvalitativ sociologi*. Aalborg: Aalborg Universitetsforlag.

Johansson, Thomas (red.) (2007): *The Transformation of Sexuality: Gender and Identity in Contemporary Youth Culture*. Ashgate Publishing.

Järvinen, Margaretha – Nanna Mik-Meyer (red.) (2005): *Kvalitative metoder i et interaktionistisk perspektiv. Interview, observationer og dokumenter*. København: Hans Reitzels Forlag.

K

Knudsen, Hanne (2010): *Har vi en aftale? Magt og ansvar i mødet mellem folkeskole og familie*. Frederiksberg: Nyt fra Samfundsvidenskaberne.

Kofod, Anne – Jens Christian Nielsen & Nielsen (2005): *Det normale ungdomsliv. Hverdagsliv, fællesskab, trivsel og fremtid*. København: Center for Ungdomsforskning, Learning Lab Denmark, DPU.

Kofoed, Jette – Dorte Marie Søndergaard (red.) (2009): *Mobning. Sociale processer på afveje*. København: Hans Reitzels Forlag.

Kousholt, Dorte (2011): *Børnefællesskaber og familieliv. Børns hverdagsliv på tværs af daginstitution og hjem*. København: Dansk psykologisk Forlag.

L

Lash, Scott – Mike Featherstone (red.) (2002): *Recognition and Difference: Politics, Identity, Multi-culture*. London: Sage.

Lasgaard, Mathias – Nanna Kristensen (2009): *Ensom i gymnasieskolen. En landsdækkende undersøgelse af ensomhed hos unge på de almen- og erhvervsgymnasiale uddannelser*. København: Ventilen Danmark.

Lasgaard, Mathias (2007): "Et ungdomsliv på egen hånd – introduktion til forskning i ensomhed blandt unge". I: A. Wiborg (red.) *Der er bare ikke rigtig nogen – en antologi om unge og ensomhed*. København: Ventilen Danmark.

Lunn, Susanne – Kristian Rokkedal – Bent Rosenbaum (red.) (2010): *Frås og faste – spiseforstyrrelser i klinisk og kulturel belysning*. København: Dansk Psykologisk Forlag.

M

Madge, Nicola – Anthea Hewitt – Keith Hawton – Erik Jan de Wilde – Paul Corcoran – Sandor Fekete – Kees van Heeringen – Diego De Leo – Mette Ystgaard (2008): "Deliberate self-harm within an international community sample of young people: comparative findings from the Child & Adolescent Self-harm in Europe (CASE) Study". I: *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, vol. 49 issue 6. Association for Child and Adolescent Mental Health. Wiley Blackwell.

Medin, J. – K. Alexandersson 2000: *Begreppen hälsa och hälsofrämjande – en litteraturstudie*. Lund: Studentlitteratur.

Mehlsen, Camilla (2005): "Revolutionen der blev et personligt projekt". I: *Asterix*, nr. 23 – juni

2005. København: Danmarks Pædagogiske Universitet.

Munk, Martin (2009): *Forandring af social uddannelsesmobilitet*. København: Undervisningsministeriet.

Møhl, Bo (2006): *At skære smerten bort – en bog om cutting og anden selvskade*. København: Psykiatrifondens Forlag.

N

Nielsen, Jens Christian (2005): "Generation fremtidsplan? Mobile unge som udfordring for det organiserede fritidsliv". I: *Fokus på Folkeoplysning*, april 2005, årgang 4. København: Dansk Folkeoplysnings Samråd.

Nielsen, Jens Christian – Andy Højholdt – Birgitte Simonsen (2004): *Ungdom og foreningsliv. Demokrati, fællesskab og læreprocesser*. Frederiksberg: Roskilde Universitetsforlag.

Nielsen, Jens Christian – Niels Ulrik Sørensen (2011): *Når det er svært at være ung i DK – viden og råd om unges trivsel og mistrivsel*. København: Center for Ungdomsforskning, Institut for Uddannelse og Pædagogik (DPU) – Aarhus Universitet

Nielsen, Jens Christian – Niels Ulrik Sørensen – Martha Nina Osmec (2010): *Når det er svært at være ung i DK – unges trivsel og mistrivsel i tal*. København: Center for Ungdomsforskning, DPU – Aarhus Universitet.

Nielsen, Jens Christian – Niels Ulrik Sørensen – Noemi Katznelson – Maria Duclos Lindstrøm (red.) (2010a): *Den svære ungdom. 10 eksperter om unges trivsel og mistrivsel*. København: Hans Reitzels Forlag.

P

Pedersen, Mads Uffe – Torsten Kolind (red.) (2010): *Unge, rusmidler og sociale netværk*. Århus: Aarhus Universitetsforlag.

Pedersen, Willy (2006): Bittersøtt. *Ungdom, sosialisering og rusmidler*. Oslo: Universitetsforlaget.

Pless, Mette (2009): *Udsatte unge på vej i uddannelsessystemet*. Ph.d.-afhandling. København: Danmarks Pædagogiske Universitetsskole, Aarhus Universitet.

R

Rabøl Hansen, Helle (2005): *Grundbog mod mobning*. København: Gyldendal Uddannelse.

S

Sassatelli, Roberta 2000: "Interaction Order and Beyond: A Field Analysis of Body Culture within Fitness Gyms". I: Mike Featherstone (red.): *Body Modification*. London: SAGE Publications.

Scott Sørensen, Anne (2002): "Udfordring, risici og nye pinligheder – Et tids- og generationsportræt". *Arbejdsrapport 24*. Odense: Center for Kulturstudier, Syddansk Universitet

SOU (2006): *Ungdomar, stress och psykisk ohälsa - Analyser och förslag till åtgärder*. Statens Offentliga Utredningar 2006:77. Stockholm: Edita Sverige AB.

Sørensen, Niels Ulrik (2008): "Where the ordinary end and the extreme begins – Aesthetics and masculinities among young men. I: H.S. Jensen – M. Juelskjær – T. Moser – T. Schilhab (red.): *Learning Bodies*. København: Danish School of Education Press

U

Ungdomsstyrelsen (2007): *Fokus07. En analys av ungas hälsa och utsatthet*. Stockholm: Ungdomsstyrelsen.

V

Viala, Eva Silberschmidt (2006). *Fra par til førstegangsførelse: en undersøgelse af familieliv i udvikling*. Ph.d. afhandling under FAMOSTAT projektet. Roskilde: Institut for Psykologi, RUC.

W

Waadegaard, Mette (2010): "Spiseforstyrrelsernes forekomst og udbredelse". I: Susanne Lunn – Kristian Rokkedal – Bent Rosenbaum (2010): *Frås og faste – spiseforstyrrelser i klinisk og kulturel belysning*. København: Dansk Psykologisk Forlag.

Waadegaard, Mette (2010a): "Risikoadfærd". I: Susanne Lunn – Kristian Rokkedal – Bent Rosenbaum (2010): *Frås og faste – spiseforstyrrelser i klinisk og kulturel belysning*. København: Dansk Psykologisk Forlag.

Z

Ziehe, Thomas – Herbert Stubenrauch (2008) [1983]: *Ny ungdom og usædvanlige læreprocesser*. København: Forlaget Politisk Revy.

Center for
Ungdomsforskning,
Institut for Uddannelse
og Pædagogik (DPU),
Aarhus Universitet

Tuborgvej 164
2400 København NV
Tel: 8888 9074
Fax: 8888 9922
www.cefu.dk

